ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 21 VOLUME
ČÍSLO 3 – 4 NUMBER

1974

most

most

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

VYDÁVA: SLOVENSKÝ ÚSTAV, CLEVELAND, OHIO, U. S. A. ● PUBLISHED BY: SLOVAK INSTITUTE CLEVELAND, OHIO, U. S. A.

PREDSEDA: OSV. PÁN JERONYM KOVAĽ, O. S. B., OPÁT KLÁŠTORA SV. ANDREJA SVORADA ● PRESIDENT RIGHT REVEREND ABBOT JEROME KOVAL, O. S. B. ST. ANDREW'S ABBEY

REDAKTOR: MIKULÁŠ ŠPRINC ● REDAKCIA: Mikuláš Šprinc, 28700 Euclid Avenue, WICLIFFE, OHIO, 44092 U.S.A. ● ADMINISTRÁCIA: REVUE MOST THE SLOVAK INSTITUTE 2900 East Boulevard, CLEVELAND, OHIO, 44104 U. S. A.

VYCHODÍ V DVOJČÍSLACH DVA RAZY DO ROKA
Predplatné: U.S.A. a Canada $5,00; v ostatných krajinách: $4,00

OBSAH

Karol Strmeň: **Priadky — 1**
Pavol Magura: **Literárnoestetické postrehy o poézii Mikuláša Šprinca — 2**
Karol Strmeň: **Holuby — 16**
T.J. Zúbek, OFM: **Sedemsto rokov od smrti sv. Bonaventúru — 19**
Karol Strmeň: **Svätý Bonaventúra — 23**
Ján Okáľ: **Stretnutie pod Stolzbergom — 24**
Jozef Milučký: **Úryvky zo životopisu — 40**
Gorazd Zvonický: **Obraz — 42**
Dante Alighieri: **Raj — 44**
Gorazd Zvonický: **Hromnice — 45**

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

K ŠESŤDESIATKE REDAKTORA MOSTU

Žiara na nebi — teraz už zblízka — je predsa len väčšia, ako sme si mysleli. Taký meteor oblúkom urobí most na oblohe, zanechá po sebe púť. Tak hľaďte na jeho život i na smrť: premenil sa na zlatý prach.

Mikuláš, vedel si, kde ideš a kam dôjdeš. 60 rokov si miloval smer, ten od materinskych pŕs počnúc — až do dnešného dňa. Horel si rodnou kolískou, svätou žertvou slovenského oltára. Ale to Ti nebolo dosť, Ty si strhol k svojmu ohňu nás všetkých; čo Ti prišlo do cesty, vedel si zažať.

V hurhaji sveta vytrvať, na mordovisku hýbať sa kolenom nenariekať, keď sme padli — to sú všetko chvíle na-

zbieranej múdrosti, nezablúdené, nezašantročené. Nájdu sa vo všetkom, v osamelosti, v smútku, i v spomienkach na život. Chodíš po kampuse, aby si ešte vždy niečo zbieral. A vidíte človeka, ktorému ruže opŕchli pod oblokom v arkádii. Neplače, len prosí každé ráno nešliapať tade, lebo sú tam pochované aj vidiny, aj ruky slnka.

Spieval o tom a spieval správne. V ústach sa mu rodil čin, slovo miloval v slovenčine. A dlhé roky budoval MOST medzi nami a vami, medzi nebom a domovom. Obsiahol, čo mal obsiahnuť. Svet patrí tým, čo sa ho neboja, aj keď ho celý nikdy nevydobyjú. Ale on stojí a piliere treba namaľovať, aby boli až tak viditeľné. Len si to povedzme, že farby treba tiež vyberať, keď prvosen je ten nezboriteľný kaštieľ. V ňom bývať nie vždy je sladko, keď vonku je hromobitie a zvíja sa v holote celý došľahaný život.

Slnko je už na západe, vieme, kde sa odpočinie. Je čas žatvy, lenže doteraz kosu kujeme. Málo nás? Neplač, mladých mravcov pribudne, ak by sme sa pominuli. Oni sú, čo i my, z toho istého svetového mraveniska, pri ktorom, keď šumí, sme všetci spolu. A prenášame sa z miesta na miesto. Velikánskymi brvnami sme rovnako obložení, furt utrmácaní a furt odhodlaní. A hovoríme si: aké bralá, aké sucháre, aké hory, to čo vlečieme! A čo sme vliekli kedysi? Či sny neboli ťažké? My ich už nemáme a o to je nám ľahšie každé bremeno. Budeme ešte chvíľu s ním hovoriť a vypravíme ho do diaľok. «A zastavte sa na ceste u Grebáča, či už píše tú hymnu» — tak volal Hviezdoslav za priateľmi, čo od neho odchádzali.

Spolupracovníci
čitatelia a priaznivci
MOSTU

* Pozdrav je vložený bez vedomia redaktora.

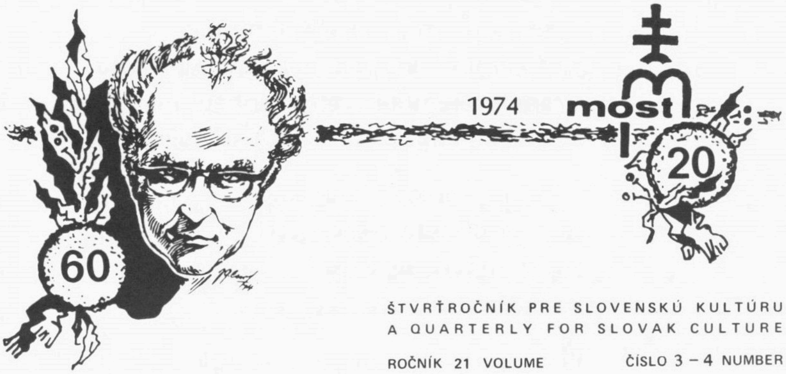

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 21 VOLUME ČÍSLO 3 – 4 NUMBER

Karol Strmeň

Priadky

Mikulášovi Šprincovi

Počul som, čo ti hovorili sudičky:

Dáme ti slnca od slncovej matere
a zeme toľko, že ti rodnej netreba,
dáme ti z nebies hrozna, trocha perleti
a do očú ti naprší kvet sirkový,
aby si videl cez dva prsty ďaleko,
od vecí k veciam pod veci, až k ohňu.

Neujdúc z krážov, čo ti boli súdené,
dvíhal si, Miko, ružu svojho krompáča,
slncovu mater volal rodnou nádejou,
ako by sme my rodnej kliatby nemali,
nedbal, že vlasť je na zemi a v nebesách
— na zemi nikde, nebesá vždy za rohom —
bezseba v triaške na dva prsty hvízdajúc,
čaril si do tmy príležitú podobu
podobnú slncu, ako pravda, keď sa
úprimne sama rozhovorí.

Všetko je symbol: i tvoj osud celý
i slovo o ňom — žila britvou načatá
pod lampou, ktorá čosi z dávna pamätá
a rane svoje plné svetlo šepoce
a háda s nami.

V nás je, Miko, pamäti
za miriády ešte nepočatých
a nezelených lún, čo ruži veštia,
že bude ružou, len čo pravda nastane.

Počul som, čo ti hovorili sudičky,
zastali sa ťa na zelenom poli
a týka sa to slovenského národa.

Literárnoestetické postrehy o poézii Mikuláša Šprinca

Prof. Dr. Pavol Magura

Motto:
«Byť Tvojím svedkom, ničím viac,
ostatné sú len načuchrané talafatky...»

(Koralový ostrov, 1973, str. 58)

Šprincova literárna tvorba sa vyznačuje vlastnosťami, ktoré dávajú literárnej estetike spoľahlivý materiál na verifikáciu teórií o funkcii, normách a hodnote, ktoré predstavujú podstatu každej literárnej tvorby. Je všeobecne známe, že za posledných päťdesiat rokov sa rozvoj tzv. literárnych vied tak obohatil, že v prirovnaní so staršími literárno-historickými a literárnokritickými prácami a názormi je dnešný stav v nazeraní na krásnu literatúru omnoho hlbší, bohatší a viac hovoriaci o tom, čo je vlastnou podstatou literatúry v komplexe iných kultúrnych a spoločenských prejavov.

Musíme byť pyšní na to, že ani naša krásna literatúra slovenská sa národnou a politickou tragédiou nedávnych rokov nielen neoneskorila vo svojom vývine,ale naopak bola v istom zmysle obohatená

i keď azda nie kvantitou, tak rozhodne kvalitatívne. Lebo ktože by si bol mohol nárokovať schopnosť predvídať skutočnosť, že sa raz vytvorí slovenská exilová tvorba a že bude na výške, ktorej by sa azda nebola dopracovala, keby sme boli zostali doma. Mená našich súčasných básnikov, ktorí sa dotvorili umelecky i duchovne tu v exile, nám zaručujú, že už nikdy v budúcnosti sa nepodarí literárnej histórii a kritike hovoriť o neexistencii slovenskej katolíckej literatúry, ako tomu bolo v minulosti. Možnože je to práve riadením božím, že útek za hranice vlasti a strata domova sa stali popri všetkých ranách a úderoch životných predpokladom a bohatým zdrojom umeleckej tvorby našich zahraničných básnikov a umelcov. Mená Rudolfa Dilonga, Mikuláša Šprinca, Karola Strmeňa, Jána Okáľa, Gorazda Zvonického a ostatných predstavujú družinu umelcov patriacich k sebe básnickým nadaním a takmer jednomyseľnou tématikou kresťanského, špiritualistického svetonáhľadu, ktorý tak ostro kontrastuje s marxistickým socialistickým realizmom doma natískaným umelcom politickou diktatúrou komunistického režimu.

V tejto príležitostnej úvahe nad šesťdesiatkou priateľa a básnika Mikuláša Šprinca poukážem na niekoľko aspektov doterajšej jeho básnickej tvorby, ktorú hodnotím zo stanoviska dnes bežných a stále ešte používaných kritérií literárnej estetiky v ostatných svetových literatúrach.

1. Básnik kresťanského špiritualizmu.

Akokoľvek sa bránim nevhodnému užívaniu superlatívov, nadsádzok tak častým v našich literárnych kritikách a literárnohistorických publikáciách, najmä keď ide o priateľov, nemožno mi zakryť skutočnosť, že od svojho prvotného zahlbovania sa do básnických prejavov Šprincových mal som už doma predtuchu, že tento nenáročný a povahove skromný katolícky kňaz je akosi najbližšie literárnoestetickým a filozofickonáhľadovým predstavám, ktoré sa vynárali z diel a tvorby katolíckych svetových umelcov a teoretikov umenia. Keď sme ešte pred Druhou svetovou vojnou študovali literárnu estetiku na bratislavskej univerzite, boli to roky divnej konfúzie a sústavných prechodov od jednej poetiky k druhej, viac revolučnej, modernejšej, ako ju náš Slovák, Dr. Pavel Bujnák, pôsobiaci vtedy na pražskej univerzite, mohol za-

chytiť v svojej oficiálne na školách užívanej *Poetike*. Boli to dni prežívania a prerastania tradičných kánonov prozodických od viazaného verša k tzv. *voľnému veršu,* od starších básnických škôl *symbolizmu, impresionizmu, expresionizmu,* ktorými nám mútili hlavy profesori slovenčiny už na vyššom gymnáziu, k nám sa postupne predierajúcim smerom *poetizmu, surrealizmu* alebo aj k oneskorene u nás reprodukovaného *kubizmu, futurizmu* a cez *Uťaté ruky* Ruda Fabryho i k *dadaizmu* (1935).

Surrealizmus sa oznámil zborníkom *Sen a skutočnosť* (1940) a akosi nepriamo sa ho ujal na katolíckej strane ako púpavky-žubrienky náš uznávaný už vtedy básnik katolíckej moderny Rudolf Dilong. Stalo sa tak azda na návod jeho literárnych poradcov, ktorí bohužiaľ po skončení Druhej svetovej vojny vystúpili pod zástavou marxizmu a socialistického realizmu; no náš Dilong ostal, vďaka Bohu, verný Bohu a národu.

Pamätám sa na svoje malé rigorózum z estetiky, keď mi kládli otázky vzťahujúce sa na súčasné tendencie v umení a ja som im odrecitoval skoro doslovne náhľady z diela *Estetická funkcia, norma a hodnota ako sociálne skutočnosti* od Prof. Dr. Jána Mukařovského (Praha 1936). Mukařovský chodil z Prahy prednášať aj na bratislavskú univerzitu a medzi jeho žiakov patrilo niekoľko dnes známych marxistov pod vedením Dr. Nikolaja Bakoša, ktorý sa uviedol svojou dizertačnou štúdiou o štruktúre štúrovského verša, na ktorej dokumentoval po prvý raz kánony estetiky a literárneho kriticizmu tzv. *ruského formalizmu* a zahraničného *štrukturalizmu.* Bakoš, priamy žiak Mukařovského, aplikoval na analýzu štúrovskej poézie názory Mukařovského a neskôr rozšíril prácu na habilitačný spis *Vývin štúrovského verša.* Bakoš sa oddal ruskému formalizmu a zotrval pri ňom až po dobu, keď po vojne mu iní marxistickí odborníci vyčítali reakčnú stránku formalizmu, lebo marxistický formalizmus v Sovietskom zväze bol daný na index samým Stalinom a pretvorený na tzv. *socialistický realizmus,* ktorý platí až dodnes. (Pozri o tom najnovší prípad Alexandra I. Solženicyna a polemiku s ním pred výborom Zväzu sovietskych spisovateľov, september, 1967 na sekretariáte ZSS.)

Spomínam tieto autobiografické momenty len preto, aby som poukázal, akou cestou prechádzala slovenská literatúra za posledných päťdesiat rokov, do ktorých spadá i básnická tvorba a umelecký vývin Mikuláša Šprinca.

No Šprincova duchovná a umelecká orientácia sa utvárala síce na pozadí, ktoré vládlo na Slovensku, ale bola ušetrená od priamych vplyvov tzv. *ľavičiarskej* filozofie, lebo bol odchovancom silnej katolíckej teologickej a filozofickej tradície, ktorá preslávila Spišskú Kapitulu po celom Slovensku. Pod vedením národného hrdinu a dnes už nebohého martyra biskupa Jána Vojtaššáka a jeho asketického temperamentu povahového mali spišskí seminaristi možnosť sa prehlbovať hlavne v kresťanskom teologickom a filozofickom školení, ale súčasne v národnom duchu slovenskom, ktorým biskup Vojtaššák, bývalý kaplán a spolupracovník Andreja Hlinku, sa vyznačoval už v časoch predvojnovej maďarizácie. A tak Spišská Kapitula vysielala ročne do života a medzi slovenský katolícky ľud mladých kňazov, vynikajúcich vlastnosťami zhrnutými v známom Hlinkovom hesle «Za Boha život, za národ slobodu». Popri svojom kňazskom záväzku mnohí z nich cítili v sebe povinnosť venovať sa podľa Bohom im daných talentov aj kultúre a literatúre, aby tak pokračovali v dedičstve slovenského kňazstva, ktoré cez literatúru, všeobecne písané slovo a slovenskú reč pomohlo národu pretrvať tie najhoršie historické útlaky politické i kultúrne v čase maďarizácie a česko-slovenského politického a kultúrneho centralizmu pred a po Prvej svetovej vojne. Všetko toto sa vyjadrovalo na Spiši slovami, *katolicizmus, nacionalizmus, slovenskosť*. Preto aj Šprincova literárna tvorba od prvých jej prejavov sa vyznačovala vždy rozhodným zanietením za kresťanské a povedzme otvorene, katolícke duchovné ale aj národné hodnoty slovenské. Niet medzi dnes žijúcimi slovenskými básnikmi doma ani v exile autorov, ktorým by sa bolo podarilo v týchto harmonicky súvisiacich dvoch aspektoch Šprincovu poéziu nielen prevýšiť ale aj dohoniť. Nado všetko ostatné hodnotenie jeho diela, ktoré len tak kypí láskou k Bohu a národu, je jeho neochvejné zvelebovanie najzákladnejších ideí kresťanského filozofického a teologického chápania sveta a života najfundamentálnejšou známkou a podkladom, na ktorom jeho dielo literárne trvá a pretrvá veky. A túto skutočnosť, ktorú musí objaviť každý dôkladnejší kritik Šprincovej tvorby, myslím, možno najlepšie vystihnúť, keď ho nazveme básnikom *kresťanského špiritualizmu a univerzalizmu.*

Pravdaže, literárne hodnotenie a literárni estetici, ktorí sa nehlásia ku kresťanskému náboženstvu a svetonáhľadu, obchodia v té-

matickom rozbore básnických prejavov takúto hodnotu a dokonca nevidia v nej hodnotu ale úpadok alebo nedostatok umeleckého nadania.

No prekonať takúto jednostrannosť a zaujatosť pri hodnotení umeleckých diel je povinnosťou každého autora, ktorý vyznáva tézu objektivity vo vedeckom a estetickom výskume. Dnes na medzinárodnej scéne, s výnimkou azda iba sovietskych a satelitných autorov verných vládnym režimom, sa cesta k univerzalizmu a metodickému pluralizmu v estetike rozširuje vždy viac a viac. Na katolicitu umenia sa poukazuje v literárnej histórii francúzskej, nemeckej, talianskej, španielskej ale aj anglickej a americkej. Po druhej svetovej vojne sa objavilo viac štúdií s takýmto názvom.

Keď hovoríme v súvislosti s kresťanským špiritualizmom o Šprincovom univerzalizme, nech mi je dovolené poukázať zbežne na nedorozumenia, ktoré takýto výraz vyvoláva najmä u kritikov, ktorí nie sú správne informovaní o katolíckom ponímaní otázok súvisiacich s nacionalizmom a patriotizmom alebo vlastenectvom. Vidia v pojmoch univerzalizmu a nacionalizmu akési protirečenie, ktoré vraj neobstojí ani logicky ale ani prakticky. Ak je autor univerzalistom, nemôže sa súčasne dovolávať národných hodnôt ani v umení ani v kultúre. Takéto nedorozumenie je zavinené úzkym ponímaním oboch pojmov ale hlavne istou filozofiou a sociológiou národa. Ak je národ chápaný ako najvyššia hodnota, nad ktorú niet inej vyššej, potom je univerzalizmus nemožný. Ak sa však národ podriaďuje hodnotám, ktoré sú vyššie a prýštia z poriadku nadprirodzeného alebo priamo z najvyššej bytosti, Boha, dostáva i nacionalizmus i univerzalizmus svoje správne určenie a zmysel. A takéhoto správneho pojmového vymedzenia oboch stanovísk sa pridržiava v svojom literárnom diele i Mikuláš Šprinc. Ako katolícky kňaz vie, že katolicizmus sa nikdy nezmieri s inou hierarchiou hodnôt a hlavne nie s takou, kde sa alebo zabúda na najvyššiu hodnotu náboženskú, t.j. Boha, alebo sa ona podraďuje hodnote národa, štátu, triede, rase atď. Nie je a nebolo správne usvedčovať našich spisovateľov a kultúrnych pracovníkov katolíckych z propagovania nacistickej a fašistickej filozofie národa a tak z akejsi duchovnej kolaborácie.

Aby som podložil toto významné rozlišovanie pojmov, uvediem tu len stať z pamätnej encykliky pápeža Pia XI., ktorý už v roku

1937 varoval vedúcich činiteľov nemeckých pred nebezpečným počínaním si v tomto ohľade. Tak v encyklike *Mit brennender Sorge* zo 14. marca 1937 najvyšší predstaviteľ svetového katolicizmu hovorí: «Ktokoľvek vyvyšuje rasu, alebo národ, či štát, alebo zvláštnu formu štátu, alebo držiteľov moci, alebo akúkoľvek inú základnú hodnotu ľudskej spoločnosti, nech sú ony akokoľvek potrebné a nech je ich funkcia akokoľvek čestná vo svetských veciach - ktokoľvek vyvyšuje tieto idey nad ich ustálenú hodnotu a zbožňuje ich až naroveň idolatrie - ten porušuje a prekrúca svetový poriadok plánovaný a stvorený Bohom a tak popiera Múdrosť a Prozreteľnosť božiu...»

A o niekoľko paragrafov ďalej pápež pokračuje: «Len povrchné mysle by mohli upadnúť do omylu, ktorý predstavujú pojmy národný Boh, národné náboženstvo; alebo pokus uzavrieť do hraníc jedného národa, do úzkeho priestoru jednej rasy Boha, Stvoriteľa vesmíru, Kráľa a Zákonodarcu všetkých národov pred nezmerateľnosťou, ktorého sú ony iba kvapka vo vedre na vodu» (Izaiáš, 40,15).

Tá istá encyklika objasňuje tiež, aký zmysel treba vidieť v kresťanskom univerzalizme, ktorý je iba praktickým a etickým dôsledkom predchádzajúcich princípov vyjadrených pápežom v teologickej a metafyzickej reči. Hovoriť preto o kresťanskom univerzalizme, či je to v politike alebo umení, je vyznávať stanovisko Katolíckej cirkvi, ktoré Pius XI. vyjadril tak markantne v našich časoch a dal mu neodškriepiteľný dôraz, aký vyžadovali pohnuté dni pred Druhou svetovou vojnou. Tento katolícky univerzalizmus je jedným z najzákladnejších stanovísk, ktorý musíme i my Slováci, básnici, umelci, vedeckí pracovníci a politickí činitelia uplatňovať spolu s láskou k svojmu národu, ktorá je súčiastkou a predpokladom tohto univerzalizmu. A každá národná filozofia, ktorá chce byť skutočne kresťanskou, nesmie vylučovať ani jeden ani druhý aspekt, t.j. ani *univerzalizmus*, ani *nacionalizmus*. Azda nikto iný nemôže prežívať svoj nacionalizmus, v takejto metafyzickej a etickej životnosti viac ako katolícky kňaz, ktorý poučený svojou náboženskou vierou cez neomylnú Cirkev obdržal od Stvoriteľa aj výnimočný dar vyjadriť svoje myšlienky a city formou básnika a umelca. Láska k nášmu národu nesmie v nás zabíjať city a povinnosti k národom iným a tak cez lásku svojho národa musíme sa usilovať milovať ostatné národy, ako milujeme ostatné vesmírne stvorenstvo božie. Toto znamená pestovať pravý prirodzený nacio-

nalizmus kresťanský a spolu začleňovať ho do pravého kresťanského univerzalizmu, ktorý zahrňuje celý, *univerzálny* kozmos boží a dovršuje, ukončuje sa v nadzemskom priestranstve Kráľovstva Božieho, vo Večnosti. Pápež Pius XI. vyjadril tento univerzalizmus slovami a apelom:«Ten, kto spieva hymny oddanosti k svojej vlasti pozemskej, nesmie sa na základe toho stať neverným Bohu a jeho Cirkvi, ani dezertérom a zradcom svojej vlasti nebeskej».

Mikuláš Šprinc vo svojej poézii dokumentuje túto múdrosť a pravdy božie nie teologickými a filozofickými vývodmi, logickými argumentami, ale obrazným vyjadrením umelca, krásou rečového zvratu a plynulosťou, melodičnosťou rytmického a rýmovaného verša, do ktorého oblieka symboliku svojho cítenia národného i kresťanského špiritualizmu. A to robí z neho básnika vysokých kvalít tématikou aj formou.

Nie je ťažko ilustrovať naše doterajšie uzávery estetické z jeho vyše dvanásť básnických zbierok, ktorými obohatil doteraz slovenskú katolícku literatúru. Tento svoj špiritualistický postoj Šprinc občas odvodzuje hlavne zo svojho *kňazského povolania,* ktoré sa skvie celibátnou samotou a čistotou nielen jeho utiahnutého súkromného života, ale aj výrazovou symbolikou, lyričnosťou a pietou jeho náboženského poetického štýlu. V mnohých predtým, ale aj v svojej poslednej zbierke *Koralový ostrov* sa preto znovu vracia k námetu *kňaza-básnika,* keď ju otvára slovami:

Keď Ťa tak dvíham ráno v hostii,
to celý vesmír dvíham, Slovo,
čo si ho stvoril na počiatku.

A je to zázrak, že to vládzem denne.
V stvorenstve Tvojom nieto zmätku
a krása Tvoja zrkadlí sa nachovo
v ihliči mäkkom, v poľnom kvietku.

(*Koralový ostrov*, 1973, str. 11-12)

V týchto niekoľkých úvodných veršoch zbierky je zhrnutá vlastne celá tématika Šprincovej poetickej tvorby. Tak majstrovsky a možno ani si to neuvedomujúc podal tu obsah svojich námetov, pokiaľ ide o ich širšiu i podrobnejšiu tématiku a pestrosť i bohatosť. Všetky možno zaradiť do hlavných cyklov, ktoré tieto verše zhrňujú v riadky. Je tu oslava a vyznanie Boha. Slovo, vyjadrujúce

Kristovo vtelenie ale aj účasť na stvorenstve, vesmír, svetový a kozmický boží poriadok, krása a veleba božskej prírody skrytá v poľnom kvietku, v mäkkosti ihličia slovenských hôr, pod ktorými autor vyrástol, sú námety vyplňujúce všetky jeho básnické zbierky, jedny viac, iné menej, no všetko toto je v nich. Je v nich aj jeho kňazstvo, ktoré po vzore iných svetových básnikov spája s básnikom a poéziou upomínajúc tak na francúzskeho básnika-kňaza Henri Bremonda, ktorému poézia je iba druhom modlitby.

Tak čaká vesmír na básnika
jak víno a chlieb na kňaza.
Srdce si časom na oslavu zvyká —
najnevinnejšia ľudská nákaza.

Len básnik a kňaz v jednej osobe,
služobník krásy Vteleného Slova,
sláviť vie ruže hoci na hrobe,
bo nádej ani s rakvou nepochová.

(Tamtiež, str. 19)

Na tú istú myšlienku poukazujú i mnohé iné verše z predošlých už zbierok. Napr.

Božie Telo, Božia Krv,
zmiluj sa, Pane, nad otázkou.
A predsa objať dávaš sa
dušou mojou kňazskou.

(*Oči moje pútnice*, 1965, str. 22)

Alebo:

Bože môj, veď som kňaz,
obeť a spolu obetník.
Keď ľudským šťastím vňal laz
a iní niesli radostník,
mňa ktosi volal k žiare obetnej.
Do konca čias sa bude dymiť z nej
a na nej moje srdce tlieť,
pokým ho oheň celkom nestroví.

(Tamtiež, str. 13)

Na mnohých miestach Šprincove verše zaberajú i hlbšie do

okruhu, povedal by som, kozmických námetov, čo je akousi známkou istých náboženských kresťanských i nekresťanských umelcov, u ktorých možno pobadať silný mystický sklon. I Šprinc vyznáva, že poézia je vlastne iba druhom modlitby, obrazným velebením a vyznávaním Boha, Jeho nekonečnej krásy, dobroty a lásky. Tiež mám dojem, že kde-tu bol ovplyvnený štúdiom diel najnovšie hodne kontroverzného francúzskeho paleontológa a mystika Teilharda de Chardin a jeho *panteistického* názoru o jednote Boha, hlavne Krista a vesmíru. Teilhard sám užíva výrazu *panteizmus,* čo je, pravda, nesprávne, lebo kým panteizmus je nezlučiteľný s kresťanským chápaním, panteizmus učí, že i keď je Boh vo všetkom a všetko v Bohu, predsa je medzi nimi nekonečná ontologická rozdielnosť, čo panteizmus vylučuje. Preto hovorí Šprinc, že keď dvíha ráno hostiu pri omši, ktorá je premenená v telo Kristovo, to vlastne dvíha celý vesmír v zmysle *kozmického* Krista alebo Krista *univerzálneho.* Teilhard venoval tomuto problému celú úvahu, ktorá má titul *Omša za vesmír* a v nej mystickými výronmi duše vizionára opisuje, čo vraj raz zažil pri pohľade na zem, z ktorej celkového vzhľadu rysovala sa mu tvár Kristova. Pravdaže, týmto nechcem povedať, že Šprinc je teilhardistom všade a vo všetkom. Verný magistériu Cirkvi vie, že obrazné vyjadrovanie poetické a mystické nevystačuje, keď ide o teologický zmysel viery, ale hlavne o tajomstvá zjavené reveláciou.

Zo všetkého, čo sme doteraz povedali o Šprincovej poézii, bolo založené na charaktere jeho osobnostného založenia a na tématickom rozbore jeho básní. I keď môj rozbor je iba veľmi kusý, vystačuje na to, aby som svoje označenie ho za básnika *kresťanského špiritualizmu,* alebo, ako to Jacques Maritain označuje v svojich estetických dielach, za *básnika-metafyzika* pokladal za osvetlené. Áno, je možno hovoriť pri Šprincovi aj o sklonoch ku kresťanskému *mysticizmu,* no o tom, do akého stupňa, bude treba sledovať ďalší jeho umelecký vývin. Nateraz, obávam sa, že pre hĺbku a dôkladnosť svojho vzdelania Šprinc by sa nikdy neuspokojil iba citovým a obrazným prežívaním božích právd a tajomstiev. Z toho istého dôvodu nesúhlasím s názorom tých, ktorí ho už doteraz označili za *básnika prírody* a nepostrehli hlbiny myšlienkové, z ktorých jeho námety a problémy prýštia. Šprincov problém je podstata a zmysel *bytia, jestvoty.* Do nej sa zabára a chce ju pochopiť. Často až do únavy a vyčerpania premýšľa o nej a keď nemôže nájsť uspokojenie ani v teologických formuláciách, ani vo

filozofických odpovediach, prichádza ku konečnej úľave, ktorú mu dáva iba *viera*, pravdaže, *viera nadprirodzená* a zjavená kresťanskou reveláciou:

Bez viery všetko ťažké ako olovo,
no s prítomnosťou Tvojou ako páper.
Len vystri ruky, zo svitania splavu
si chvály rannej plné srdce naber.
(*Koralový ostrov*, str. 12)

Ak raz pripustíme vieru, narádza nám Šprinc, potom všetky záhady vedy a filozofie sú ľahko vysvetliteľné. Je to v takýchto hlbokých postrehoch do zmyslu bytia a žitia, do ktorých sa Šprinc veľmi často ponára, že ho vidím viac nie ako básnika prírody, ale ako *básnika-metafyzika*, ako hľadača, ako človeka umelca, ktorý našiel pravdu a odpoveď iba v nadprirodzenom zjavení a keď ju raz našiel, chce jej zostať verný, podľa nej žiť a pre ňu aj zomrieť; chce jej byť *svedkom*, vyznavačom, chce byť martýrom, ktorý výraz má svoj pôvodný význam v gréčtine *byť svedkom*.

Byť Tvojím svedkom, ničím viac;
ostatok sú len načuchrané talafatky.
Súlad je jednou z Tvojich tvárí,
ním vyspevujú všetky Tvoje sviatky.
(*Koralový ostrov*, str. 58)

Mnoho umných hláv v minulosti i dnes, a to aj v empirických vedách, prekonalo svoj agnosticizmus a ateizmus práve tým, že bez jednotiaceho princípu Boha nevedeli pochopiť súdržnosť a pravidelnosť vesmíru. (Einstein, A. North Whitehead a i.) Na túto metafyzickú potrebu jednotiaceho Boha nás upozorňuje aj Mikuláš Šprinc. Nedorozumenie medzi nami kritikmi možno vysvetliť azda tým, že hodnotenie iných sa nechalo uniesť viac iba obrazovou a formálnou stránkou vyjadrovacích prostriedkov Šprincovej poézie, ktoré sú vzaté z popisov prírodných zjavov a ich lyrickým vychutnávaním, a moje hodnotenie spočíva v hlbke jeho myšlienkového zmocňovania sa problémov a tajov metafyzických, náboženských a morálnych. Ostáva pravdou, že po stránke umeleckého stvárňovania Šprinc používa hodne obrazov, výrazov vzťahujúcich sa k prírodným zjavom svojej rodnej zeme alebo vzatých z večných pútí svetom, ktoré ako exulant musel premerať a precestovať skoro všetky krajiny Európy a Ameriky a že svoje dojmy

z nich vie majstrovsky využitkovať ako básnik. No bolo by chybou, keby sme za obrazmi, metaforami jeho poézie nevideli Šprincovu snahu o hlboký zmysel a cieľ tzv. existencialistického výskumu sveta a našich ľudských osudov.

2. Básnická forma Šprincovej poézie.

Poukázal som už na to, ako si Šprinc predstavuje úlohu básnika, funkciu umenia a v čom vidí podstatu umeleckej tvorby v zmysle metafyzickom. Maritain prirovnáva umelca k Bohu, no len pokiaľ ide o umelcovo napodobňovanie tvorivého aktu božieho. Videli sme tiež, že po stránke ideologickej máme dočinenia s básnikom kresťanom, katolíckym kňazom, ktorý ide na tie najzákladnejšie korene bytia. Jeho úlohou je pracovať nie s logickými pojmami alebo vedeckými konštrukciami, pretože nie je ani vedcom ani filozofom. Podľa takmer všeobecného súhlasu moderných teoretikov literatúry, básnikove stvárňovacie prostriedky sú *obrazy, symboly,* ktoré štrukturalisti chcú vyvodiť z tzv. mýtov. Kým staršie terminológie poetických príručiek používali ešte *metafor, personifikácií, metonýmií* a iných figúr, používa dnešná literárna estetika menej výrazov a obyčajne zhrňuje ich do slov *obraz,* alebo *symbol.* Najnovšie linguistické analýzy rôznych autorov zdajú sa mať akúsi dôležitosť, no ich estetické náhľady sa nezdajú mnohým dostatočne vyčerpávajúcimi podstatu umenia. Sú *formalisti* a *štrukturalisti,* podľa ktorých jazykový výraz je jedinou známkou básnického umenia a to i vtedy, keď je bezzmyslový. O takýchto extrémnych formách *štrukturalizmu* a *formalizmu sa tu nemusíme* šíriť, lebo Šprincova poézia nie je nimi dotknutá. Šprinc patrí k poetickej škole, ktorá podriaďuje formu myšlienke a obsahu. Preto sú jeho verše zrozumiteľné, zmysluplné, majú cenu nielen fonetických alebo rytmických pravidelností ale aj myšlienkovú náplň. Majú jednoducho *zmysel.*

Pravdaže, medzi Šprincovými veršami nájdeme hodne prípadov, kde pravidelnosť *viazaného verša* je hodne uvoľnená, a to ako do rytmu, tak aj v rýme. No vcelku si Šprinc kladie za povinnosť držať sa pravidelností veršových, pokiaľ sú ony nie na závadu myšlienke a pokiaľ ju neochudobňujú. Je hodno azda uviesť, že jednou z charakteristických novôt pri Šprincovej básnickej forme veršovej je nedodržiavanie vždy pri rymovaných veršoch

v básni toho istého počtu slabík. S tým tiež súvisí jeho uspokojovanie sa častejšie s fonetickými príbuznosťami a asonanciami, kde mu ťažko nájsť dokonalejší rým. No napriek všetkým týmto odchýlkam od pravidelnej prozódie je jeho verš plynulý, zvučný a prekypuje krásnou melodičnosťou. Ovláda až majstrovsky lexikon slovenčiny a doplňuje si ho príležitostnými výrazmi, ktoré si sám kuje alebo výslovnými neologizmami. No toto všetko treba pokladať u básnika, akým Šprinc sa už doteraz ukázal byť, za obohacovanie slovenčiny a básnického jazykového štýlu. Veď ako ináč sa tvorí jazyková bohatosť lexikálna a jej gramatické a morfologické formy. Sú to hlavne nadaní spisovatelia, ktorí obohacujú každú reč a spisovný jazyk.

Po stránke *obrazu* je Šprincova poézia ešte bohatšia a pestrejšia. Šprinc dokázal svoju básnickú pohotovosť v doterajšej tvorbe v takej miere, že ho možno pokladať za majstra obrazu, slova a imaginácie, alebo intuície. Vo všetkých svojich veršových prejavoch uplatnil neuveriteľnú šírku *námetov* a hlbku pozorovaní *prírodných* ako aj *psychologicko-reflexívnych.* Tématikou, okrem toho, na čo sme už poukázali v prvej časti tejto úvahy, je Šprinc naozaj básnikom-*svetobežníkom* alebo, ako sa sám rád označuje, *pútnikom.* Vďaka jeho životným skúsenostiam, školeniu v cudzích rečiach a literatúrach, ktorým aj vyučuje a z nich aj kde-tu prekladá, môže sa orientovať o súčasnom vývine svetových literatúr a obohacovať sa z nich po materiálnej i formálnej stránke. Z vlastných — i keď veľmi boľavých — skúseností a ciest berie si živé obrazy a porovnania. Pozná osobne brehy Stredozemného mora, prevandroval takmer celé Taliansko, pozná Španielsko, žil v Ríme, modlil sa v Assisi, meditoval v Avile, zotavovali ho nebotyčné Alpy, chladila voda severotalianskych jazier. Preto jeho obrazy, ktorými opisuje krásy svetadielov, sú tak živé ako skutočnosti samotné. A po príchode do Ameriky robí básnik Šprinc to isté. Navštevuje miesta, priateľov i starých a nových slovenských prisťahovalcov. Blúdi po Kanade, Porto Ricu, básni o Floride, Illinois, Indiane i o Bratislavskom hrade v Hamiltonskom Bratislavskom parku. Pozdravuje slovenských jezuitov v Galte, farára I. Füzyho na slovenskej katolíckej fare v Hamiltone, ako aj SKS v Toronte. Niektoré z jeho zbierok sú nazvané podľa takýchto geografických vandrovačiek. (*Z poludnia a polnoci,* 1960, *Na Floride sám,* 1953, *Bratislavský park,* 1968, *Piesne z Palidora,* 1970, atď.)

No napriek tomuto svetobežníctvu, Šprinc nikdy nezabúda na svoje rodné Slovensko. Nosí si ho v srdci, zhovára sa s ním, keď je sám, alebo keď nejaký zážitok a príbuznosť s krajinkou alebo pohľadom na hory, rieky a ľudí mu ho privedie na myseľ. Je si vedomý, že z domu neodišiel dobrovoľne, ale preto, lebo musel. Reflexie na politickú situáciu doma sa objavujú vo všetkých jeho zbierkach. Rozhorčuje sa nad krivdou domácich komunistických vládcov, modlí sa za dobré naše matky slovenské a putuje s nimi v duchu a spomienkach na púť do Šaštína prosiac Sedembolestnú matku Slovenska, aby vymodlila národu slobodu a nám tu v exile návrat.

Putujem s vami, matky naše staručké,
vo vráskach vašich slnko zapadá;
hrdinský osud každá nosí v obrúčke
a každý z nich je mlčanlivá záhada.

Keď večer bude sadať na duby
a borovica dýchať vôňou živice,
nad svätyňou budú ešte krúžiť holuby
a srdcia spievať zbožné trávnice.

(*Oči moje pútnice,* 1965, str. 33)

Miesto mi nedovolí rozoberať iné vlastnosti Šprincovej básnickej formy a výrazového potenciálu. Chcel by som uzavrieť aspoň poukazom na jednu vzácnosť v Šprincovej poézii. Ňou je jeho úsilie o novšie metaforizovanie a personifikáciu, čím sa jeho poézia občerstvuje vždy novými formami a uniká stereotypnému veršovaniu starších básnikov. Na tento revolučný moment, ktorý sa tak veľmi zdôrazňoval za rozkvetu surrealizmu aj u nás, a z ktorého Mukařovský urobil najdôležitejší znak modernej poézie upomínajú také verše, ako sú napr:

Nová je každá pieseň narodená zo srdca
priama a čistá nachom krvi teplej,
s črtami kresanými ako z kremenca,
a predsa nežná ako lesné zvončeky.
Jej podstatou je radosť abo smútok,
dva póly našej ľudskej jestvoty:
z nich osud strojí ustavičný útok.

(*Mladosť orla,* 1962, str. 23)

Alebo:

Vstaneš a dych Tvoj bude ako biely mráz
na jedovaté kvety vzbury proti Tebe.
Z pokory novej pučať bude nová mládza...

(Tamtiež, str. 27)

Vzlykot je najčistejší ľudský výraz,
bolesti slza zvučná ako spiež.

(Tamtiež, str. 28)

Ktorý z básnikov nášho romantizmu alebo aj realizmu, symbolistickej poézie poprevratovej by sa bol opovážil užiť výrazy *z pokory novej pučať bude nová mládza,* alebo *bolesti slza zvučná ako spiež.*

A predsa toto všetko, hoci znie nelogicky a nerealisticky, má u Šprinca akúsi krásu obraznú a personifikačnú živosť i dynamiku. To robí z neho jemného lyrika básnikovho vnútra a tiež vonkajšej prírody.

Holuby

Karol Strmeň

Tieň kolón hnal sa pred zorou
po čiernej zemi v čiernom daždi
do zapálených priestorov,
kde ako skala, keď ťa zmliaždi,
padali krúpy krvavé
a zabíjali pred svitaním
zástupy, ktoré v kúrňave
stískali pery s odhodlaním.

Povedzte si vy, čo chcete,
keď sadal Peter do vagóna,
mohli byť stromy v rozkvete
a mohla ústa šibať tôňa,
mohla byť rosa na prútí
a vtáky v bielom lesku rána,
keď ozvali sa kohúty,
na smrť to viedli Krista Pána.

Voz kopŕcal sa pomaly,
keď rozvila noc svoje škály,
kohúty dospevovali
a bežiacu noc doháňali.
Vtedy už pravda pohrdla
zúfalcami, čo vlasť si menia,
a im sa vlieval do hrdla
posmešný chorál odsúdenia.

Horeli v obciach chalupy
a na vozoch sa hnali cez ne
stratené sivé zástupy
a zory, zory bezútešné.
Horeli obce po nebo,
jak keď sa suchý veniec páli,
a kolóny sa naslepo
po rumoviskách preháňali.

Len trpezlivo, máme čas,
rovnako vyhrá, kto sa vlečie,
vychytajú a zmárnia vás,
sto nových rúk má nebezpečie.
Darmo, kto víchor predháňa
a s prachom krv mu žerie šticu,
v ušiach mu hrôza vyzváňa,
hoj, bijú vedno šibenicu!

Paničky, bundu do sena,
zavonia ako teplá mäta!
Paša je celá skosená,
už kosec ani nepamätá.
Dobre vám ešte na voze
s balíčkom porfia a rasce.
Koľko slz na tom vývoze
a obzor úzky, oko pasce!

Ale vy, národ bez mena,
splodenci núdze, plemä lačné,
komu ste dali do vena
slzičky svoje sebestačné?
Kto teba, bedár, spustoší,
keď vlečieš si len svoju biedu?
Slaný pot špie ti na koži —
kto pozná hrádze tvojho jedu?

Ako keď trkne belások
nad hnilobné, už čierne kvety,
prskajú farby otázok
bez dobrotivých odpovedí
a škerí sa ich veleba
na tráme, kde sa ťarcha kýve
a kde jak háky do seba
zažierame sa náruživé.

I videl Peter dedinu
a kostol, čo sa krčil v blate,
a pruhovanú perinu
na vrch batoha na chrbáte
mal previazanú retiazkou.
I bežal, bežal do úmoru
a potom s trpkou otázkou
oslovil takto peknú zoru:

O vitaj, svetlo, po ktorom
popreháňa sa tôňa s tôňou,
ako by chodil pod morom
kolotoč plný lampiónov,
o vitaj, žiara, v ktorej kat
ružové rukavičky svoje
krvičkou si dá postriekať,
keď bzíknu duše ako roje,

keď bzíknu... Lež či možno viac
poraziť ešte tých, čo hynú,
keď tvrdou trávou šuchoriac
sem Acherón a Léthe plynú?
Ale ja neviem zabúdať,
neistota mi drví chvíľu,
v ktorej sa trhám ako vňať
zo zeme, v ktorej mal som silu.

Tak vravel Peter, tak sa bál
a tak si niesol malý batoh,
ako by Boha odnášal
na svojich pevných, tvrdých hnátoch.
Vyhodený a opľutý
pokorne prijal biedu všetku
bez reptania a dišputy,
čou vinou ostal bez majetku.

Horeli v obciach chalupy
a na vozoch sa hnali cez ne
stratené márne zástupy
a bledé zory, zory bezdné.
Horeli obce po nebo,
jak keď sa suché lístie páli,
a kolóny sa naslepo
po spálenisku preháňali.

(1945)

(Prvý spev z neskončenej epickej básne)

Sedemsto rokov od smrti sv. Bonaventúru

Bolo to iste zvláštnym riadením božím, že sv. Tomáš Akvinský a sv. Bonaventúra boli súčasníkmi. Obaja boli členmi novozaložených mendikantských reholí, obaja prednášali na parížskej univerzite. Vysoko si jeden druhého vážili a boli priateľmi. Pomerne v mladom veku zomreli obidvaja v tom istom roku 1274, takže spoločne slávime ich výročie. Sv. Tomáš i sv. Bonaventúra boli svätci a veľduchovia, ktorí priviedli scholastiku k jej vrcholu.

Vo svojich osobnostiach i dielach sa však títo dvaja učitelia Cirkvi v mnohých bodoch odlišujú. No tým sa navzájom dopĺňujú. Sv. Tomáš bol viac intelektuálny a priklonil sa viacej k aristotelskému mysleniu, ktoré v tom čase prenikalo medzi teológov. Sv. Bonaventúra pridržiaval sa tradičného smeru sv. Augustína a tým platonizmu, ako ho do kresťanského myslenia zaviedol Pseudo-Dionysius, východní Otcovia a neskôr používali Hugo a Richard od S. Viktora. Tento smer pri rozumovom bádaní zdôrazňoval božie osvietenie a vedenie ľudskej vôle samým Bohom. Podľa sv. Bonaventúru nadprirodzený poriadok zreteľne prelína sa prírodou a človek s otvorenými očami takmer spontánne je vedený do tejto sféry božích tajomstiev.

Sv. Bonaventúra sa často nazýva Serafínskym učiteľom. Tento názov mu bol daný jednak preto, že je duchovným synom sv. Františka Serafínskeho. No viacej azda preto, že sv. Bonaventúra bol mystikom a po vzore sv. Františka horel serafínskou láskou k Bohu a k Ukrižovanému. Na krídlach Serafa zalietal vysoko do tajomstiev božích vo svojich meditáciách a kontempláciách a zanechal nám z nich kus vo svojich teologických, asketických a mystických spisoch. Čisto teologickej práci sa sv. Bonaventúra venoval len asi desať rokov. Roku 1257 bol zvolený za generálneho predstaveného františkánskeho rádu. Sv. Bonaventúra bol 36-ročný a bol na čele rehole za šestnásť rokov. Rád sv. Františka prechádzal v tom čase ťažkou krízou. Bol rozštiepený na tzv. «špirituálov» a «umiernených». Do prvej skupiny patrili ešte žijúci druhovia sv. Františka a ich žiaci. Pre nich podstatou františkanizmu bol život v úplnej chudobe a prostote, v manuálnej robote a modlitbe. Vedenie františkánskeho rádu po smrti zakladateľa bolo v rukách brata Eliáša, ktorý sa usiloval prispôsobiť život bratov širším potrebám Cirkvi a napredovať s dobou. Stavali sa rozsiahle kláštory, kostoly a učilištia ako v iných reholiach. A to sa nepáčilo «špirituálom», ktorí radšej žili v chatrčiach, pustovniach alebo v malých kláštoríkoch. Medzi bratmi nastala ostrá polarizácia. Generálny predstavený Ján z Parmy situáciu ešte zhoršil, keďže sa prikláňal k «špirituálom» a k chiliazmu opáta Joachima. Preto na nátlak pápeža sa predstavenstva vzdal a na jeho miesto bol zvolený Bonaventúra.

Voľbou za generálneho predstaveného skončila sa učiteľská kariéra sv. Bonaventúru a takrečeno i jeho teologická činnosť. Dal sa celou silou do reorganizovania františkánskeho rádu, najmä do zmierovania dvoch extrémov v reholi. A sa mu to do značnej miery i podarilo. Bonaventúra bol povahou láskavý a trpezlivý, plný porozumenia a poníženosti. Takže i mnohí «špirituáli» uznali, že vysoká vzdelanosť a vonkajšia uhladenosť dajú sa zladiť s pravou františkánskou duchovnosťou. Sv. Bonaventúra stal sa reorganizátorom františkánskeho rádu v takom rozsahu, že mnohí ho nazývajú druhým zakladateľom rádu. Sv. Bonaventúra ako generálny predstavený veľa cestoval, kázal bratom aj veriacim rozmanitých spoločenských vrstiev, predsedal na františkánskych generálnych kapitulách, zostavoval

stanovy a mal i zvláštne poslanie od samého pápeža. No pritom zostával jednoduchým bratom menším, vždy v úzkom spojení s Kristom a Trojičným Bohom. Bol mystikom. Zostal ním i keď ho pápež Gregor X. vymenoval r. 1273 za kardinála a poveril ho prípravou teologických otázok pre koncil v meste Lyon. Bonaventúra i túto prácu znamenite vykonával. Zúčastnil sa na prvých zasadaniach koncilu, no v Lyone 15. júla 1274 náhle skonal.

Teologické diela sv. Bonaventúru obsahujú obvyklé komentáre k štyrom knihám Sentencií Petra Lombarda, výklad viacerých kníh Svätého písma, najmä Nového zákona, *Quaestiones disputatae,* kde rozvádza svoje názory na poznanie Kristovo a na Najsvätejšiu Trojicu. Súhrn vtedajšieho teologického myslenia podáva majstrovsky v spise *Breviloquium.* Vo všetkých svojich teologických dielach sv. Bonaventúra venuje zvláštnu pozornosť Najsvätejšej Trojici. Trojičné tajomstvo je u sv. Bonaventúru akoby červenou niťou, ktorá sa tiahne všetkými jeho teologickými traktátmi. Podľa sv. Bonaventúru ľudský rozum, osvietený vierou, môže všade vybadať stopy Najsvätejšej Trojice. V sebe samom i v prírode okolo seba. Trojičné tajomstvo možno nazvať Bonaventúrovým mystickým zážitkom, s ktorým sa ochotne delil s inými.

Túto svoju teologicko-mystickú náuku abo skúsenosť najlepšie zhrňuje sv. Bonaventúra v dielku *Itinerarium mentis ad Deum* (Putovanie mysle k Bohu). Je to malé dielko, ale veľmi milé a vzácne. Pre nás Slovákov tým vzácnejšie, že je to jediné z diel sv. Bonaventúru, preložené do slovenčiny. Preložil a úvodom a poznámkami opatril ho O. Metod Lucký, O.F.M. Vydal ho Spolok sv. Vojtecha r. 1949 v edícii *Ad fontes,* redigovanej Dr. Jozefom Špirkom.

V tejto krátkej knižočke (152 strán v oktávovom formáte) podáva sv. Bonaventúra cestu, ktorou sa myseľ človeka musí uberať pri hľadaní Boha. Vychádza z videnia Serafa, ktoré mal sv. František na Alverne. Seraf mal šesť krídel a tieto krídla sú akoby kroky na našej ceste k Bohu. Na tejto ceste treba najprv vyjsť zo seba a hľadať Boha v jeho stopách, v stvoreniach; potom treba vojsť do seba a hľadať Boha vo vlastnej duši, ktorá je obrazom Boha — Najsvätejšej Trojice; potom treba vyjsť nad seba, vystupovať postupne k tomu, čo je čoraz jednoduchšie, krásnejšie a večné.

Týmito krokami poznávame Boha ako skrze zrkadlo alebo v zrkadle. Zrkadlom sú stvorenia. Boha poznávame alebo skrze stvorenia alebo vo stvoreniach. Vo svojej padlej prirodzenosti sme zaťažení na rozume i na vôli. K hlbšiemu poznaniu Boha potrebujeme vliatu milosť. Nábožnými cvičeniami, pestovaním čností a modlitbou pripravíme si srdce na vliatu milosť a vyššiu múdrosť.

Prvý krok v našom putovaní k Bohu je poznanie sveta. Príroda odráža dobrotu a múdrosť svojho Stvoriteľa. Ak človek rozmýšľa o podstate vecí na základe ich jestvovania v čase a priestore, musí prísť na stopy Boha-Stvoriteľa a Udržiavateľa týchto vecí. Druhý krok nášho putovania vyžaduje očistenie mysle a zámerné hľadanie a poznávanie Boha vo stvorených veciach ako v zrkadle. Na treťom stupni človek vstupuje do seba a rozoberá svoje vnútorné ja, pamäť, rozum a vôľu, a tak jasnejšie poznáva Boha ako čistého Ducha a prichádza čoraz bližšie v Bohu Trojičnému. Vo štvrtom stupni vchádza človek do nadprirodzenej sféry, do božej svätyne milosťou Ježiša Krista. Zotrváva vo svojom vnútri v úplnom pokoji, a v úzkej dôvernosti s Bohom poznáva stále viacej božích tajomstiev. Na piatom stupni vystupuje človek nad seba a hľadá Boha v jeho bytí a v jeho vlastnostiach. Skrze Ježiša Krista, Syna Božieho, otvára sa človekovi čoraz viacej tajomstvo Najsvätejšej Trojice. Šiesty stupeň je zavŕšením nášho pozemského putovania k Bohu a vyznačuje sa nielen poznaním, ale i úplným vnútorným pokojom, radosťou a šťastím. Tento stav duše je predzvesťou blaženého videnia Boha v nebi.

Toto je v krátkosti obsah Bonaventúrovho *Putovania mysle k Bohu.* Škoda len, že toto dielko vyšlo v slovenčine až r. 1949, a len akousi náhodou uniklo komunistickej cenzúre. No r. 1949 nebolo už na Slovensku podmienok, aby toto dielko preniklo do širšej verejnosti a prinieslo ovocie medzi slovenskými veriacimi. Zostalo nepovšimnuté, nebolo podľa zásluh zhodnotené. Je teda na mieste povšimnúť si slovenský preklad Bonaventúrovho *Putovania mysle k Bohu* aspoň pri 700-ročnom výročí smrti Serafínskeho učiteľa a pri 25. výročí slovenského vydania tejto knižočky. Možno predpokladať, že keby komunizmus nebol tak brutálne zasiahol r. 1948 do života Katolíckej cirkvi na Slovensku, mali by sme dnes i viacej Bonaventúrových diel

v slovenčine — najmä jeho prekrásny životopis sv. Františka z Assisi.

Sv. Bonaventúra bol nesporne veľkou osobnosťou, mnohostrannou osobnosťou. Nadovšetko bol veľkým scholastickým teológom. Teológom a svätcom. Briliantným mysliteľom, no vždy poníženým Menším bratom. Služobníkom ostatných bratov, služobníkom Cirkvi, teológom «v područí svätej rímskej Cirkvi», ako to sv. František žiadal od svojich nasledovníkov. Takých teológov by sme potrebovali dnes. Keby sme dnes mali v Cirkvi teológov formátu sv. Bonaventúru a Tomáša, istotne by sme nemali toľko konfúzie v myslení a polarizácie životných štýlov, s ktorými sme v dnešnej Cirkvi konfrontovaní.

T. Zúbek, O.F.M.

Svätý Bonaventúra

Nám umučenie Pánovo
svet hojace vždy nanovo
buď osviežením, vítaním
a z hlbky srdca želaním.

Na mysli majme krvavé
muky a rany Kristove,
tŕňový veniec, špongiu,
kríž, klince, ostrú kopiju,

pobožne ctime hlbokú
presvätú ranu na boku,
ocot a žlč a trstinu
i smrti trpkú hodinu.

To nech vás chráni v pokoji
a nasýti a opojí
a stále v duši veľadí
skutočné božské poklady.

Ukrižovaný, sláva ti!
K sebe nás pozvi po smrti,
aby sme s tebou radostne
plesali v tvojom kráľovstve.

Sláva ti, Kriste predaný,
zradený za groš na dlani,
že neváhal si za svoj ľud
na dreve kríža zahynúť!

Preklad *Karola Strmeňa*, Návštevy, I.

Stretnutie pod Stolzbergom *

Heu! Fuge crudelis terras,
fuge litus avarum.
Virgilius, Aneide

Jar bola dlhá, daždivá a chladná. Oziminy sa ťažko dvíhali od zeme a jariny nedajbože prebodnúť prvým lístkom hrudy, čo sa nemohli zohriať na podalpskej pláni. Jún sa už pomaly prevliekal do druhej polovičky, keď sa odrazu oteplilo a celá príroda akoby opreteky začala doháňať, čo zameškala cez oziabnutú jar. Steblá sa začali vyťahovať do výšky, spuchnuté klasmi, čo sa šplhali k slncu úzučkou zelenou šachtou. Trauna, ktorá až donedávna sa ledva zmestila do brehov, upadala a kde pred niekoľkými týždňami boli divé krútňavy a spenené vlny hádzali

* Redaktor Mostu a tajomník Spolku slovenských spisovateľov v zahraničí, Mikuláš Šprinc dožíva sa šesťdesiatky. Polovičku života, skoro plných tridsať rokov z toho strávil vo vyhnanstve. Počiatočné dni jeho púte svetom sú zachytené v tomto článku zo série *Leto na Traune*. Autor ho uverejňuje namiesto, lepšie povedané ako blahoželanie jubilantovi. Ad multos annos!

hrivy do výšky, vystrčili z vody svoje zaoblené temená balvany, takže sa zdalo, že nie voda upadá, ale skaliská z nej rastú navidomoči. Kde sa rieka trochu v širších brehoch rozlievala, dalo sa na druhý breh preskackať po vyčnievajúcich kameňoch. Pstruhy, čo striehli na každú mušku a na každého červíčka učupené za skalami, stiahli sa do hlbočiny vo výmoľoch, kde boli v bezpečí pred našimi primitívnymi udicami a zo saubodne sa stratila príjemná vôňa smažených rýb. Jahody sa už síce zapálili v briežku nad riekou, ale chodiť na ne bola skôr kratochvíľa ako pokus nasýtiť sa, aj keď Henrich Bartek vravieval, že sa ideme popásť, keď sme sa roztratili po slnečnej stráni a hľadali sladké bujnice.

Správca majetku si nás odrazu začínal všímať a odkazovať, že na svinskej povale sa nebudeme môcť do nekonečna povaľovať. Neodvážil sa vyhnať nás, lebo sme neboli Nemci. V tých časoch nebolo Nemcom radno ukázať akémukoľvek cudzincovi nevľúdnu tvár, lebo nikdy nevedel, ako sa mu auslander odplatí a koho z okupačnej armády si získa, aby mu pomohol dvojnásobne každú nevľúdnosť vrátiť. Nuž aby nám aspoň znepríjemnil idylu, začal nás vydúrať «na panské» do zeleného zbožia, pliet' ohnicu a inú burinu. Ale keď sme sa po jačmeňoch roztratili, ohnici a kúkolu sme veľmi neublížili a namiesto buriny hľadali sme zelený hrášok, čo sa práve začínal v tľapkavých strúčkoch guľatieť a sladnúť. Pivo, čo nám správca za ustávanie v maličkom súdku s narazenou pípňou poslal na sauboden, bolo ešte horšie ako to, čo nám v hoteli Post ku štamu čapovala dudravá kelnerka a útechou nám bolo iba to, že ani naša robota nebola lepšia a nikto nebol ukrátený. Karty sme ešte stále hrávali, lebo karty bol náš každodenný chlebíček, čo nám nosil pekársky tovariš za to, že sme mu dali skoro vždy vyhrať. Nebyť toho a pstruhov z Trauny, na štame v hoteli Post by sme už dávno boli pokapali. Tým viac, že ani ten štam nám už tak nechutil ako kedysi, keď nám ho sladili virtuózne klavírne improvizácie Dunda Nágla, ktorý hravo predhodil z Liszta alebo Brahmsa do štiavnických baníckych piesní, alebo do Lehárových a Štrausových valčíkov a potom zasa do divých čardášov. Ba aj keď sa Náglovci presťahovali z Traunsteinnu do Feldkirchenu, klavír neostal nemý, lebo každý večer prišiel z Guenzingu Jurko Hronský a zaplnil nielen izbu, ale aj naše duše

melódiami všetkých populárnych slovenských piesní, čo sme poznali i nepoznali. Keď prišli americkí vojaci, Jurko objavil kdesi medzi nimi mladého jazzového muzikanta z Harlemu, ktorý ho potom zasväcoval do zákonov jazzového rytmu, improvizácií a harmonizácie. Ale potom odrazu sa nám aj Jurko stratil a nikto nevedel, kde sa podel. Zmizol aj Rudo Bliezner a na Guenzingu nám povedali, že si šli hľadať robotu kdesi do francúzskej zóny. Nikto sa nepozastavil, lebo z Rakúska prišli k nám občas na kratší alebo dlhší čas návštevníci nielen z francúzskej, ale aj americkej zóny a tak sme mysleli, že keď sa dá z Rakúska do Bavorska, nebude celkom nemožné dostať sa z Bavorska do Rakúska. Najmä keď mal človek na druhej strane nejaké spojenie.

Bez muzikantov by nás bol smútok užral, ale Frico Motoška vedel každý večer rozpovedať príhodu, ktorú sme ešte nepočuli a poslucháčov mal vždy plno. Najradšej rozprával o dobrodružstvách, ktoré zažil s Tidom Gašparom v Zlatej fantázii a iných bratislavských krčmičkách. Tak som si myslel, aká by to bola zbierka, keby ich niekto zachytil v tom charakteristickom Fricovom podaní a vydal ako pozadie k životopisom mnohých našich najlepších spisovateľov, ale najmä bratislavskej bohémy z medzivojnových rokov.

Nech sme si však akokoľvek krátili čas a predstierali zaujatosť niečím užitočným alebo aspoň zaujímavým, sauboden nám začala byť tesná. Nielen preto, že sa tam bývalo primitívne, ale skôr preto, že ako sa z ovzdušia strácalo napätie vojny a bezprostredných povojnových týždňov, nečinnosť a ešte viac neurčitosť nášho postavenia nás čím ďalej tým viac znepokojovala. Akosi celkom prirodzene začali sme gravitovať k tým, čo si už našli primeranejšie bývanie a hľadali bližší vzťah k ľuďom, s ktorými sa im prichodilo stýkať. Aj keď to nemalo stálosti ani hĺbky, jednako sme v tom zacítili akési prvky toho, z čoho rastie domov a pozvaní alebo nepozvaní, skoro každý deň sme spravili návštevu u niektorej pevnejšie usalašenej rodiny. Niekedy sme zašli do neďalekého Trotzbergu, kde v stolárskej dielni našli útulok rodiny matičného účtovníka Tónka Ondruša, pokladníka Jozefa Kobelu a spisovateľa Štefana Gráfa. Boli by sme k nim aj častejšie chodili, lebo zakaždým nás veľmi milo privítali, ale akosi sme tam nemali pocit voľ-

nosti. Aj keď dielňa bola priestranná a v tom čase na remeslo nepoužívaná, jednako tri rodiny v jednej miestnosti bolo priveľa a bolo tu cítiť napätie nevyhnutne rastúce všade, kde súkromie človeka je zredukované do takej miery, že nikdy nie je sám. Inými slovami, našli sme aspoň potenciálne to, pred čím sme utekali zo saubodne.

Čo sme hľadali, to sme v plnšej miere našli na dvoch majeroch vo Feldkirchene. Na Stolzbergu sa krútil život okolo Dr. Cincíka, ktorý až napodiv rýchlo nadviazal priateľstvá nielen v dedine a na okolitých dvorcoch, ale aj na odľahlejších miestach: najmä tam, kde bola veľká knižnica, inými slovy v kláštoroch, na farách a v kaštielikoch, z ktorých sa mu stal neďaleký Baumburg skoro druhým domovom. Staručká grófka Helga Dietl bývala poväčšine sama doma a zrejme sa tešila návštevám vzdelaného cudzinca, ktorý ako magnetická cievka tvoril okolo seba pole, priestor nasiaknutý jeho osobným čarom a nabitý intenzitou intelektuálnej zvedavosti. Ako keby knihy vo veľkej zámockej bibliotéke boli trpezlivo na neho čakali celé desaťročia, lebo nejeden brožovaný zväzoček alebo magazín zpred prvej svetovej vojny rozrezával, keď skúmal a hľadal vekmi zatarasené cesty dávnych stykov tejto oblasti s Veľkou Moravou.

Na Stozbergu obývali Geraldínovci s Cincíkom a Dr. Žatkom skoro celé poschodie, ale najživšie bolo vždy v Cincíkovej izbe, kde kreslil návrhy na dosiaľ nevidané pohyblivé drevené hračky a vyrezával, maľoval a lepil prvé modely, podľa ktorých sa mohla začať sériová výroba, lebo nielen vyrezávanie, ale aj maľovanie a spájanie mohlo sa robiť na bežiacom páse. Bola to príprava na zimu, keď nebolo roboty na poliach a treba bolo robiť niečo užitočné, aby si zarobili aspoň na bývanie a stravu.

Iným magnetom čo nás sem ťahal, bola malička «filetka», rádio, ktoré si Geraldínovci priniesli zo Slovenska. Napriek tomu, že bol strojček malý, Bratislavu sme na ňom veľmi jasne počuli a kedykoľvek boli správy, bolo nás natisnutých do zadusenia okolo neho. Trpezlivo sme počúvali nekonečné vyvolávanie 'stratených' rodinných príslušníkov, ale najviac nás zaujímali politické zvesti. V jeden deň vysielali texty dekrétov o hrdelných 'zločinoch' kolaborantov, ktoré boli tak štylizované, že sa mohli natiahnuť na každý čin a na každú situáciu. A na počutie nám bolo jasné, že kým budú tieto dekréty mierou na vy-

deľovanie spravodlivosti, na Slovensku niet pre nás miesta.

Pani Geraldíny bola veľmi dobrá kuchárka a keď sme aj neboli bezočiví a hľadeli sme sa stratiť v takom čase, keď sa rodina a domáci hostia chystali na obed alebo na večeru, jednako častejšie ako nie nás pozvala, aby sme ostali a jedli s nimi. Čo ako sme sa chceli okúňať, v našej situácii to bolo pozvanie, ktoré sme jednoducho nemali sily a vôle naozaj neprijať. A vrchol dobroty bol, keď Koloman kdesi na dne debny našiel ešte fľašku výtečného orešianskeho vína. Len jedno slovo vystihuje, ako sme ho pili: pobožne. O stravu nebola na majeri taká núdza ako v mestách, lebo zeleniny a iných plodín bolo do sýtosti a kedy-tedy sa našla aj sliepka alebo zajac. Solenej bravčoviny bolo stále dosť, ale z tohoto dosť príkreho jedla, ak prišlo na stôl pripravené po bavorsky, pani Geraldíny vedela spraviť hostinu. Niet divu, že po takejto návšteve sa nám veľmi ťažko kráčalo nazad do Steinu na sauboden a na stamgericht do hotelu Post.

Zo Stolzbergu ponad malú dolinku úrodného poľa ľahko bolo vidieť susedný majer na podobnom briežku, kde sa usadil Ján Doránsky s rodinou. Okolo neho sa zhromažďovali najmä bývalí dôstojníci, ktorí slúžili pod jeho velením na kultúrnom a propagačnom oddelení MNO. Kým na Stolzbergu čas plynul v zaujatosti praktickými vecmi, Janko Doránsky aj v tejto situácii vedel podnetmi a príkladom primäť ľudí do tvorby. Dundo Nagel na naše texty skladal emigrantské piesne a Doránsky tu krem prekrásnych veršov, z ktorých niektoré boli už publikované, napísal aj sériu pálčivých satyrických skladieb, ktoré nikdy uverejnené neboli, aj keď patria medzi najlepšie veci tohto druhu v slovenčine. Za staviskami dvorca bola pekná borová hora, kde sme sa utiahli, keď slnce silnejšie pripekalo a v chládku voňavých borovíc čítali si navzájom, čo sme napísali. Občas sme povzbudili Jožka Varínskeho, aby nám rozprával svoje dobrodružstvá z leteckého prostredia a on vždy pohotove rozpovedal celkom nové variácie známych príhod, lebo nebolo medzi nami rozprávača, ktorý by sa mu bol vyrovnal. Niekedy sa stalo, že úmyselne robil zo seba terč žartov, aj keď pri hlbšom skúmaní bolo jasné, že takto si vykupuje príslušnosť ku grupe, v ktorej každý vedel alebo mohol sa dokázať v akejkoľvek situácii, lebo mal potrebnú zručnosť a vôľu na to. Len Varínsky bol alebo robil sa babrákom, a kto nechcel, aby si ublížil, nesmel mu dať

do rúk žiaden nástroj, ktorým bolo možné pokaličiť sa. Aj keď naša grupa bola veľmi súdružná a Janko Doránsky veľmi na to dbal, aby sa pokope čo najdlhšie udržala, jednako každý okrem Varínskeho vedel, že skôr prv ako neskôr sa grupa rozíde po svete, kde sa každý o seba musí starať. Len Varínsky cítil sa neistý kdekoľvek musel ísť sám a sám za seba rozhodovať. A jednako bol obľúbený všade, kde sa objavil, lebo bol duchaplný a ako som povedal, nemal nič proti tomu, ba dalo by sa povedať, že sám sa o to pričinil, aby sa osteň každého žartu a posmešku obrátil proti nemu.

Na treťom kopčeku na dohľad ponad malú dolinku bol priestranný dom s červenej tehly, ale nebolo okolo neho maštalí a celým štýlom prezrádzal, že je to nie sedliacka usadlosť. Tie mali veľmi presne ustálený štýl a líšili sa od seba iba maličkosťami, ktoré cudzinec, ako sme boli my, skoro nepobadal. Tu však šlo iba o bývanie, ktoré si niekto postavil uprostred poľa a v tom čase mal tam prístrešie Dr. Polakovič. Schádzali sme sa s ním pomerne málo, zväčša iba v nedeľu pred kostolom po omši. Vtedy sa ukázalo aj to, že je nás už pekná kolónia a ľudia si nás čím ďalej, tým viac všímali. Vedeli sme, že Dr. Polakovič už od príchodu do Bavorska hľadal styky s vplyvnými ľuďmi a bol niekoľko ráz v Mníchove. Prostredníctvom kardinála Faulhabera chcel nejako pomôcť prezidentovi, ktorý sa utiahol po odchode z Kremsmuenstru do kapucínskeho kláštora v Altoettingu, kde ho Amerikáni našli a odviedli do koncentračného tábora v Garmischpartenkichen. Keď si tak človek pomyslí, ako sme len boli blízko, a predsa tak ďaleko, že nebolo v našich silách nielen stretnúť sa, ale ani lístok mu poslať, aby vedel, že na neho myslíme a o jeho osud trnieme.

*

Po vlažnom júni prišiel horúci júl. Počasie nemohlo byť krajšie. Kedykoľvek sa človek rozhliadol po južnom obzore, zakaždým sa mu pohľad zošmykol z alpských ľadovcov, odrážajúcich ostré slnce. Povetrie bolo také priezračné, že sa jasne dali rozoznať jednotlivé bralá zavesené na svahoch velehôr a temné doliny, nahusto zarastené čiernou horou. Na zvlnených podalpských poliach žiarili zlaté tably jačmeňa, červenkasté pásy dozrievajúceho žita a barnastozlaté lány pšenice. Len ovos bol ešte stále zelený a ostro sa odrážal od zrelých záhonov

nového chleba. Žatvy sa ešte nezačali, ale bolo zrejmé, že prv ako sa týždeň minie, zaklepocú kosačky a zrelé klasy ľahnú, aby vysypali do mláťačiek svoje ťažké klasy zrelosťou napuchnutého zrna. Boli to pred žatvami naše posledné «lenivé dni» a prežívali sme ich, sýtiac sa slncom, pohľadmi na nádheru letnej prírody a priateľstvom, ktoré nikdy nebolo také krásne i vznešené ako teraz.

Nebolo ešte poludnie, ale nemohlo byť ďaleko, lebo tône sa už veľmi skrátili a sedeli sme celkom na kraji lesíka, aby nás ešte chládok strapatých borovíc zakrýval, ale neprekážal nášmu rozhľadu, ktorý sa niesol ponad vežu feldkirchenského kostola a štvorcovú kúriu sedliakov na Stolzbergu až po alpské ľadovce. Odrazu zo Stolzbergu vyšlo nezvyčajne mnoho ľudí. Na takú diaľku nemohli sme ich rozoznať, ale boli to časy, keď človek nevidel na nemeckých hófoch tak ľahko odrazu toľko chlapov a keď ich videl, muselo sa diať čosi neobyčajné. Nuž prilepili sme na nich oči a hľadeli rozoznať. Jeden dva, tri, štyri, päť... rátali sme. Päť chlapov. A dve malé postavičky, deti, pomyslel som. Skupinka kráčala cestou ku Feldkirchenu a čím ďalej, tým istejší sme boli, že traja boli Cincík, Geraldíny a Žatko. A deti asi dvaja z Geraldínyho chlapcov. Ale tí dvaja... A tu nám odrazu prebehli zimomriavky dolu chrbtom. Čo ak sú to Benešovi kopovi a teraz odvádzajú našich troch priateľov, aby ich «repatriovali», ako sa stalo mnohým Slovákom v Rakúsku, o ktorých sme len toľko vedeli, že už sedia v žalároch na Slovensku. Ešte viac nás zmrazilo, keď skupina nepokračovala v ceste do Feldkirchenu, ale na rázcestí obrátila sa úzkou poľnou cestičkou rovno k nám. Opatrne sme sa utiahli hlbšie do tône borovíc a nespúšťajúc oči z blížiacich sa postáv, znova sme sa namáhali rozoznať ich. Už nám bolo jasné, že tí traja sú Cincík, Geraldíny a Žatko; aj o tom že obskakujúci chlapci sú Geraldínyho synovia sme už nemali pochýb, ale kto boli tí dvaja? Čím ďalej tým jasnejšie nám bolo aj to, že šlo o grupu priateľov a nie o zajatcov a ich strážcov, lebo neustále sa miešali, chvíľami sa zastavovali a zasa pokračovali v ceste. Napriek tomu, že sme nemali poňatia, kto tí dvaja neznámi môžu byť, naše obavy sa premenili na zvedavosť a rezkým krokom dali sme sa dolu briežkom, aby sme sa čím prv stretli so susedmi a ich hosťami. Je zaujímavé, ako ľahko človek rozozná niekoho aj na veľkú vzdia-

lenosť, ak v podvedomí vie, že na tom mieste môže byť. Ale keď o niekom vieme, že by mal byť na stá kilometrov vzdialený, nerozoznáme ho ani na pár krokov. Takrečeno farbu očí mu už rozoznávame a škriepime sa so sebou, že je to nie on, lebo to on nemôže byť. Skoro ako neveriaci Tomáš musíte vložiť ruku svoju do rany svojho priateľa, aby ste uverili, že je to on... Ale teraz už nebolo pochybností.

Miko Šprinc a Rudo Dilong...

Mikove elektrické vlasy boli plné svetla, takže sa zdalo, akoby celá jeho hlava bola družicou v slnečnej sústave, vysielajúca do priestoru vlastné slncom obalené lúče. Oba boli strašne opálení a v ostrej tôni hlboko vpadlé Dilongove oči boli ako temné jamy a len kdesi v hlbočine svietili ako dva žeravé uhlíky. Vyobjímali sme sa tam medzi dozrievajúcou pšenicou a odrazu sme nevedeli, čo si máme povedať.

«Tak už sme tu aj my,» pokrčil plecami Miko, s tým drobným smieškom, čo sa nedá ani opísať ani napodobiť. To bol od vekov Mikov ultimátny vyjadrovací prostriedok, komentár v beznádejnej situácii, rozlúčka i vítanie, keď sa mu minuli slová, na ktoré bol skôr skúpy keď mal chváliť alebo haniť, keď sa mal radovať alebo hnevať, keď mu bolo do zúfalstva, i keď bol v neopísateľnej eufórii.

Rudo Dilong bol oveľa zemitejší. Tá jedinečná miešanina oravského dedinčana, františkánskeho mnícha a subtílneho básnika mala tisíc variácií a najprv nás vyhrešil, že sa ponevierame, keď okolo je more zrelej pšenice a hneď bol hotový citovať Písmo o hojnej žatve a nedostatku robotníkov. Ale hneď v druhom dychu nás chválil, ako obdivujúc božie dary robíme to, v čom sme dokonalí — sladko leňošíme.

«Aby ste nezabudli», prvý si sadol na medzu, vytiahol z vrecka svoju pikolku, vyklepal z nej na dlaň prach a smeti a začal hrať. Tak ako len Dilong vie hrať na tomto nástroji. To je muzika, ktorá sa nedá napísať a neviem, či by sa dala zachytiť na platni alebo na magnetickom pásiku. Je to muzika spojená tak nerozlučne nielen s jeho osobnosťou, ale aj momentálnou situáciou, že je ako kvet a keď doznie, tak nenávratne zvädne a niet jej. Slovensko bude chudobnejšie keď raz Dilonga nebude, lebo ani v nespočetných knihách svojej poézie Dilong nie je úplný. Jeho hudba, jeho spev, jeho recitácie vlastných veršov sú veľmi

podstatnou časťou tejto jedinečnej osobnosti. Požehnaná doba, ktorú svojím umením obohatil a šťastní ľudia, ktorým jeho osobnosť a umenie okrášlili život. Bože môj, čo len tento človek priniesol so sebou do nehostinnej cudziny! A s kým sa tu len o svoje dary bude deliť? Bude vždy dosť tých, čo o ne stoja? Neminie sa ako svieca pod mericou, čo dohorí a nikoho nebude, aby mu ožiarila život? To bol ešte iba začiatok našej púte a vtedy sme sa ani neodvážili klásť si takéto otázky a tým menej hľadať na ne odpoveď.

Nebolo to prvý raz, čo som Dilonga stretol v cudzine. V jeseni roku 1941 nadporučík Vladko Ozábal na ceste do Ľvova, kde mal prevziať vedenie slovenského vojenského rozhlasu, skoro o život prišiel, keď sa jeho auto v snehovej víchrici prevrátilo. Posádkové veliteľstvo v Ľvove žiadalo náhradu. Ministerstvo národnej obrany poslalo por. Eda Pyšného a mňa pridelilo k nemu, aby sme prevzali ľvovský rozhlas. Slovensky sa vtedy z Ľvova vysielalo len dve hodiny denne, ale kto odrezaný od všetkých domácich prameňov má zostaviť denne dvojhodinový rádiový program, toho len ľutovať možno, lebo nielen že sa nadrhne, ale čo by sa ako usiloval, dobrý program to nebude. V takejto biede, keď sme tých pár platní skoro zodrali a každému už uši trhala každá z melódií, ktoré sa z nich medzi šuchotom a škvrčaním ihly ozývali, často sme v bezradnosti do mikrofónu čítali nezáživné články z oneskorených novín a opakovali správy z bratislavského rádia, ktoré sa nám medzi poruchami podarilo zachytiť na našom prijímači v kancelárii, ktorú sme mali na Akademickom námestí, neďaleko rohu, kde bola stará slávna študentská Akademická kaviareň. Tam sa vtedy pri zlej káve a horšom pive sústreďoval spoločenský život tohto ubolemého mesta, ktoré krem nemeckej okupácie trpelo chronickou horúčkou bojov Poliakov s Ukrajincami. Tam sme si aj my chodievali posedieť nie tak pre pivo, ako skôr preto, že sme tam často stretli našich vojakov a dôstojníkov, čo sa z frontu v Rusku vracali, alebo odchodili na front. Od týchto sme sa dozvedeli najčerstvejšie a najzaujímavejšie správy, čo sme mohli v programoch na rádiu použiť. Keď som tam raz odskočil z našej zatuchnutej kancelárie, div som neonemel. Pri stole v kúte kaviarne sedela skupinka slovenských dôstojníkov a zabávali sa tak, ako by to bola Štefánka alebo Múzeumka v Bratislave. Iba

čo im cigán chýbal. Ale o chvíľu som videl, že im ani nechýbal, že majú Dilonga a jeho zázračnú harmoničku, na ktorej predohral kúsok melódie a do toho ako príval vovalil sa refrén chlapských hlasov:

«Šedzi muha na štene, na štene, na štene,
šedzi a špi;
šedzi a buvinka,
potvora malinká,
šedzi muha na štene, šedzi a špí...»

Keď ma Dilong zazrel vo dverách kaviarne, len svojím velikánskym gestom na mňa kývol a keď som už bol pri stole, medzi piesňou zakomandoval:

«Pomáhaj!» a už sa triasli múry kaviarne, preplnenej chlapskými hlasmi:

«Nebudzem ja vecej hlupy, hej,
bo mi tatuš knižky kúpi, hej;
naučim še gramatiku hej,
jak treba trimac motyku, hej, hej, hej... hej...
Šedzi muha na štene, na štene...»

Čoskoro som sa dozvedel, že sú to vojenskí lekári, ktorí zaviazli cestou na front v Ľvove a ako to už na fronte býva, s lekármi musel byť aj kňaz. Dilong bol medzi nimi služobne najstarší ako stotník duchovnej služby. Mladí doktori mali iba hodnosť nadporučíkov. Pomyslel som si, že z ich spevu by sa dal spraviť zaujímavý program a hneď som im navrhol, aby sme spravili skúšku a na druhý deň predviedli program naostro, pred mikrofónmi. Zaplatili sme útratu a na veliteľstve sme spev preskúšali. Skúška dopadla nad očakávanie. Keď sme sa večer rozchádzali, pošepol som Rudovi, aby napísal aj nejakú vhodnú báseň a zarecitoval ju do rádia. A napísal. Báseň neskôr uverejnil v zbierke *Konvália* (v knižnici Slovenských pohľadov) a nikdy nezabudnem verše, ktoré nás vtedy skoro udreli tvrdým realizmom i akousi slávnostnou poetickou nadsádzkou:

«Ja budem žehnať krvavých umierajúcich
a dám im bozk na ústa červené
jak na višne,
odpúšťať budem viny tým čo kliali,
aj tým, čo milovali bárišne...»

Dilong videl vojnu a videl slávu aj pád slovenskej armády,

lebo na začiatku povstania, keď Nemci zajali dôstojníkov veliteľstva armádneho zboru v Prešove, on so skupinou dôstojníkov a vojakov divízie pluk. Tatarku celé týždne predieral sa horami Magury, kým sa nedostal nazad do Bratislavy, kde v trpkosti a u neho nezvyklej utiahnutosti žil až do konca vojny. Skúsenosti na fronte a počas povstania spravili z neho skoro fatalistu a akoby mu už nebolo na ničom záležalo, čakal na ruské obsadenie Bratislavy. Ale ani predstavy nadobudnuté rokmi v uniforme po frontoch nestačili zabiť v ňom odpor k tomu, čo nové poriadky priniesli. Dobre vedel, čo tie nové poriadky znamenajú, lebo videl ich stopy po ruských a ukrajinských mestách, ale keď sa to premietlo na pozadie milovanej Bratislavy, keď to s muchami sadlo ako mura na celé Slovensko, viac mu nebolo možné v rodnej zemi dýchať. Krem toho celkom zjavne sa chystalo proti nemu súdne pokračovanie a kto poznal ľudové súdy, vyzbrojené dekrétmi, vzniklými zo spolupráce Lettrichových demokratov s komunistami, ten nečakal, kým celá ich váha dopadne na jeho hlavu. Zápal pohrudnice, ktorý si bol priniesol z frontu na zamrznutom Miuse, zanechal trvalé stopy na jeho hlase, ktorý stratil niekdajšiu zvonivosť a znel odrazu akosi nevšedne mäkko. Len keď sa mu oči zapálili hnevom, liali sa jeho slová ako žeravá láva, spaľujúca všetko, čo zaplaví. Vyhnanstvo ešte nestačil za tých niekoľko dní pochopiť, preto sa jeho city polarizovali medzi radosťou, že tu medzi lánmi dozrievajúcej pšenice stretol toľko priateľov a hnevom, že sa Slovensko premenilo na vlčinec, kde pomsta a nenávisť prikryli všetky ostatné city a ľudskosť s láskou a nehou zahnali do takého temného kúta, že sa mohli prejaviť iba potajomky v šeptaných výstrahách a stiskoch ruky, ktorými ako zvláštny prúd prechádzal ten pocit spolupatričnosti, ktorý pred niekoľkými mesiacmi bol vari najzrejmejšou črtou slovenského života. Bolo mu treba prejsť stá kilometrov a prekročiť troje či štvoro hraníc, aby slovenskú srdečnosť našiel nikým a ničím nezastieranú na podalpských planinách Bavorska.

Miko Šprinc nemal takú výbušnú povahu ako Dilong. V každej situácii vedel nájsť smiešok, ale svoje scherzo hral vždy con sordino. Aj keď sme sa osobne stretli prvý raz len v Bratislave, zdalo sa mi, že ho poznám už od študentských čias. Nielen preto, že som pozorne čítal všetko čo publikoval, ale aj preto, že

Peter Galan nám rozpovedal všetko, čo sa robilo na Spišskej Kapituli, kde Miko patril k najnadanejším príslušníkom skupiny, ktorá začala Jožom Kútnikom a cez Olivu, Šprinca, Galana, Loydla, Madačova tiahla sa až k Jankovi Silanovi. O niečo starší Dr. Hanus patril do skupiny viac temperamentom a záujmami ako vekom a neskôr celkom prirodzene pridružil sa k ním Karol Strmeň a patronát prevzal sám cechmajster igricov, predseda Spolku slovenských spisovateľov Valentín Beniak. Ale to bolo o hodne rokov neskoršie, keď už všetci dávno stratili mliečne zúbky a vyrezali sa im ostré tesáky. Len tribúna im chýbala. Najprv sa pokúšali z vojtešskej *Kultúry* spraviť časopis, kde by sa rozbehli o preteky s novými európskymi prúdmi v umení, filozofii a nie na poslednom mieste aj v teológii. Ale Pöstény strážil brány tohto literárneho magazínu a zamykal ich na tri skoky pred všetkým, čím táto skupina dýchala. *Pohľady* za Mečiara boli im sympatické, ale zdali sa im primálo vyhranené. Bol to veľkolepý orgán slovenskej kultúry, čo tradične hrával vo všetkých registroch a preto aj keď usilovne do nich prispievali, jednako sa ich orgánom nestali. V *Eláne* u Smreka sa ani nepokúsili zakotviť, lebo tak ich obsah ako i redaktora pokladali za prežitok. Keď sa Ján Smrek vrátil z oficiálnej návštevy v Taliansku a uverejnil dlhú reportáž o svojich skúsenostiach v tejto slnečnej krajine, Miko Šprinc napísal, že tam iba čas a peniaze márnil, lebo šiel do Talianska v duchovných krpcoch. A Miko patril do skupiny, z ktorej ako jedinej sa na Slovensku mohla takáto kritika ozvať. Keď už nie všetci, tak aspoň väčšina z tohto kruhu v origináli čítali Benedetta Croce, Giovanni Papiniho, prehrýzli sa cez Petrarcu a Danteho a obdivovali hlboko zakorenený taliansky humanizmus, ktorý sa predieral napovrch v každom filozofickom i umeleckom smere a v každom dejinnom období. Ako turisti objavili slovenskí spisovatelia Taliansko už dávnejšie, ale duchovne si ho začali podmaňovať Šprincovi vrstovníci.

Keď sme sa v Bratislave zoznámili, Šprinc bol riaditeľom Katolíckej akadémie. Miestnosti tejto inštitúcie, ktoré cez deň navštevovali iba starí páni, skoro explodovali mladým životom, keď sa večer okolo Šprinca v nekonečných debatách zhromažďovali literárni priatelia. Msgr. Pöstény ani tušenia nemal, že tu v samom srdci jeho konzervatívneho kráľovstva pripravovali

o dve pokolenia mladší literáti nový magazín.

Tam vznikla *Obroda.*

Večná škoda, že už bolo tak neskoro.

Povstanie bola naša Golgota, na ktorú viedlo toľko ciest, koľko bolo ľudských osudov, ale žiadna nebola ľahšia a každá viedla do agónie. Moja cesta šla cez zajatecký tábor v Nemecku, a keď som sa vrátil do zimnej Bratislavy, niekedy som nevedel, čo mi bolo ťažšie znášať, zomieranie za ostnatým drôtom v cudzom svete, alebo sa pozerať na milované mesto, ako sa zvíja a šklbe v kŕčoch smrti. Hneď po príchode z Nemecka dali nás do karantény v kasárňach na Mlynských Nivách, ale bola to karanténa, ktorú nikto nedodržal a do kasární sme chodili iba spávať. Cez deň sme si vybavovali na rozličných úradoch zamotané komplikácie, vyplývajúce z nášho zajatia a nedostatku presných informácií o nás. Mne sa veci beznádejne zamotali na Ministerstve školstva, ktoré ma zbavilo všetkých pôžitkov, čo mi ako záložníkovi prináležali. V jedno ráno som sa vybral, že si tam dám do poriadku, čo sa ešte do poriadku mohlo dať. Niekoľko krokov pred budovou, skoro som sa zrazil s Mikom Šprincom. Ale ani privítať sme sa nestačili, keď zahučali sirény a ľudia začali utekať do úkrytov. Za chvíľu bola budova ministerstva prázdna a hukot sirén rozplašil nádej, že tam v ten deň niečo vykonám. Poplachy sa obyčajne pretiahli do jednej alebo druhej popoludní, a že na úradoch bola jednoduchá frekvencia, po skončení poplachu sa šlo domov.

Sadli sme si na schody pred bránou ministerstva a Miko sa ešte stále na mňa pozeral ako na zjavenie. Veď toto už bolo tri mesiace po povstaní a ja som bol ešte stále nezvestný. Či som padol, či som bol zajatý, či sa skrývam voľakde v temných horách Veľkej Fatry, to bola hádanka, ktorú si ani nedávali, lebo vtedy sa toľko ľudí jednoducho stratilo zo života, že nebolo možné porátať si ich a zavrieť v mysli knihu ich osudov.

«A kde sa ty tu berieš?»— videl som, že má skoro pokušenie znova sa ma dotknúť, aby sa presvedčil, že som to ja a nie zjavenie na pokúšanie sveta.

«Zo zajatia,» vravím, «sme tu v karanténe a na ministerstvo som šiel pre plat. Zastavili mi ho.»

«Len keď si tu,» vravel Miko. «Ostatné sa už dá do poriadku».

«Dá sa?» pozrel som sa na neho, ale on na takú priamu otázku

už neodpovedal. Akože mohol, veď viac vecí nasvedčovalo, že nedá ako dá. Zdalo sa mi, že nič tak nevystihuje situáciu, do ktorej sme sa z Nemecka vrátili ako pesnička, čo som počul vojakov na dvore kasárne spievať na populárnu melódiu Lily Marleen!

«Ťatko sú mi v garde,
mamka v CPO,
brat má prsty v puči,
druhý v MNO;
sestra mi chodí s Germánom,
druhá zasa s partizánom,
v meste sú Prusi,
za mestom Rusi...»

Miko mi vravel, ako prežívali týždne povstania v Bratislave a čo sa robilo okolo vyhlásenia Spolku slovenských spisovateľov, keď sa takmer do roztržky dostali dva názory na jeho štylizáciu a obsah. Jedni chceli vyhlásenia veľmi vyhranené a všímajúce si iba politické danosti. Druhý smer bol za vyhlásenie zahrňujúce oveľa širšiu oblasť, v generálnej štylizácii dovolávajúc sa práva, pravdy, spravodlivosti a ľudskosti. Mikovi sa nepozdávalo ani jedno, lebo kým to prvé bolo zrejme inšpirované a možno aj štylizované politikmi a nie literátmi, to druhé zasa iba letmo dotýkalo sa udalostí, čo sa práve odohrávali a mohlo byť odhlasované a podpísané hocikedy a za akýchkoľvek pomerov. Teraz sa žiadalo predsa len niečo konkrétnejšie. Tým viac, že kultúrni komisári z Bystrice sa až pretekali v krvavých sľuboch, ako budú vešať a strieľať každého, kto nie je s nimi. Preto sa niekoľko spisovateľov rozhodlo, že vydajú vlastné svedectvo. Nie vo forme vyhlásenia, ale vo forme knihy, antológie *Krv a slzy* z tvorby tých, čo museli bolestne vykríknuť, keď Slovensko tak strašne krvácalo z rán, ktoré mu zavinili nielen cudzí, ale i vlastní. A tie od vlastných najviac boleli. Každý chápal, že v politike majú ľudia rozličné názory, i to, že keď sa jeden politický smer vyžije alebo nevie v danej situácii riešiť naliehavé problémy, musí ustúpiť inému, ale aby sa pokus o zmenu režimu dial s takou zúrivou bezohľadnosťou na Slovensku, kde len pred niekoľkými mesiacmi ľudia nielen tolerovali, ale zväčša i rešpektovali politické rozdiely v názoroch, zúrivosť povstania pripadala ako búrka, čo prihrmela z iných oblastí, z iného pásma politickej i morálnej klímy, takže nikto ju

nečakal a preto nikto na ňu pripravený nebol. Bola to sila, ktorú poprieť nebolo možné, ale vo vedomí ľudí vyvolávala nie tak rešpekt ako strach.

Ako ďaleko, ako strašne ďaleko bol odrazu dekadentný symbolizmus Mikovho obľúbeného nemeckého básnika Rilkeho. A vari ani nie tak ďaleko. «Každý anjel je strašný», začína sa jedna Rilkeho báseň Elégií z Duina v Šprincovom preklade. Veď odrazu sme boli v dobe, že anjeli temna boli veľmi strašní, lebo slúžili bohom pomsty a nenávisti.

Tento strašný víchor odvial aj ostatné literárne smery a módy. Neotomizmus, s ktorým sa vyrovnávali Kútnik s Hanusom, Benedetto Croce s jeho humanizmom, francúzski poetisti a ich slovenskí stúpenci, to všetko teraz znelo veľmi neživotne a plechovo. Posolstvo kvákal iba refrén havrana z básne E. A. Poe v preklade Karola Strmeňa: «Neborák.» «Neborák», krákal havran nad hrobom každého Slováka,čo padol v tejto nezmyselnej vojne, bez ohľadu, či bojoval na jednej alebo na druhej strane.

Miko ma požiadal, či by som nechcel niečo zo svojich vecí dať do pripravovanej antológie, ale nemal som nič súceho krem zápisníka zo zajateckého tábora, ale zdalo sa mi, že veci,čo som v Nemecku napísal, sú veľmi nevhodné do takého diela.

Aká zhoda okolností, pomyslel som si, ako sme sedeli na medzi a počúvali Šprinca a Dilonga rozprávať o tom, čo sa na Slovensku robilo od tých čias, ako sme počiatkom apríla odišli. Ako kedysi počiatkom januára na schodíkoch pred Ministerstvom školstva dozvedel som sa od neho o živote na Slovensku počas povstania, tak medzi žitami v Bavorsku líčil nám obraz našej domoviny po prechode frontu.

Až v emigrácii človek pochopí slová apoštola Pavla, že všetko so sebou nosí. Lebo nielen Pavol, ale každý z nás, čo sme museli do vyhnanstva, nosí so sebou oveľa viac ako prepotenú košeľu na sebe a niekoľko harabúrd v ošumelom pleciaku. Celú tú osnovu morálnej, intelektuálnej a emocionálnej štruktúry vzťahov, ktorú si celý život budoval a ktorá rástla v súvislostiach s inými životmi, berie si nevyhnutne so sebou, kdekoľvek ho osudy zavejú a ustaté emigranské nohy zanesú. Preto sme až živelne cítili, že o týchto dvoch ľudí sa zmenšilo národné telo doma, ale živá jeho časť za hranicami sa o nich rozmnožila, že prišlo s nimi duchovné a morálne bohatstvo, ktorého súčet je

vlastne súčtom života.

Doma som sa so Šprincom posledný raz stretol po strašnom sovietskom nálete na Nitru, keď nás na poslednej schôdzi Spolku slovenských spisovateľov požiadal predseda Valentín Beniak, aby sme prispeli do antológie, ktorú hodlal vydať Spolok a do ktorej Emil Boleslav Lukáč ponúkol sa napísať «dodonský» úvod, «aby to bolo aj tak, aj tak». «Už to má iba tak», lakonicky poznamenal Šprinc, keď sme v reči prišli na túto schôdzu.

Posledný Šprincov literárny čin pred odchodom do emigrácie bola óda na sv. Cyrila a Metoda, ktorú napísal pre program oslavy, čo sa mala konať počiatkom júla na Devíne a o ktorú ho požiadal Ferdiš Juriga, ktorý ešte vtedy akosi nevedel pochopiť rozdiel medzi Sovietmi a Rusmi a v panslovanskom blúznení usiloval sa ešte raz výjsť na svetlo z politického limba, do ktorého sa dostal keď chcel svoj osobný spor s Hlinkom povýšiť na politický zápas. Nečakal, že na Devíne bude asistovať pri ceremónii, keď politickí klienti skladali hold metáľmi ovešaným sovietskym prokonzulom, sľubujúc im vernosť, oddanosť a poplatnosť duchom i majetkom. Pre starého buriča, čo strávil život v boji proti tyranii, bolo to posledné poníženie, lebo jemu pripadlo postaviť kulisy decentnosti pre toto dejstvo servílneho pätolizačstva.

Šprinc aj Dilong sa dlho vzpierali odísť do vyhnanstva. Celým životom boli tak bytostne spojení so Slovenskom, že sa zhrozili pri myšlienke, že by ho mali možno navždy opustiť. Ale keď oboch neznámi ľudia so spojeniami na polícii varovali a keď sa Šprinc aj sám presvedčil o tom, že sadzba knihy *Krv a slzy,* v ktorej vyspieval svoj žiaľ nad ponížením a utrpením Slovenska počas povstania, je v rukách úradov, vedel, že už nemá iného východiska ako útek za hranice. Pripojiť sa k vlne emigrantov, čo opustili Slovensko ešte pred prechodom frontu.

Dobrodružný a často nebezpečný prechod cez hranice bol už vlastne len epilóg tej strašnej drámy, ktorá sa im v duši odohrala, kým sa rozhodli opustiť rodnú zem.

Prv, ako nám Dilong a Šprinc vyrozprávali podrobnosti svojho úteku, začali sme uvažovať, ako a kde by sa pre nich našlo aspoň dočasné prístrešie a živobytie. Lebo úžľabinka pod Stolzbergom bola iba prvý uzol na dlhej ceste, ktorá sa nám často

skrížila a zasa rozchádzala. V emigrácii sa veľmi chytro človek naučí aj to, že ju prežíva strašne sám.

Ján Okáľ.

Úryvky zo životopisu

Jozef Milučký

a

Loď, ktorú čakáš, sa ti vzďaľuje.
Na nôž si ľahli oči, vyhladovelé tmou.
Zakríknuc okolie démonom úžasu
jastraby pre seba nepokoj uzurpujú.
Slonová veža,
námesační sa blížia ku tvojej nežnej oblosti,
budú sa rýpať v starých letopočtoch
s rozkošou.
Ach, milovníci krásnych predmetov,
akí sme často nenásytní!

b

Ružu, čo v lone svietila pri tvojom narodení,
pamätať nesmieš, nemôžeš.
Vo svätožiare bolesti sa vytŕnila do svetla,
keď udrel prvý plač z detského záhrenia.
Snáď prameň pamätáš.
Do mlieka prevtelený
rozkázal tielku rásť jak pecňu.

c

Po srieni jesennej bežalo tvoje detstvo,
belások na kvete s tykadlom spáleným.
Vojnové bodáky v záhradách tvojich snení
na stromoch viseli sťa svätojánske chleby.
Bomby sa sypali do miest a na ľudí,
prvý lúč úžasu vstrekli ti do očí.
Na konci aleje
živica striekala z voňavých prsníkov jedlí,
hady sa zvliekali celkom obnažené.

d
Litierky povtĺkať do hlavy, to je úžas.
A pokiaľ možno bez kladiva.
Roztočil sa nám školský glóbus divoko,
ako na rozkaz Koperníka.
Skoro vyletel z vlastnej obežnej dráhy.

e
Ročník s ročníkom si sadal ako poleno ku polenu
v bukovej siahovici. V ich tôni
prvotné kroky viedli ťa ku Parnasu.
Pamätáš na ten známy deň?
Biely kôň vycválal, kde vulkán chrlí krásu,
divoko zaerdžal poľanou hľadania.
Čerstvý vietor
zapýril sa na obnaženej hrudi.

f
Rád by som vám chcel rozprávať, ale tú
ohnivú labuť pozná každý.
Keď pláva, dotýka sa vĺn, ako pianistka
klávesníc,
keď cieli k hlbinám, ako keď ruža
do vázy sa vnára,
je dôstojná,
miluje priezračnú vodu, pokiaľ možno
ako benátske zrkadlo, aby sa na nej odrážala
jej vznešenosť.
Čo vám mám ešte povedať
o l á s k e ?

g
Potom tá loď.
Vzpriameného ťa niesla k pobrežiu, kde
kŕdle lastovíc na krídlach vynášali obzor
do ďaleka.
Bosého prikryla ťa tma a keď si vstúpil,
hroty škeblí zarezali sa do piat.
Veľrybia tlama, deň, dýchla
páchnucou prázdnotou.

h
Všetko si niesol so sebou až po horiaci les,
vlastné srdce.
Les kypel,
        syčal,
                pyril sa,
umývalo ho more, desné vlnobitím.
Belavé čajky nad ním plávali
s dobrým posolstvom v zobáčikoch.

i
Na móle nocou vyčkávaš,
kde ticho, starobylá amfora,
ramenám víchra stáročia sa vzpiera.
Farebný zázrak, hviezdy, vystupujú
nad teba ako v amfiteátri.
Loď, ktorú čakáš, iste sa raz vráti.

Španielsko, júl 1974

Obraz

Do Kolesárových ma za chlapca tiahlo veľa nití. Ich Andrej často pozval do tanca našu Maru, čo vo mne vzbudzovalo nádeje na budúce švagrovstvo. Andrej strihal z priateľstva takmer všetkých mládencov v Močaranoch, nuž aj mňa si vzal pod mašinku, keď sa mi nad ušami začali tvoriť brčky. Keď náš petržlen nezišiel, alebo bol ešte malý, matka ma posielala k nim. A keď to bolo v dobe dozrievania hrušiek, Andrejova mama ma vždy poslala pod hrušku za včelínom, aby som si pozbieral, čo opadalo.

*

Ale zvlášť ma k nim priťahoval obraz pod povalovou hradou. Ak som naň hľadel z čelnej pozície, videl som Pána Ježiša. Ak som sa naň díval z pravého profilu, zjavila sa mi v ňom Panna Mária. A keď som urobil pár krokov doľava, usmiala sa na mňa tvár Ježišovho pestúna Jozefa.

A to akoby nestačilo. Zo všetkých troch hľadísk videl som v obraze aj seba, pravda, raz dosť zreteľne a raz iba hmlisto. Udivovalo ma, ako v jednom obraze možno vidieť toľko tvári.

*

Táto epizódka s mnohotvárnym obrazom sa mi zopakovala neskôr, keď sa oktaváni chystali na maturitné písomky. Tu sa vždy počíta aj s rozborom nejakej básne. A mal som ich trochu do toho zasvätiť.

Siahol som po aj dnes ešte žijúcom básnikovi, ktorého nechcem menovať. Samozrejme, nie z kolegiálnych dôvodov, čo by bolo uponižením. Nie pre mňa, ale pre neho. V takomto «prípade» sa hľadá obyčajne ťažší «prípad», lebo kto dokáže viac, dokáže aj menej.

Výsledok ma udivil ako onen obraz pod povalovou hradou. Medzi pätnástimi nenašli sa dvaja, čo by boli rozobrali báseň z toho istého hľadiska. A keď som sa vhĺbil do básne a do ich prác, zistil som, že každý mal pravdu. Každý v nej našiel to, čo zodpovedalo jeho osobnému rozpoloženiu. A trochu aj seba.

*

Báseň — a poézia vôbec — môže sa uberať pomedzi dve krajnosti ktoré sa ľahko zmenia na úskalia: jasnosť a záhadnosť, myšlienková vyhranenosť a nezmyselnosť, didaktická jednoznačnosť a nezrozumiteľnosť. Prvú krajnosť radi pranierujú literárni kritici a na druhú si ťažkajú čitatelia.

Mienim, že poézia sa nesmie vyjadrovať jednoznačne. Tým by prestala byť umením a zmenila by sa na poučku, pravidlo, teorému, zákon. Preto čím je viacznačnejšia, tým viac je poéziou. Čo však neznamená, že je tým viac poéziou, čím je nezrozumiteľnejšia. Mnohoznačnosť a nezrozumiteľnosť nie sú synonymy.

Každý normálny človek musí niečo vnímať z umenia, aspoň to minimum, to jest že pôsobí na jeho city, že mu lahodí, že sa mu páči, že vyvoláva v ňom rozpoloženie, ktoré presahuje rámec všednosti. Nezáleží na tom, koľko z neho vníma. Každý má totiž svoj vlastný uhol chápavosti.

Keďže báseň nemá byť poučkou, do ktorej sa už nič nedá vsunúť bez narušenia jej rozsahu a platnosti, musí poskytovať možnosť ďalšieho rastu. Kto asimiluje citový obsah básne, kto sa vnoril do básnikovho sveta, kto s ním splynul v inšpirácii, cíti sa schopný — aspoň by sa mal cítiť — rozvíjať, čo prijal.

Pravda, toto rozvíjanie nemá nič spoločného s epigónstvom alebo s plagiátom. Ide tu o osobné vnútorné splynutie konzumenta s produktorom, o predĺženie básnika v čitateľovi, ktorý dotvára, dopĺňa, zveľaďuje, čo prijal. A čím viacerými smermi to dokáže, tým podnetnejšia je báseň.

Dúfam, že ma nikto nepacne po ústach, ak to nazvem duchovným oplodňovaním. Veď aj tu ide o spolutvorivosť.

V básni treba počítať s miestom pre čitateľa, pre jeho vnútorný duchovný obraz, pre jeho osudy a sny, pre jeho rany a ideály. On totiž túži v nej nájsť aspoň trochu priestoru, kde by zakreslil nejaký úsek svojej životnej púte, a to bez prílišného hľadania.

Nezištnosť, ba altruizmus pohýňa básnika k takémuto postoju voči čitateľovi: ja začínam a ty pokračuj! Básnikovo ja a čitateľovo ty majú sa v básni zliať v súzvučné my, a kde chýba toto súzvučné splynutie, tam vari chýba aj poézia, aspoň tá pravá.

Prečo sa tak radi opäť započúvame do niektorých básní? Pretože zachytili záchvevy našich sŕdc a naše zážitky, ktoré by nezachytil nijaký zvukový pás.

A naopak, sklamaní odkladáme zbierku, v ktorej sme neobjavili aspoň trochu seba.

Kto môže, nech mi pošle báseň podobnú onomu čarovnému obrazu pod povalovou hradou! Vrúcne ho o to prosím a vopred ďakujem.

Gorazd Zvonický.

Dante Alighieri

Raj

XVII, 55-60

Príde ti nechať všetko, čo si ľúbil
s najvrelším citom. Prvé bôľne rany
vyhnanstva luk ti vsadí, ba ťa ubil.

Okúsiš, jak je od sĺz príliš slaný
chlieb z cudzích rúk a jak sa ťažko stúpa
po cudzích schodoch, kde si nevítaný.

Preložil Gorazd Zvonický

Hromnice

Sú Hromnice, nuž svätili sme sviece.

So sestrami sa rozuzlilo vrece
a sypali sa.
Bože, len čo zvedia,
že obrady sú, doma neobsedia.

Bez nich niet sviatku. Tiež sťa sviece horia
a duchovenstvu pestrý veniec tvoria,
tie pod závojom, tamtie nosia čepce,
tá spieva s ľudom, hentá z knižky šepce,
jedny kríž majú na posvätnom rúchu
a iné si ho ukrývajú v duchu,
s prsteňom jedny, druhé bez prsteňa,
aby mohli hlbšie načrieť do prameňa,
tá s kratšou sukňou dobehnúť chce prvá,
tá s dlhou po zem na tradičnom trvá,
tú krášlia oči, onú zdobia ústa...
Hľa, krásavica Ženíchovho gusta!

A keďže srdce lepšie vidí vinu,
kým vôkol neho tmy sa nerozplynú,
aj hriešnici sa stretli na svitaní
s Máriou, čo si Synka pred tmou chráni
a do chrámu sa náhli, jak vie ona,
po požehnanie Otca Simeona.

Chránili sme si sviece, ktoré značia,
že nie sme sami. Svetlo s nami kráča
a cestou žitia — stúpavou a šerou —
neisté kroky osvecuje vierou.

Keď nám aj z neba pribúdalo svitu,
šla procesia do božieho bytu
a tušenie sa v šťastie rozhorelo,
keď Ježiš zmnožil svoje sväté telo
a na jazyk nám kládol pokrm, ktorý
aj lieči.

Lebo človek je vždy chorý.

Po požehnaní k svojeti sme spiatky
šli s tajomstvami Ježišovej matky
a rozprskli sa ako iskry z vatry
zažatej omšou, po ktorej sa patrí
dať ruku robote,
dať krížu plece
a srdciam oheň...
Horeli v nás sviece.

Gorazd Zvonický

Dr. Ferdinand Ďurčanský: In memoriam

Právnici boli vždy významnou zložkou slovenskej inteligencie. Menovite po r. 1918 v čoraz väčšom počte zaujali dôležité pozície ako pravotári, sudcovia, administratívni úradníci a politici. No tých, čo sa stali advokátmi národnej kauzy, čo jej zasvätili celý život, bolo veľmi málo.

V 19. storočí patril do tej kategórie Štefan Marko Daxner (1892) a po ňom Svetozár Hurban Vajanský (1916). Za prvej Česko-Slovenskej Republiky bolo viac Slovákov-právnikov v pražskom Parlamente. Boli poslancami i senátormi. Tu možno spomenúť Vlada Clementisa, Milana Ivanku, Ivana Dérera, Vladimíra Fajnora, Jozefa Kállay-ho, Martina Mičuru, Marka Gažíka, Ľudovíta Labaja, Štefana Poláka, Mikuláša Pružinského, Martina Sokola, a iných. Ťažko ich však nazvať advokátmi národnej kauzy. Tí prví boli osobnosti, ktoré alebo obhajovali cudzie ideológie (komunizmus, socializmus), alebo zastávali záujmy centralistických strán. I politickí reprezentanti Ľudovej strany boli povačšine priúzko spätí alebo s pravotárstvom, alebo s verejným notárstvom, aby ich bolo možno pasovať za advokátov národa. F. Ďurčanský je jediný, čo si zaslúžil túto modrú stuhu.

Keď som bol v ostatnom roku štúdií na Právnickej fakulte v Bratislave, Dr. F. Ďurčanský bol asistentom u Dr. Bohuša Tomsu, profesora medzinárodného práva. V školskom roku 1932-33 zatínal sa centralizmus na Slovensku aj neľudákom do kože. Preto bolo pre nás milým prekvapením, keď na seminári medzinárodného práva Dr. Ďurčanský čítal svoju prácu, v ktorej zhrnul právne dôvody pre ústavnú reformu štátu. Pred trenčiansko-teplickým zjazdom mladej slovenskej generácie by bolo bývalo nemysliteľné, ba nebezpečné, vystúpiť s touto tézou. No keďže po zjazde

regionalizmus stal sa okrídleným slovom aj u agrárnikov, regionalizmus, autonómia a federalizácia ako možné varianty ústavného riešenia stali sa aj na univerzite predmetom debaty. Bol to tematický prelom v čase, keď duch Veľko-Čechov ako boli Zdeněk Peška, Albert Pražák a Václav Chaloupecký ešte vždy vládol nad jedinou univerzitou na Slovensku. Pri všetkej osobnej konciliantnosti Prof. Tomsu, Ďurčanský sa však nemohol habilitovať v Bratislave. Musel tak urobiť vo Viedni.

Z tých čias utkvel mi v pamäti z Ďurčanského trvalý dojem ako vzdelaného právnika a európsky rozhľadeného, cieľavedomého politika. V prvom smere sa bol Ďurčanský dôkladne pripravil na parížskej a viedenskej univerzite. V druhom jeho prenikavý pohľad na politickú situáciu v Strednej Európe, jeho kombinačná schopnosť vynajsť sa v ťažkej situácii ho takrečeno predurčili na zástoj, ktorý zanedlho išiel zohrať v slovenskej zahraničnej politike.

Keď Česko-Slovensko, ako to neskôr priznal aj E. Beneš, «dostalo smrteľný úder v Mníchove», všetko, čo nasledovalo, bolo len retardačným momentom, len agóniou v neodvratnom procese zániku Republiky. Winston Churchill povedal 6. októbra 1938 v Dolnej Snemovni: «Myslím, že príde čas, ktorý možno odhadnúť na roky alebo len na mesiace, keď nacistický režim pohltí Česko-Slovensko.» Takto aj federalizácia, na ktorej mal Ďurčanský lví podiel, prišla neskoro. To iste nebolo jeho vinou. Keď sa udalosti rútili a nemecký tlak zvýšil a keď ani Veľká Británia ani Francúzsko sa nezúčastnili na Viedeňskej arbitráži o južné hranice Slovenska 2. novembra 1938, Tiso a Ďurčanský si uvedomil, že tu nejde viac o reformu Republiky, ale o záchranu Slovenska.

Ďurčanský — politik vedel, že malé štáty nemôžu ignorovať geopolitickú viazanosť na svojich veľkých susedov. Kým niet svetovej organizácie, autorita ktorej by prevládla v úprave vzťahov malých národov k veľkým, malé národy musia rátať, či im je to príjemné, alebo nie, so súsedstvom veľkých. Toto však i podľa Waltera Lippmanna znamená záväzky malých voči veľkým. Prezident F. D. Roosevelt napr. formuloval v mene Spojených štátov voči Južnej Amerike politiku tzv. «dobrého súsedstva» (good neighborhood). No táto politika sa jednako nepáčila juhoamerickým republikám. Bývalý prezident Guatemaly, Dr. Juan José Arevalo napísal r. 1956 knihu *Las Sardinas y el Tiburon*, v ktorej právom, či neprávom charakterizoval historický pomer Spojených štátov k juhoamerickým republikám ako pomer sardiniek a žraloka. Na zahraničnú politiku americkej demokracie bolo to primoc drastické. O koľko však väčší žralok bolo Hitlerovo Nemecko voči malým národom Strednej Európy!

V konečnej kríze Česko-Slovenska išlo Tisovi a Ďurčanskému o to, aby zachránili pre Slovensko toľko, koľko bolo možné. V hre o Slovensko uplatňovali sa zložité intrigy Berlína, Prahy a Budapešte. Tiso a Ďurčan-

ský ako aj takmer všetci Slováci pokladali rozdelenie Slovenska medzi susedov alebo jeho úplné obsadenie Nemeckom za najhoršie možné riešenie. Keď sa teda snem Slovenskej Republiky rozhodol jednohlasne pre samostatnosť, Slovensku nezostalo len upraviť svoj susedský pomer k Nemecku. Stalo sa tak v Schutzvertrag-u z 18. a 23. marca 1939. Hoci nemeckí politickí spisovatelia nazvali tento pomer «ochranným priateľstvom» (Schutzfreundschaft), pre Slovenskú vládu ten pomer znamenal kontrolu slovenskej zahraničnej politiky, ktorej sa nedalo vyhnúť. No bez ohľadu na «Schutzvertrag», Ďurčanský ktorý r. 1939 bol iba 33-ročný, vedel sa sebavedome správať voči Nemcom i Hitlerovi v dobe, keď predstavitelia západných veľmocí sa nezmohli na nijaký odpor. Počínal si ako minister suverénneho štátu. Keď Tiso na pozvanie Hitlerovo prišiel 28. júla 1940 do Salzburgu a oznámil diktátorovi Tretej ríše, že mu chce predstaviť okrem Macha a Čatloša tiež Ďurčanského, Hitler sa na neho osopil: «Was? Den Zigeuner, den will ich nimmer sehen!» To bol koniec Ďurčanského kariéry ako zahraničného ministra.

No Ďurčanského nebolo možno umlčať. Začal tým usilovnejšie písať. Založil Ústav pre štúdium slovenskej otázky. Vo všetkých svojich spisoch jednoznačne dôvodil, že slovenský problém je otázkou medzinárodnou. Česko-Slovensko vzniklo na práve samourčenia dvoch národov. V tom štáte Slováci ako osobitný národ mali byt rovnoprávnymi partnermi Čechov. Partnerstvo dvoch ako právny pojem je mysliteľné, len ak slúži rovnako obom kontrahentom. Keďže Masarykova a Benešova veľko-česká a etatistická koncepcia porušila pôvodnú myšlienku a dohodu o česko-slovenskom partnerstve, Slovákom nezostalo iné než použiť prvej príležitosti, aby svoj osud vzali do vlastných rúk. Určiť svoj osud je prirodzeným právom každého národa. Ako v občianskych vzťahoch spoločník, právo ktorého bolo porušené, má k dispozícii opravné prostriedky proti rušiteľovi, tak aj v medzinárodných vzťahoch musí byť opravný prostriedok pre národ, samourčovacie právo, ktoré bolo porušené. Právo na samostatnosť je nevzdateľné, neprenositeľné a nepremlčateľné. Ak Slováci po 1000 rokoch mali právo vymknúť sa z Uhorského kráľovstva, to isté právo im dovolilo po 20 rokoch odlúčiť sa od Čechov.

A na tomto náhľade Ďurčanský zotrval. «Slováci majú právo na nezávislosť podľa zásad demokracie» — možno čítať v jeho dômyselne koncipovanej brošúre *The International Aspects of the Slovak Question.* (New York, 1954, str. 6)

V tomto dôvodení nachodil Ďurčanský oporu nielen v celkovom zmysle moderných dejín, ale aj v kresťanskej doktríne práva a štátu. Národy ako organické jednotky sú nositele etického princípu práve tak, ako sú nimi jednotlivé rodiny. Štáty ako medzinárodneprávne subjekty majú existenčné oprávnenie potiaľ, pokiaľ predstavujú organizovanú nadstav-

bu národa. Mnohonárodné štáty, v ktorých väčší národ drží menšie proti ich vôli, sú feudálnym prežitkom a ako také nemajú ani mravného ani existenčného oprávnenia.

Toto je doktrína na pr. francúzskej inštitucionálnej školy, ako ju formulovali profesori Maurice Hauriou, Georges Renard a Joseph T. Delos (Viď Albert Broderick, *The French Institutionalists*, The Harvard University Press, 1970), alebo ako sa ona zračí z politickej náuky Dr. Jozefa Tisu (Viď Milan S. Ďurica, *Die slowakische Politik 1938-39 in Lichte der Staatslehre Tisos*, E. Semmel Verlag, Bonn, 1967).

Preto Spojenci z Druhej svetovej vojny spáchali na slovenskom národe krivdu, keď ho r. 1945 hodili napospas Benešovi a Stalinovi. Po r. 1945 vyvinul Ďurčanský v exile obsiahlu činnosť a na Mierovej konferencii r. 1946 v Paríži predostrel Západným vládam memorandá, aby poukázal na toto svojvolné zneuznatie práva Slovákov na samostatnosť. Jeho argumenty, menovite o neaplikovateľnosti Stimsonovej doktríny na Slovenskú Republiku, svedčia o hlbokom právnickom ostrovtipe a kultúre. Podľa tej doktríny, skutočnosti dosiahnuté nezákonnými prostriedkami nemôžu si nárokovať na medzinárodné uznanie. Ďurčanský vo svojich memorandách a spisoch správne tvrdil, že zakiaľ Hitlerova intervencia v Českých krajinách spadala pod dôsledky Stimsonovej doktríny, jej aplikácia v prípade Slovenska bola prehmatom, keďže Slovenská Republika bez ohľadu na okolnosti, vznikla z vôle zákonných predstaviteľov slovenského národa.

Obvinenie Tisu a Ďurčanského ako vojnových zločincov Benešovou vládou a ich odsúdenie bratislavským «Národným súdom», v ktorom zasadala väčšina komunistov, stálo Tisu život a strpčilo Ďurčanského roky v emigrácii. No fakt, že o tom nerozhodol žiadon medzinárodný orgán po nestrannom vypočutí obvinených, že tým sa porušila podstatná zásada trestného procesu, stavia rozsudok bratislavského «Národného súdu» do podozrivého svetla. Celý ten rozsudok bol politickou pomstou komunistov, s ktorými Ďurčanský a Tiso ku koncu Slovenského štátu nechceli rokovať.

Slovenskí a českí komunisti zviazali osud Česko-Slovenska so Sovietskym Zväzom a oveľa dôkladnejšie, než bol zviazal Ďurčanský Slovensko s Nemeckom. Husák po boji s českými komunistami, ktorý ho stál sedem rokov väzenia, musel prijať Brežnevovu doktrínu o vojenskej, hospodárskej a ideologickej solidarite socialistických štátov. Odsúdením Tisu, Ďurčanského a iných komunisti vytvorili precedent, ktorý sa raz môže uplatniť proti ním samým.

Tiso a Ďurčanský hlásali potrebu nového usporiadania sveta na princípe národov a odmietli mnohonárodné, čisto mocenské a územné celky ako kvadry medzinárodnej pospolitosti. Tým odmietli nielen Česko-Slovensko, ale aj Sovietsky Zväz. To bola ich vina. No národnému princí-

pu patrí budúcnosť. Jedine tento princíp môže vniesť mravnosť do medzinárodnej politiky a raz navždy skoncovať s machiavellistickým bojom o moc. Jedine on bude môcť raz pretvoriť animálnu svetovú džunglu na medzinárodnu pospolitosť. Najnovšie dejiny Azie a Afriky dávajú tomuto princípu za pravdu, bez ohľadu na to, čo myslia a robia vládcovia v Kremli alebo na Hradčanoch. Veríme, že aj v Európe raz táto zásada zvíťazí.

Dr. Jozef A. Mikuš.

Oznove

Srdce, spomeň,
jak sme radi
niesli oheň
cez kaskády
do šíku
s chleba kúskom
pod obrúskom
a so strapcom — v košíku.

Šli sme s istým
ránom v oku
do útoku
kamenistým
terénom
s fakľou zory,
ktorá horí
v srdci Bohu zverenom.

Po tej zime,
srdce moje,
vyrazíme
na výboje
oznove,
lež tu treba
kúsok chleba
— k nemu víno hroznové.

Fakľa horí oznove.

Gorazd Zvonický

Nepomenovanému

Zloženie

S darom piesne
po únave
básnik klesne
na drapľavé
kamenie
s fľakmi krvi,
nuž nie prvý
tiež tam nechá znamenie.

Boh ho sotil
s láskou prudkou,
aby nôtil
do zármutkov
človeka,
preto nie div,
keď mu z pletív
cícerkom krv vyteká.

Čo ho hnietlo?
Viem ja, Bože.
Krv a svetlo!
Majú tože
zloženie.
Keď zas hrotmi
bodne do tmy,
aj zlých duchov zaženie.

Krv má svetla zloženie.

Gorazd Zvonicky

Zamyslenie po oslavách

Začnem citátom z Milana Rúfusa z roku 1965. Rúfus po štúrovských oslavách vtedy napísal: «Bývajú jubileá, slávia sa za rôznych okolností. Jedny pripomínajú balzamovanie, starostlivú prácu na mŕtvole, ktorá má vyzerať ako živá, druhé prejdú len tak, aby prešli, iné sa slávia mlčky, za absencie vlád a aparátov a fotoaparátov. Všelijako, v tomto nepokojnom štvrťstoročí sme ich absolvovali celú škálu, poznali všetky odtiene medzi slávnosťou a sviatkom». Ničím tak neoplýva obdobie komunistickej vlády v našej vlasti ako oslavnosťou. Táto oslavománia má však svoje príčiny v politickej situácii, ktorá po desaťročia vytvorila isté duchovné vákuum, ktoré pociťuje spoločnosť i jednotlivec. A tak sa režim ustavične snažil a snaží množstvom osláv a ich pompéznosťou zaplniť toto duchovné vákuum a pripútať verejnú pozornosť na seba, na svoju politiku a na perspektívy, ktoré ňou ukazuje.

Balzamovania, čiže okrášľovania a legendarizovania bolo veľa aj na oslavách koncom augusta. Režimu však aj tu nešlo natoľko o historický fakt dejinnej revolučnej udalosti, ako o politický profit z jubilea. Odboj, ktorého vyvrcholenie pod menom «Slovenské národné povstanie» vniesli do dejín, využíva režim neprestajne ako svoju zásluhu. Neovenčuje pritom nič tak ako vlastné čelá. Komunistická strana a Sovietsky zväz striedajú sa tu na prvých miestach. Túto skutočnosť nepotvrdzujú len oslavné prejavy, ktoré čoskoro zapadnú prachom, ale aj veci, ktoré zostanú pred očami občanov, ako napríklad početné pomníky marxistickým klasikom, komunistickým hrdinom a Sovietskemu zväzu, ktorými režim posial toho roku celé Slovensko.

Vôľu národa a jeho duchovné potreby nemožno však uspokojiť plným žalúdkom ani bronzovými či mramorovými sochami. Kde to robí vláda takýmto spôsobom, zostávajú aj z veľkých udalostí iba torzá. Povedalo sa u nás už veľa razy, že «slobodu nemožno merať menšou mierou, než je miera ľudského života». Nemyslí sa tým len na dĺžku života, ale viac na jeho obsah. Na to, čo sa človeku dáva, aby mohol žiť plný život. A tak aj veľa slov, ktoré padli na nedávnych oslavách, aj premiera oslavností, z ktorej vraj občania mali naberať hrdosť vedomia,

nemôžu vytvoriť tradíciu, ak obsah všetkého sa nezakladá na neúprosnej pravde.

Je to už raz tak v živote, že národy musia mať svoje objektívne dejiny, spoločné záchytné body, o ktoré opierajú pravdu svojho života. Videli sme to dostatočne po vyjdení Bednárovej knihy *Hodiny a minúty,* v ktorej nastavil kritické zrkadlo udalostiam z jesene 1944. Kritik tohto diela vtedy právom napísal, že «ideami jesene 1944 je u Bednára meraný náš dnešok». To je neprestajné právo jednotlivca i spoločnosti, aby s náročnými kritériami pristupovali nielen k minulosti, ale aj k súčasnosti. Aj umenie má iba zatiaľ cenu, pokiaľ nepopiera pravdu, pokiaľ sa nevzdiaľuje od tých ideálov, ktoré majú platnosť všeľudskú. Právom preto napísal aj Miloš Tomčík ešte počiatkom augusta tohto roku, že od umenia sa očakáva odpoveď: ako to v živote vlastne bolo?

Na túto otázku nám ani literatúra ani iné druhy umenia s povstaleckou témou nedali spoľahlivú odpoveď dosiaľ. V množstve ich prejavov nachádzame zatiaľ kritické iba dva: Hronského román *Svet na trasovisku* a Bednárove *Hodiny a minúty.* Ostatok, a to aj knihy, ktoré vyšli k tohoročnému jubileu, oplýva oslavnosťou a schématickým pátosom. Rozmnožili sa tak iba rady tých diel, ktoré rýchlo zapadajú prachom. Je to nielen na škodu autorov, ale aj na škodu literatúry. Pritom, ako hovorí dr. Viliam Plevza, jeden z historikov povstaleckých dejov, táto udalosť nepotrebuje «akékoľvek dodatočné historické patetizovanie». Dodávam, že pre jej tragickú stránku.

Vieme veľmi dobre, Mináč to povedal už roku 1965, že Slovensko premieľali tri veľkomlyny: nemecký, maďarský a slovanský. Teraz, a tu musíme túto starú pravdu našich dejín doplniť, premieľa našu vlasť veľkomlyn sovietsky. Ten dáva i Slovensku novú ideologickú a politickú pečať, ktorá veľmi často nezodpovedá ani našej tradícii, ani našim potrebám. V tomto nápore národ musí nájsť oporné body, ktoré sú spoločné všetkým. Idea, akú privlastňuje režim povstaniu, nie je touto platformou, lebo je v nej príliš veľa nepravdy a cudzoty. Zhodli sme sa však na tom, a to roku 1965 potvrdili aj domáci historikovia a spisovatelia, že sila tohto národa vychádza zo Štúra. Tak vtedy písal aj generálny tajomník strany dr. Gustáv Husák.

Pre malý i veľký národ je vždy nebezpečné, keď politika začne manipulovať ich dejiny. Ešte horšie je, keď historikovia píšu dejiny pre potreby režimu. Takto sú, bohužiaľ, zväčša písané aj dejiny povstania na dnešnom Slovensku. Najnovšie internacionálny charakter chce povstaniu dať aj dr. Jozef Hrozienčík. Podľa účasti bojovníkov rôznych národností v jednom sovietskom partizánskom odiele dáva internacionálny charakter celému povstaniu, aby ho takýmto spôsobom ešte viac posunul do režimistického výkladu jeho zmyslu a poslania. História, ktorá sa riadi politickými ohľadmi a zreteľmi, opúšťa hlavnú zásadu historikov: padni, komu padni. A to je vždy na ujmu veci. Bohužiaľ, s touto tendenciou je dnes písaná história povstania na Slovensku všeobecne. A to aj 30 rokov od samého faktu, ktorý priam zvádza k objektívnejšiemu hodnoteniu.

No, cesta k pravde býva často veľmi ťažká, najmä vtedy, keď človek musí byť kritický aj voči vlastnej orientácii. Ukazuje nám to jasne prípad Vladimíra Mináča, ktorý v augustových Slovenských pohľadoch, v obsiahlom výklade, nazvanom «Povstanie», povymetal všetky kúty slovenského života tak dôkladne, že v slovenskom svete nezostalo nič z minulosti, na čom by spočinulo slovenské oko. Po tom, čo na začiatku vyslovil platné pravdy, ako napríklad tú, že «dejiny sú nezničiteľné», alebo že «dejiny si možno osvojiť, ale nemožno ich vyvlastniť» — prešiel potom k účtovaniu, ktoré sa viac podobá predvolebnej demagógii ako vecnému pohľadu na históriu vlastného národa. Zatratil ľudákov i agrárnikov, Šrobára i Mičuru, keď treba verí viac K. H. Frankovi ako vlastnej skúsenosti a poznaniu, skoro do jedného mecha hodí Tisu i Beneša, zatratí «luteránsku oligarchiu okolo Ursínyho», popletie si veci a Filu zaradí ku Kapinajovi medzi «pravých sociálnych demokratov» — a až keď si uvedomí, že je okolo neho vymetený svet, chytí sa akejsi správičky, ktorú vraj Šrobárovi blízka skupina hlásila do Londýna, že «komunisti a zemedelský proletariát sú pravdepodobne za slovenskú sovietsku republiku» a že «dedinský ľud sympatizuje s ruským národom a boľševikmi», a to mu stačí, aby začal vytvárať komunistickú gloriolu. Potom sú už len Komunistická strana a jej spojenci, už len nové Slovensko, pravdaže komunistické a popri ňom ešte strpí «antifašistickú národnú buržoáziu». Pochopiteľne neodpustí si ani súdy charakterov, no

len tých, ktorí boli nekomunistami. Keď ide o komunistov, tu všetko zamlčí, lebo s kritickým pohľadom nemožno vytvárať legendy.

Na konci svojho pohľadu na povstanie ešte napíše, že «obraz, ktorý poskytoval slovenský meštiacky antifašistický tábor, bol pestrý ako radvanský jarmok». Zabudol však, že rovnako pestré sú aj jeho historické analógie, o ktorých napísal, že ich nemá rád, lebo «zvádzajú k ľahtikárstvu». Nuž, naozaj ho sem aj zviedli: k ľahtikárstvu a nezodpovednosti. Na škodu veci, i na škodu samého Mináča, ktorý občas vedel z histórie vyloviť nejedno múdre poučenie. Jeho stať «Povstanie» v augustovom čísle Slovenských pohľadov ukazuje toho nekritického Mináča. A kto z tejto pozície pristupuje k slovenským dejinám, končí v obdive modlám. Nech boli naše dejiny akokoľvek skromné, nech im chýbalo to či ono, boli také, akým bol osud tohto národa. A ten si nevytváral len sám, ani v dávnej ani v nedávnej minulosti, a ani dnes. Kto bez tohto zreteľa hodnotí dejiny, dostáva sa do kruhu vysnenej mytológie, kde pracuje viac fantázia a menej logické zvažovanie objektívnych faktov. V tomto prípade je to aj osud Mináčov, ktorý zabudol na ten posledný veľkomlyn, ktorý premieľa náš svet, na veľkomlyn sovietsky.

Vladimír Mináč sám je tiež iba produktom svojho prostredia, kde dnes platí len jedna mienka a len jedna vôľa. Keby to bolo inak, ináč by vyzneli aj rôzne oslavy, aj rôzne prejavy. A oslavovaná udalosť by dostávala inú tvár aj v rôznych umeleckých prejavoch a výtvaroch. Takto je to iba schematické negovanie jednej strany, bez toho žeby sa poukazovalo na prirodzenú diferencovanosť myšlienok i činov, a glorifikovanie druhej strany, zase s paušálnym glajšaltovaním vecí. Preto v duši kritického pozorovateľa zostáva smútok po oslavách. Veľa slov nepodalo pravdivý obraz o ľuďoch a o čase. Postavila sa iba nová pyramída fráz, pod ktorou bude ďalej klíčiť pravda života, ako neúprosný zákon, proti ktorému sú márne všetky ideológie i každá moc. Ľud pôjde za týmto zákonom, ticho a pracovito, s jediným spojencom, ktorý víťazí nad každou legendou — a to je čas.

Naproti tomu režim prechádza z osláv do osláv. Sotva skončili jedny, už pripravuje druhé. Dozvuky prvých prenášajú sa už do príprav druhých. Obe majú rovnaké klišé. Charakterizuje ich oslavnosť. A za jej vonkajšou fasádou jasne vidieť cieľ:

upevniť komunistickú moc. Na to musí prispievať všetko. Medzi nimi aj literatúra a umenie, aj robotníci vo fabrikách, aj pracovníci vo výskume, aj veda, škola, ba často aj kanceľ. Lebo totalitná moc chce aj človeka ovládať totálne.

Ale kdesi hlboko v človeku samom existuje zvláštna kontinuita, ktorá vlastným spôsobom spája minulé s prítomným a budúcim. A tá sa inak zachycuje na istých bodoch, ktoré sa dotýkajú života spoločnosti. Bez oslavnosti má vždy po ruke pravdu poznania a skúseností. Aj keď Alexander Matuška vraví, že «ľudská pamäť je krátka», pamäť národa je dostatočne dlhá, aby sa nedala pomýliť. V jej tichu a mlčanlivosti sa uchovávajú tieto hodnoty, ktoré prenášajú ľudí z času do času. Hodno je preto aj po hluku posledných osláv postáť a zamyslieť sa nad človekom, nad národom, nad ich osudom. Ale aj nad tým, aká je ich vôľa a po čom túžia. Lebo to je pre život to najpodstatnejšie.

Dr. Imrich Kružliak.

Alexander Solženicyn

Dr. Jozef M. Rydlo

«*Aby sa predišlo opakovaniu škandalóznych prípadov, odteraz sa zakazuje prijímať Nobelovú cenu*».

Adolf Hitler [1]

«*Solženicyn je hlboko ruský. Nikdy neprivykol na lož, nespravodlivosť, neľudskosť. Stačí mu, aby sa človek stal človekom*».

Zora Jesenská [2]

«*Svet uveril klamstvu*».

Alexander Solženicyn

1 Prehlásenie Adolfa Hitlera uverejnil Raymond Cartier v *Paris-Match* 12. januára 1970. Udelenie Nobelovej ceny za mier 1935 nemeckému novinárovi Karl von Ossietzkemu (1889-1938), šéfredaktorovi *Die Weltbühne* a zakladateľovi pacifistického spolku «Nie wieder Krieg» sa v Nemecku považovalo za 'škandalóznu provokáciu'.

2 Zora Jesenská: *Alexander Solženicyn*, Alexander Solženicyn, *Tri poviedky*, Bratislava, SVKL, 1964, s. 179-187.

Keď v jednej krajine po desaťročia kraľuje násilie, hermeticky potláčajúc akýkoľvek hlas obetí, pre zmužilých odvážlivcov je rozkazom, výsostnou povinnosťou a nezrieknuteľným právom postarať sa za akéhokoľvek nebezpečenstva, aby pravda uzrela svetlo, bola napísaná a takto zachovaná pre pamäť a poučenie ľudí.

A je to znova Rusko. Národ.

Vynášajúci z vlastného vnútra na povrch pravdu vlastnej duše. Anonymné spisy. Starého veriaceho. So zachmúrenou bradou. Alexandra Solženicyna.

A je to zase len Rusko. Diktátorov.

Hľadajúcich svojich okiadzačov. I dnes. Ako pred tisícročím. Aby rozsievali červený kadidelník. Roznášali kadidlo teroru. Krvavý tymián.

Pravda bez moci a moc bez pravdy — aké je to strašné. (J. Joubert)

10. júla 1918 bola v Moskve založená Ruská sovietska federatívna socialistická republika, zárodok budúceho ZSSR. O päť mesiacov neskôr 11. decembra 1918 sa narodil pod Kaukazom v kúpeľnom mestečku Kislovodsk Alexander Isajevič Solženicyn. Jeho otec, univerzitný poslucháč, prerušil štúdia v Moskve a ako dobrovoľník šiel brániť ruskú vlasť. Zomrel skôr, ako sa narodil jeho prvorodený syn. Matka bola začas učiteľkou a neskôr pre svoj 'neproletársky pôvod' sa pretĺkala i so svojím jediným synom v Rostove nad Donom. Tuná trávi Solženicyn svoje detstvo i študentské roky. Po skončení vysokoškolských štúdií je promovaný s vyznamenaním. Stáva sa z neho matematik. Len neskôr sa mu podarí zapísať sa do diaľkového kurzu literárnych vied Ústavu pre dejiny, filozofiu a literatúru v Moskve. Ešte ako študent sa bezúspešne pokúša uverejniť svoje prvotiny.

Štúdiá prerušuje 22. jún 1941. Vojna s Nemeckom. Solženicyn má necelých dvadsaťtri rokov. Je okamžite povolaný do zbrane. Navštevuje dôstojnícku školu pre delostrelcov. Bojuje pri Leningrade. Dosahuje hodnosť kapitána. Dostáva dve vojnové vyznamenania.

Je presvedčeným komunistom a vlastencom zároveň. Hovorí neskôr o sebe — *Myslel som si, že možno uvažovať.* Píšuc priateľovi vyjadruje svoju mienku o Stalinovi — *Už dávno som ho považoval za kritizovateľného. Podľa mňa zradil leninskú líniu, bol zodpovedný za pohromy v prvom období vojny a hovoril gramaticky nesprávne.*

Tieto listy sa dostávajú do ruk vojenskej cenzúry. V januári 1945 po bitkách neďaleko Königsbergu vo východnom Prusku, keď sovietske vojská kráčajú k zabezpečenému víťazstvu, je Solženicyn predvolaný k veliacemu generálovi. Musí odovzdať pištoľ. Strhnú mu vyznamenania i dôstojnícke výložky.

Zatknú ho. Je odsúdený. Podľa praxe. «Bez procesu». Na osem rokov.

Po Ľubjanke v Moskve nasledujú tábory nútených prác v Rusku, na Sibíri, v Kazachstane. Na čiapke, na prsiach, na kolene i na chrbte má Solženicyn namaľované trestanecké číslo ŠČ-232. Naučí sa kamenárčiť, robí zlievača. Rozmýšľa nad viacerými poviedkami, ale má zakázané písať. Každý deň sa naučí naspamäť to, čo si bol «napísal» v myšlienkach. Objavia mu rakovinu. Zachránia ho lekári v Taškente.

Z lágru je prepustený 5. marca 1953. Presne v tej chvíli, keď tlampače oznamujú masám smrť 'nesmrteľného' Stalina. Nasledujú ďalšie tri roky (1953-1956) policajnej konfinácie v Kak-Terek. Znovu zaútočí rakovina, ale vyliečia ho. Vďaka matematike môže začať písať o tom, nad čím rozmýšľal dlhé roky.

8. marca 1956 sa Solženicyn dostáva konečne na slobodu. Môže sa vrátiť do európskeho Ruska. Stáva sa tak po XX. zjazde KSSZ, ktorý značí počiatok určitej vnútornej liberalizácie a zrod 'mierového spolunažívania' so zahraničím. O necelý rok neskôr 6. februára 1957 Najvyšší súd ZSSR rehabilituje kapitána Alexandra Isajeviča Solženicyna. A tak sa Solženicyn vracia späť do občianskeho života. Je profesorom fyziky. Jeho manželka Natália vyučuje chémiu. Vzali sa ešte pred vojnou...

V novembri 1962 zásluhou Alexandra T. Tvardovského a s osobným povolením Nikitu S. Chruščova vychádza na stránkach známeho literárneho časopisu *Novyj mir* Solženicynov epochálny debut — novela *Jeden deň Ivana Denisoviča.*[3] Ako sa už stalo pri prepustení z väzenia (1953) a neskôr z konfinácie (1956), tak aj tento dátum Solženicynovho života je úzko zviazaný s dejinami Ruska. Chruščov dáva veľmi rád povolenie na uverejnenie literárneho diela, keď vidí, že mu môže byť oporou v protikultovskej destalinizácii. V 1961 na XXII. zjazde KSSZ Chruščov — sám pri moci od roku 1958 — číta svoj historický prejav otvorene odsudzujúc Stalina. O

3 *Odin deň Ivana Denisoviča. Povesť'.* Vstuplenije A. Tvardovskogo. (Moskva), *Novyj mir,* č. 11, 1962, s. 8-74.

poldruha roka neskôr sa sovietsky 'liberálny diktátor' skutočne aj vyjadrí o Solženicynovej novele «ako o veľmi dôležitom diele, ktoré umožňuje pochopiť život sovietskej spoločnosti v čase kultu Stalinovej osobnosti».

Tieto roky sú nielen v ZSSR a socialistických krajinách, ale na celom svete údobím veľkých nádejí: prezidentom USA je John F. Kennedy, pápežom je Ján XXIII. Zažaté svetielka preklínajúce tmu začínajú však pomaly hasnúť v ľudských srdciach. Umiera veľký pápež Ján. Atentát v Dallase skáša odvážneho prezidenta. Palácová revolúcia v Kremli pripravuje o moc i Nikitu S. Chruščova.

Svet sa vracia späť.

Záblesk nádejí zmizol aj pre sovietskych spisovateľov. I pre Solženicyna. Ale Solženicyn sa nevzdáva. Znova sa obrňuje odvahou a silou, ktoré mu pred rokmi pomohli prežiť *to* a *tam,* kde skoro všetci podľahli.

Od roku 1967 diela Alexandra Solženicyna nesmú byť publikované v ZSSR. Od toho dáta kolujú tajne. V rozmnožených rukopisoch. Rozširuje ich *Samizdat.* Zakázané knihy sa dostávajú do zahraničia. Sú vytlačené po rusky. V Miláne. Vo Frankfurte nad Mohanom. V Paríži. V New Yorku. V Belehrade. V Stokholme. Preložené do najrozličnejších jazykov — a vydávané v stotisícových nákladoch. Najprv ilegálne. Neskôr so súhlasom autora.

4. novembra 1969 je Alexander Solženicyn vylúčený zo Zväzu sovietskych spisovateľov.

8. októbra 1970 Kráľovská švédska akadémia v Stockholme mu udeľuje Nobelovu cenu za literatúru s týmto odôvodnením: *Za mravnú silu, s ktorou zvečnil neodmysliteľné dedičstvo ruského písomníctva.*[4] Do Švédska však necestuje. Obáva sa, že by sa viac nemohol vrátiť do svojej ruskej vlasti.

Archipelag GULag. 13. február 1974 — Lex Solženicyn. Teraz. Vyštvaný z vlasti. Zbavený zeme svojich otcov. V úzkom tichu... Vie, čo ho čaká. Najtvrdšia skúška života. Vyhnanstvo.

Habent sua fata libelli.

Vytlačenie novely *Jeden deň Ivana Denisoviča* bolo popri literárnom počine i politickou udalosťou obrovského významu. A dô-

4 Nobelpristagare i litteratur 1970: Alexander Soljenitsyn. Motivering: För den etiska kraft, varmed han fullföljs den ryska litteraturens omistliga traditioner.

sledkov. Po prvý raz sa v ruskej literatúre otvorene písalo o stalinských koncentračných táboroch. Novela zároveň odhaľovala skutočný spisovateľský talent, ktorý voľky-nevoľky viedol k podobenstvu so *Zápiskami z mŕtveho domu* Fjodora M. Dostojevského. Podmanivá sila diela pochádza zo zdeseného, ale oddramatizovaného puntičkárstva, s ktorým je opísaná bieda každodenného života v lágroch, kde pud sebazáchovy vymazúva z človeka všetko to, čo robí z jedinca ľudí.

Novyj mir uverejňuje aj ďalšie menšie práce Alexandra Solženicyna: *Príbeh na stanici Krečetovka, Matrionina chalupa, Pre vyšší princíp* a *Zachar-Kalita*.

Po poviedkach nasledujú romány. *V prvom kruhu* a v *Rakovinovom oddelení* sa spisovateľovo protistalinistické svedectvo zvýrazňuje a nadobúda dramatickejší spád. «Na románe *V kruge pervom,* — píše slovenský novinár Pavel Ličko[5] — ktorý má približne 700 strán, pracoval Solženicyn deväť rokov. Román dokončil necelé tri dni po 70. výročí narodenia Jozefa Vissarionoviča Stalina. Dej románu sa odohráva len jeden deň a necelú noc v decembri 1949. Má vertikálnu stavbu. Jeho postavami sú Stalin, domovník, príslušníci inteligencie, funkcionári. Časť deja sa odohráva vo vedeckom ústave pre 'zekov'». Štruktúra *Rakovinového oddelenia*[6] je omnoho kompaktnejšia, hoc oba romány vznikali skoro súčasne. Priestor, v ktorom sa rozvíja 'oddelenie «C»', vďaka myšlienkovým spektrám a psychoanalýze,dáva omnoho väčšiu zrozumiteľnosť Solženicynovmu spisovateľskému majstrovstvu. — Skúsenosti. Ovzdušia. Črty. Charaktery. Zobraziť vo veľkej polyfonickej mozaike skutočnosti. V tolstojovskej tradícii. V hlbokých historických záchvevoch. Psychologicky. S lyrickým nádychom. S jednoznačným morálnym zástojom pravdy. Proti násilenstvu. Proti násiliu.

V románe *August 1914* sa Solženicyn vynikajúco zhostil smelého plánu: historicko-epicky zrekonštruovať porážku ruského vojska v 1. svetovej vojne. *August 1914* — prvý zväzok širšie rozvrhnutého diela o ktorom autor uvažoval už od svojich študentských čias [7] — je výsledkom dlhoročného štúdia pramenného materiálu a osobných výskumov. Spisovateľ v ňom rozoberá cez osudy ruských vo-

5 Pavel Ličko: *Jedného dňa u Alexandra Isajeviča Solženicyna. Literarna tvorba a umelecke názory.* (Bratislava), *Kultúrny život*, č. 13, 31. 3. 1967.

6 7. 1. 1967 v Bratislave *Pravda* uverejnila niekoľko úryvkov z tohto románu.

7 Aj jeho otec patril medzi dobrovoľníkov, ktorí bojovali na fronte vo východnom Prusku.

jakov situáciu predrevolučného Ruska.

Solženicyn-dramatik sa venoval i divadelným hrám. *Jeleň a táborová kurva* malo uviesť moskovské divadlo Sovremennik. Druhá dráma má evanjeliový názov — *Čo je v tebe svetlom*[8]. V Ličkovom interview ju autor takto charakterizuje: «Pokúsil som sa o hru vzdialenú politike, situovanú mimo nacionálneho prostredia. Dej sa odohráva v neznámej krajine, v neznámom čase, hrdinovia majú medzinárodné mená. Nerobil som to kvôli zastieraniu. Chcel som sa zaoberať mravnými problémami spoločnosti rozvinutých krajín bez ohľadu na to, či sú kapitalistické či socialistické... Myslím, že sa mi nepodarila. Napriek tomu, že ju chceli svojho času uviesť vo Vachtangovom divadle a v Divadle Leninského komsomolu.» [9]

Napísal ešte niekoľko menších prác, ktoré uzreli tlačiarenskú čerň — ako všetky ostatné — len na Západe. Vyšli v *Zobraných spisoch A. Solženicyna,* ktoré vydalo ruské emigrantské vydavateľstvo Possev vo Frankfurte nad Mohanom.

Súostrovie GULag.

Nie ľahkou, ale najlepšou službou, ktorú možno poskytnúť vážnym kandidátom na čítanie *Súostrovia GULag* je stručne opísať a naznačiť to, čo táto zložitá a beztvará, bohatá a prízvukujúca kniha presne obsahuje.[10]

Prvých šesťstošesť strán vytvára «work in progress» metaforického názvu: *Archipelag GULag* [11] «Súostrovie», v ktorom sa plavili a často našli smrť milióny a milióny ľudí. Tento nekonečný referát o koncentračnom «súostroví» väzníc, táborov nútených prác a vyhnanstiev sa zrodil z neodolateľnej existenciálnej potreby svedčiť, vydať svedectvo o určitých skutočnostiach v ZSSR rokov 1918-1956.

Svedectvo priamych účastníkov je vítané, (*Alexander Matuška*).

8 Lukášovo evanjelium, XI, 35: «Hľaď teda, aby to, *čo je v tebe svetlom*, nebolo tmou».

9 Pavel Ličko... Porovnaj poznámku 5.

10 Boli to politické pohnútky, ktoré prinútili spisovateľa k tomu, aby dal dielo predčasne vytlačiť. Tajná polícia sa zmocnila jedného odklepu *Súostrovia GULag*... a Jelisaveta Voronjanskaja spáchala samovraždu. Pretože sovietski inkvizítori boli pripravení rukopis sfalšovať, bolo treba, aby ho A. Solženicyn vydal v pôvodnom znení čím skôr. Autor knihu podpísal v septembri a jej prvé ruské vydanie vyšlo na Vianoce 1973 v Paríži.

11 GULag — Glavnoje upravlenije lagerej — Hlavná správa lágrov.

Solženicyn viac ako vo svojom mene, hovorí v mene iných, ktorých stretol za osem rokov nútených prác, či trojročnej konfinácie alebo neskoršie «na slobode, ale pod dozorom». Dokonca určuje presne na 227 počet osôb, ktoré mu poskytli vo forme rozprávaní, spomienok alebo listov materiál pre jeho knihu.

Súostrovie GULag — použijúc slová autora — je «pomník postavený priateľmi na pamiatku všetkých umučených a zavraždených». Dielo má programový podnázov, ktorý je podľa môjho náhľadu podstatný: *Pokus umeleckého skúmania.*[12] Môžem to takto vysvetliť. Táto kniha nie je ani správou, ani dobrozdaním. Nie je to ani zbierka dokumentov. Je to história pravdivých udalostí a skutočných ľudí. Vyrozprávaná a niekedy aj vykreslená s inteligenciou a slobodou, ktoré sú vlastné obrazotvornosti spisovateľa. Koniec koncov desaťročie prác nad *Súostrovím GULag* 1958-1968 je to isté obdobie, v ktorom Solženicyn píše svoje prvé tri romány a začína štvrtý. Len vytrvalý čitateľ vie odhaliť rozmanitú paletu spisovateľovho majstrovstva. A skutočne: v knihe nájde všeličo. Rozprávania a príbehy vo forme krátkych životopisov. Úvahy na okraj udalostí. Zdanlivé rozhovory (napríklad rozhovor Bucharina s prokurátorom Vyšinským). Lyrické výlevy o jari a o prírode, po ktorých väzeň úpenlivo túži popísať «zastavenia» kalvárie politického väzňa. Vyberám z nich iba tri: zatknutie, vyšetrovanie, prevozy z jedného väzenia do druhého. Fyziológia zadržania a psychológia zatknutého. Solženicyn sa pýta: «Ale prečo nevinný nikdy nezavolá na svoju obranu, 'keď ho vedú preč' pred zrakom mnohých ľudí?» Každé vyšetrovanie v Sovietskom zväze J. V. Stalina obsahuje muky, útrapy, teror. Tisícky trýzniteľov sa ľahko nájdu, ak sa im ponúkne príťažlivá 'ideológia'. «Prevozy» — železnicou, po mori alebo riekach... nehovoriac o cestách prejdených peši pod bidlom kápa a dostrelom eskorty. Sto strán,ktoré o nich hovoria,sú najdramatickejšie z celého zväzku.

Hneď spočiatku Solženicyn prehlasuje: «Toto nie je kniha osobných spomienok». Ale potom sa viac ráz a dlho zaoberá vlastnou trestaneckou kariérou. Zatknutie. Odsúdenie. «Prvá kobka, prvá láska...» Nekonečné putovania. Až po prepustenie. Napriek všetkému vzniká taký dojem, že z mnohých skutočných postáv tohto veľkolepého súpisu životných osudov najhodnovernejším a najživším zostáva práve on — spisovateľ.

12 Opyt chudožestvennogo issledovanija.

Je zaujímavé, ako Solženicyn uvažuje o sebe samom. Ako dôstojníkovi sa mu stalo, že pohŕdal podriadenými a potrpel si na svoje výsady. Ak by bol chodil do policajnej školy, bol by sa stal žalárnikom: «Je to čistá zhoda okolností, že katmi sme nie my, ale oni... Od dobra ku zlu stačí iba jeden krok, vraví ruské príslovie.» A Solženicyn dodáva — «Teda aj od zla k dobru».

Dalšie výraznejšie kapitoly.

Podrobný popis dejín trestu smrti v Rusku a v ZSSR i okolností, ktoré viedli k jeho zrušeniu i obnoveniu. Aj tuná sa Solženicyn pozastavuje nad tým, ako veľmi málo protestujú odsúdenci: «Človek sa nechá skoro vždy povoľne zabiť. Prečo jeden rozsudok smrti až natoľko zhypnotizuje?»

Obsiahly, vyše stostránkový prehľad rozličných údobí stalinského útlaku a násilia, jeho právne normy a najväčšie súdne procesy. Táto časť knihy je najdôležitejšia z celého *Súostrovia GULag*, pretože v nej Solženicyn uvádza a dokazuje najvýznamnejšiu zo svojich téz: stalinizmus má korene v leninizme, Stalinov teror vyrastá z Leninovej politiky.

Otrasná, ale dôsledne logická je spisovateľova konštatácia o zradcoch ruského národa, keď píše o vlasovcoch: «Po vzniku novej, najspravodlivejšej spoločnosti vo svete a počas najspravodlivejšej vojny, máme milióny zradcov spomedzi obyčajných prostých ľudí. Ako to chápať, čím to vysvetliť?... Človeka chytá priam strach, aby otvoril ústa. Čo keď na vine je predsa len štátne zriadenie?»

Záver prvého zväzku *Súostrovia GULag* venuje autor stretnutiu s niekoľkými priateľmi — mladými spoluväzňami. Posledné stránky značia Solženicynovo obrátenie. Vieru. V duchovné Krédo, do ktorého vložil perspektívu svojho svedčiaceho osudu.

Ano, so *Súostrovím GULag* dejiny otvorili ďalšiu svoju stránku. Naše pohodlné krajiny si to všimli. Na Východe áno. André Martin.

Solženicyn je možno posledným veľmožom morálneho dedičstva ruského národného písomníctva. Dôstojný potomok tej literárnej tradície, ktorá charakterizuje ruskú liberálnu inteligenciu už v minulom storočí — mať iný náhľad ako vládnúca vrchnosť, mať slobodu.

Myšlienky Alexandra Solženicyna sú jednoduché. Prosté. A prastaré. Stačí málo slov. Účel nesvätí prostriedky. Vnútorná sloboda

je jediným šťastím. Dejiny a politika — peklo. «Pravý ľud, to je spojenie tých, čo majú dušu». «Vlk má pravdu. Ludožrút nie.» «Človek nesmie byť ukrutný. Nesmie zabíjať svojich blížnych. «Každý človek mi je bratom.»

Jeho myšlienky však nie sú pohodlné. Pre nikoho. Nerešpektuje pravidlá hry. Porušuje «formy komornej literatúry». Prevracia podobenstvá. Ruší súmernosti. Lebo vkladá do umeleckého stvárnenia najstrašnejšie — nákazlivé živly jestvovania. Živly, ktoré umenie nemalo nikdy poznať. Lebo ním prestáva byť umením.

Prvý tajomník Zväzu sovietskych spisovateľov Alexej Surkov prehlásil Alexandra Solženicyna za najnebezpečnejšieho zo sovietskych spisovateľov, ba za škodlivejšieho ako bol Boris Pasternak — «Solženicyn je ideologický spisovateľ». Šéfredaktor moskovskej *Pravdy* Michajil Zimjanin verejne vyhlásil: «Solženicyn hrá v kapitalistickej propagande dôležitú úlohu. ... Je to blázon, schizofrenik... Jediný argument, o ktorom je schopný písať, sú koncentračné tábory... Je profesorom fyziky. Nech sa stará o svoju prácu a si nenamýšľa, že je géniom.» [13]

V «prípade Solženicyn» sa možno dopustiť veľkej chyby: spolitizovať ho. Zodpovednosť nesie čas. Dnešok. A my v ňom.

A ruské písomníctvo? A Solženicyn?

Bola to vždy «nečistá» literatúra. Vychovávateľská. Misionárska. Ideologické i umelecké vydieranie Solženicyna nie je nič nového. Ani spolitizovanie jeho diela. Aj Fjodora M. Dostojevského obviňovali za onoho času. Prekrúca ruskú skutočnosť. Revolucionuje. Špiní radikálnych intelektuálov. Neoslavuje ľud. Píše zle, ba nemôže. Vymýšľa epileptické drámy, chorobne vzlyká. Nemá fantáziu ... A tak do nekonečna.

Podľa viacerých neslovanských «brusičov» literárnych vied tri štvrtiny ruskej klasickej spisby by sa malo vyradiť. Ide vraj o priemerne napísané práce, zväčša nabubrané a prepchaté povznášajúcimi výmyslami a myšlienkami. Skúsenosť však čosi hovorí. Zriedkakedy sa ruský spisovateľ — ruský spisovateľ! — pokúšal vytvoriť «iba pekné dielo». Len estetické. Samé pre seba. Naopak. Ruskí majstri slova vždy písali apoštolsky. Snažili sa dať svojmu národu užitočný plod. Kritik Vissarion G. Belinskij chcel v prvom rade vždy dielo vysokej propagandy. Ak to bolo umelecké, tým lep-

13 5. októbra 1967 na stretnutí s novinármi v Leningrade.

šie. A ťažko ho zato obviniť z obsahizmu. Vo chvíli, keď spisovateľ prestáva byť «len» spisovateľom a stáva sa z neho humanistický polyhistor — Niet ich. Lebo nemôžu byť! — na umeleckých námerách záležať nemôže. Lev N. Tolstoj je výnimka. Aristokratická. Umelecká dokonalosť *Vojny a mieru*. Prorocké myšlienky. Oboje vyviera z neho. Samého. Chtiac-nechtiac. Jeho umenie je prirodzeným odbleskom šľachtickej výchovy — hodnotné čítanie plus vytríbený vkus.

Výnimka potvrdzuje pravidlo. Je ním Fjodor M. Dostojevskij. Človek zobúdzajúcich sa tried. *Raznočinec*. «Nešľachetný». Plný úzkostí. A nových túžob. I pochybného vkusu. A hľa dvojnámerné jadro ruskej literatúry — mystizujúce i radikalizujúce. A tam sa viaže Alexander Solženicyn. S najkazateľskejším prúdom ruského realizmu. Na jeho najvýstrednejšiu formu. Nadväzuje, aby tvoril: prúd. Nemožno poprieť spektrum prúdení. Je to aj prúd učenícky. I jasnovidný. Populistický. Ortodoxný.

Solženicyn — osobnosť.

Najprv. Až potom ako spisovateľ.

Alexander Solženicyn sa musí postaviť na duchovnú šachovnicu devätnásteho storočia. Inak sa stratí z očí. Alebo to bude niekto iný. Lebo on to nebude môcť byť.

Predovšetkým Solženicyn nie je iba «literárny problém». Alebo len «politický prípad». Solženicyn je v prvom rade «náboženský problém». Jeho vzbura je mystickej povahy. Je veľmi dôležitá. Podstatná. Dozrela spolu s úpadkom spoločenského pokusu, ktorý rúhavo bažil po nemožnej násilnej jednote. Solženicyn udrel na jedinú duchovnú tradíciu. Ona prežila i hekatombu ruského národa. Rozozvučal náboženské dedičstvo. Kresťanskú dušu odsúdeného na smrť. Je nebezpečný. Najnebezpečnejší. Pretože je náboženský spisovateľ. Ponúka ruskému ľudu riešenie — Nie proti režimu. Ale ďalej ako systém. Alternatívu očisty. Na druhej strane.

Dielo Alexandra Solženicyna je skazonosné pre sovietsky režim.[14] I pre akolytov. Ľahkomyseľná pakultúra pseudoľavičiarov

14 *Pressa o Soľ'ženicyne. Sbornik.* Moskva, Izdateľstvo agenststva «Novosti», 1972, 107 s. (Ruská verzia vyšla v päťstokusovom náklade. Vyšla aj verzia francúzska a anglická vo veľmi obmedzených nákladoch).

Risposta a Solzhenitsyn. L'arcipelago delle menzogne. A cura dell'agenzia Novosti. Roma, R. Napoleone, 1974. 152 s.

Alain Bosquet: *Pas d'accord Soljénitsyne!* Paris, Filipacchi., 1974, 71 s.

nemohla nenazvať Solženicyna reakcionárom. Isteže. Svetonázorová sila jeho diel láme všetky ideológie. Znesväcuje, zadúša umelé a provizórne ideály. Odhaľuje a škrtí falošných prorokov.

Výnimočný človek. Solženicyn. Vynikajúci zjav.

Nepodarilo sa ho vyvrátiť. Alebo pošpiniť, či prekrútiť. Nikomu. Ničím. Ani krasovednou úskočnosťou 'kúpnopredajných' intelektuálov. Na Západe. Ani predpojatým nepriateľstvom režimistických kultúrtrégrov. Na Východe.

Ktorý spisovateľ na svete má dnes viac čo povedať ako Solženicyn? (Enzo Bettiza).

Ján Mráz : Svätý Cyril a Metod

most

STANOVISKÁ

Nový osud Matice

Dr. Imrich Kružliak

Ani nie tak časove ako politicky ďaleko sú už časy, keď o Matici slovenskej vyslovili pamätné slová: Z vôle ľudu obnovená. Pamätné obdobie Dubčekovej politiky ukázalo národu i svetu čím Matica slovenská v živote slovenskom nielen bola, ale i je. Málokedy zažilo Slovensko toľko nadšenia a oduševnenia za šľachetné hodnoty ducha, ktoré sú podkladom pravej slobody národa, ako v pamätnom roku 1968, kedy akoby z hrobu vstávalo to šľachetné a dôstojné, čo bolo spojené s menom a ideami Štúrovými, z ktorých sa roku 1863 zrodila aj Matica slovenská.

Rok 1968 bol začiatkom rehabilitácie ľudí a hodnôt. Tu sa začala ukazovať vôľa a zmýšľanie národa; čím žije a dýcha spoločnosť, ktorú nevedeli prevychovať na marxisticky muster ani v politike ani v kultúre, hoci mali na to plných 20 rokov. Vieme pochopiť, že slobodná myšlienka bola dynamitom pod komunistickou, politickou i ideologickou totalitou. A stelesnením tejto myšlienky, stelesnením túžob slovenských je Matica už vyše 110 rokov. Preto na ňu preniesol národ v prvej chvíli uvoľnenia svoju lásku a dôveru. Keď nebolo nikoho, ku komu by uprel zrak, zachytil sa na Matici. Popri nej a popri jej význame v národe nemohli mlčky, už roky pred Dubčekom, prechádzať ani komunistickí činitelia. Stanovisko, aké vyslovili pracovníci Matice slovenskej 15. marca 1968 slovami, že «Matica slovenská ako inštitúcia s bohatými pokrokovými, demokratickými a humanistickými tradíciami, často po roku 1948... utrpela nielen na morálnom, ale aj pracovnom profile», bolo im známe už predtým.

Pri tomto konštatovaní žiada sa otázka: prečo musela trpieť práve Matica? Odpoveď je jednoduchá pre každého slovenského človeka, ktorý sa nedal pomýliť myšlienkami ideologickej a politickej totality. Matica reprezentovala v slovenskom živote vždy, aj po svojom násilnom zatvorení roku 1875, pokrok ducha, zmysel slobody, význam kultúry a ľudskosti v zmýšľaní i konaní. Pre tieto jasné demokraticko-

humanistické ciele museli ju odstrániť z cesty. Feudálnej budapeštianskej politike nevyhovovala preto, že bola liahňou národného ducha a života. Komunistickej totalite nevyhovovala preto, že jej tradícia a ciele, opierajúce sa o najčistejšie myšlienky slobody a rozvoja národného života, odporovali predstave totalitnej, duchovnej uniformity. Preto Širokého režim roku 1954 zakázal zákonom verejnú činnosť Matice. Urobil z nej len knihovednú inštitúciu, ktorá nesmela mať ani osvetovú ani časopiseckú činnosť. Zatlačil ju za múry budovy v nádeji, že sa stratí z pamäti ľudu.

Nový režim, ktorý nastolila okupačná moc Sovietskeho zväzu, počína si síce opatrnejšie ako stalinský režim v rokoch 50-tych, ale v podstate zostáva rovnako nepriateľským voči Matici, ako boli stalinisti typu Viliama Širokého. Za Dubčeka mohla byť Matica ako vážený a dôveru národa požívajúci kultúrny činiteľ členom Národného frontu. Nový režim ju z tejto pozície vylúčil, lebo komunistická strana si nárokuje totalitné rozhodovanie výlučne pre seba a jej priamo politicky prislúchajúce orgány. Ukazuje to nový zákon o Matici, ktorý vstúpil do platnosti 1. januára 1974. A postupne nasledovali ďalšie nové administratívne zásahy do života Matice. Ministerstvo kultúry jej predpísalo stanovy. Minister kultúry jej menoval najprv jedného a potom druhého predsedu. Akoby delegáti Matice nevedeli a či neboli schopní zvoliť si sami predstaviteľa Matice. A potom prišli ďalšie a ďalšie zásahy do jej činnosti. Inštitúcia, ktorá podľa slov jej zakladateľov mala byť «jednotou milovníkov národa a života slovenského», ktorá mala pestovať slobodnú kultúru a dvíhať ducha, aby slobodne myslel a konal, stávala sa postupne pod komunistickým tlakom nástrojom, ktorý má «všestranne prehlbovať ďalší rozvoj socialistickej spoločnosti» a prispievať k rozvoju socialistickej kultúry na triednom základe. V dohode, ktorú jej nanútili vrchnostensky pre «spoluprácu s Filozofickou fakultou Univerzity Komenského v Bratislave» sa doslova hovorí, že «Matica slovenská so svojím bohatým fondom národno-kultúrnych hodnôt z oblasti literárnej a Filozofická fakulta UK so svojím vedeckoodborným potenciálom, môžu podstatne prispieť k prehlbeniu socialistického spoločenského vedomia pracujúceho ľudu, najmä vedeckého svetového názoru, socialistického vlastenectva, proletárskeho internacionalizmu, komunistickej morálky, socialistických interpersonálnych vzťahov a pod.»

To bolo vo februári 1973. Od toho času prichádzali na Maticu ďalšie tlaky. Vladimír Mináč, ktorého ministerstvo kultúry presadilo za nového predsedu Matice po prof. inž. Celkovi, vystupuje nie v duchu tradície Matice, ale v duchu totalitnej línie komunistickej strany. Svedčí o tom jeho príspevok o povstaní v augustovom čísle Slovenských pohľadov, kde hazardérsky rozhádzal celú slovenskú minulosť, znevážil celú ná-

rodnú tradíciu, aby na takto vytvorených troskách budoval fatamorgánu komunistického sveta. Na medzinárodnom stretnutí spisovateľov socialistických krajín v Banskej Bystrici si počínal podobne. Totalitu komunistickú úplne prehliadol, aby mohol ospievať bojovníkov proti fašizmu. Že komunizmus je len inou formou fašizmu, ktorá užíva ten istý systém vlády, ktorá používa rovnaké metódy proti opozícii, ktorá sa drží pri moci iba terorom a vytváraním psychózy strachu, existenčnými postihmi slobodne mysliacich intelektuálov a represáliami proti cirkvi, to terajší predseda Matice slovenskej prehliadol. Ľahšie mu bolo vyhrabať Thomasa Manna a Bertolda Brechta v americkom exile za druhej svetovej vojny, ako Alexandra Solženicyna vo švajčiarskom exile a Ladislava Mňačku, voľakedy jeho dôverného priateľa v rakúskom exile.

Matica bola nielen v prvých rokoch svojej existencie za starého Uhorska maticou ducha, semeništ'om duchovných snáh všetkých tvorcov kultúrnych hodnôt, ale aj za dlhé roky po svojom vzkriesení roku 1919 až do roku 1948 snažila sa byť maticou národa, jednotou všetkých Slovákov. Dnes jej režim nanucuje činnosť, ktorá je v totálnom rozpore s duchom a tradíciou Matice. Dosvedčuje to aj nový štatút Matice slovenskej, ktorý jej naoktrojoval minister kultúry Válek.

Podobne, ako v Dohode o spolupráci Matice slovenskej s Filozofickou fakultou Komenského Univerzity, aj tu sa hovorí, že Matica slovenská popri funkcii ústrednej knižnice «prispieva k rozvoju socialistickej kultúry, vedy a osvety na princípoch marxizmu-leninizmu, v duchu socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu». Teda už sa ani slovom nespomenie jej pokroková národná, demokratická a humanistická tradícia, z ktorej sa zrodila a pre pestovanie ktorej ju roku 1863 v Turčianskom svätom Martine založili. Mala byť obrannou baštou čistoty ducha a jazyka národa. Dnes má vraj «na úseku kultúrno-osvetovej činnosti a spoločensko-politickej výchovy pestovať vzťahy voči občanom iných národností v duchu československého socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu».

Žiada sa spýtať osnovateľa tohto textu, čo je to «socialistické vlastenectvo?» Drobný ľud si vykladá vlasteneckú povinnosť v socializme tým, že rozkráda štátny majetok, podľa hesla: kto neokráda štát, okráda svoju rodinu... Má azda socialistické vlastenectvo, ktoré má pestovať aj Matica slovenská, znamenať vypredaj národnej tradície a národných hodnôt? Podľa posledných prejavov predstaviteľa Matice slovenskej, Vladimíra Mináča, by to tak malo byť. Lebo všetko, čo odporuje komunistickej ideológii zavrhuje a zatracuje, čo potom možno očakávať od poslušných drobných funkcionárov Matice, ktorí sú dnes platení štátom a teda povinní poslušnosťou totalitnej ideológii štátu?

Keby sme boli maloverní, a mali taký malý rešpekt pred tým, čo znamená národná tradícia, museli by sme zalomiť rukami a povedať, že s národom, ktorému vzali Maticu, je už beda. Ale tento národ, možno aj preto, že má v krvi i povahe pocit spolupatričnosti, akúsi vrodenú vlastnosť odporovať zlu a vnútornou silou sa prenášať ponad všetky nátlaky, prekoná aj túto novú nivelizáciu funkcie Matice slovenskej. Slovo na papieri zostane slovom pre vrchnosť, ale ľud neprestane vidieť v Matici to, čím mu vždy bola: «vernú ochrankyňu Slovákov, zjednocovateľku všetkých milovníkov národa i života slovenského a bohatú studnicu národnej kultúry». Tak to stojí aj v úvode zákona Slovenskej národnej rady z 17. júna 1968 o Matici slovenskej.

Vojtech Mihálik, ktorý vtedy v pléne Slovenskej národnej rady predkladal na schválenie nový zákon o Matici slovenskej, neváhal odcitovať aj slová prvého predsedu Matice, biskupa Stefana Moyzesa o «biednom otroctve národa», ktoré sa «vzdelanci slovenskí vyhladiť usilujú obeťou nielen duševných a hmotných síl svojich, lež mnohokrát aj požertvovaním skvelejšieho, vlohám a zásluhám svojim primeranejšieho behu života». Takto sa roku 1863 obracal Moyzes na vzdelancov slovenských. Mihálik túto povinnosť pripomenul roku 1968. A sám interpretoval nový zákon o Matici slovenskej slovami: «Matici slovenskej sa tu otvára veľká šanca: zjednocovať ľudí rozličných názorov, ak sa zhodujú v ušľachtilom a nanajvýš kultúrnom cieli, ktorým je všeobecné pozdvihnutie duchovnej a hmotnej úrovne slovenského národa v socialistickom štáte».

Roku 1968 mala Matica podľa zákona «zjednocovať ľudí rozličných názorov». Vtedy ešte aj zákon rešpektoval právo na rozličnosť mienky. Dnes sa Matici štatútom diktuje činnosť na princípoch marxizmu-leninizmu, ktorý pripúšťa iba mienku nadiktovanú totalitnou politikou komunistickej strany. Čo dobrého zákon z 27. júna 1968 pre Maticu priniesol, to sa jej novým zákonom s platnosťou od 1. januára 1974 a teraz aj štatútom ministra kultúry, s platnosťou od 1. mája 1974, vzalo. Činnosť Matice nemá byť viac zameraná na potreby národa a jeho kultúry, jeho duchovného zušľachťovania, ale má slúžiť spoločensko-politickej výchove v duchu proletárskeho internacionalizmu.

Zvlášť významnou úlohou podľa tohto zákona mala byť starosť Matice slovenskej o kultúrne potreby Slovákov v zahraničí. Iniciátor zákona, ku ktorému podali pripomienky aj vedúci pracovníci Matice, predsedníctvo Slovenskej akadémie vied a kompetentné orgány Slovenskej národnej rady,kládol na túto činnosť zvláštny dôraz. Mihálik v pléne SNR hovoril «o zahanbujúcom stave, v ktorom sa ocitla oficiálna štátna starostlivosť o kultúrne potreby Slovákov v zahraničí, ale aj v Čechách a na Morave». V novom štatúte Matice sa táto činnosť Matice už zošraubovala dolu. V paragrafe 13 štatútu Matice slovenskej sa o tom

hovorí už iba ako o výskume, zbieraní a spracúvaní dokumentov o dejinách vysťahovalectva a o hmotnej a duchovnej kultúre Slovákov v zahraničí. A styky s krajanmi v zahraničí môže už «organizovať a zabezpečovať» iba «v súlade s princípmi zahraničnej politiky», to jest, že sa môžu nadväzovať nie podľa kultúrnych potrieb krajanov, ale podľa toho, aký pomer má ČSSR ku krajine, v ktorej krajania žijú.

Opakujem s Mihálikom: «Matica sa zapísala do srdca slovenského ľudu duchovnou hodnotou, ktorá sa ozvala v ňom, len čo sa zrútila bariéra systému osobnej moci a čo si národ uvedomil svoje prirodzené práva». — Vtedy prehovoril ľud a Matica. A riadil sa tým aj zákonodarca. Dnes ľud musí mlčať a hovorí režim. A hneď sa mení aj funkcia Matice. Veríme však, že len zdanlivo, lebo ducha Matice sa ešte nikomu zlomiť nepodarilo.

Ku koncepcii prepotrebného biografického slovníka

Jozef Špetko

Hoci biografickými slovníkmi sú do určitej miery pokusy o literárno historické štúdie slovenských osvietencov (Czwittinger, Rotarides, Tablic a i.) a najmä vedcov prvej polovice 19. storočia (Šafárik, Kollár, Hurban, Chrástek), rovnako platí konštatovanie autorov štúdie *Literárno-biografický výskum na Slovensku* (*Slovenská literatúra XIX, 1972, č. 6, s. 601-2)*, že «v tvorbe a vydávaní špeciálnych biografických diel, najmä biografických slovníkov nemáme u nás bohatšiu tradíciu, a že na tomto poli nás čaká veľa úloh, ak chceme splniť daň minulosti a dosiahnuť úroveň národov».

Ak ponecháme stranou drobné biografické slovníkové pokusy Kühna, Slávika a Gála-Podďumbierskeho, za prvej republiky vyšli prvé solídnejšie biografické slovníky až v 30. rokoch. Bola to príručka Dobroslava Chrobáka *Rukoväť dejín slovenskej literatúry* (1932, 2. vyd. 1936) a *Reprezentačný lexikón Slovenska a Podkarpatskej Rusi* (1936). Za Slovenskej republiky vyšli Cela Radványho (Ercého) *Slovenská krv* (1942) a Čečetkov *Príručný pedagogický lexikón* (1943), ktorý mal aj heslá o slovenských pedagogických osobnostiach. Pozoruhodným pokusom bola akcia Literárno-historického odboru Matice slovenskej, ktorý na základe dotazníkov budoval tzv. Kataster slovenských spisovateľov.

Po r. 1945 sa vydávanie biografických slovníkov rozbehlo tiež veľmi váhavo. Akútny nedostatok príručiek tohto druhu spôsobil, že Oskár Čeppan doplnil Chrobákovu Rukoväť dejín slovenskej literatúry a táto vyšla r. 1949. Celé desaťročie sa potom iba hovorilo o potrebe biografických slovníkov. Až v 60. rokoch vyšli prvé publikácie tohto druhu. Tie však mali buď iba osvetový charakter (*Malý slovník Slovenského národného povstania,* 1964, 2. vyd. 1970; *Malý slovník Slovenského štátu,* 1965; *Literárny sprievodca po Slovensku,* 1966; *Slovník súčasného slovenského výtvarného umenia,* 1967; *Slovenský literárny album,* 1968; *Malá encyklopédia hudby,* 1969; *Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež,* 1970), alebo mali pokusný charakter (*Slovník českých a slovenských slavistov,* 1963), alebo napokon boli vymedzené regionálne (Florin: *Oravci v slovenskej kultúre,* 1964; Brezány: *Dejatelia Kysúc,* 1971). Všeobecnými biografickými slovníkmi boli iba *Kto je kto na Slovensku?* (Bratislava 1969) a podobný *Česko-slovenský slovník,* ktorý zachytával aj Slovákov. Osud ďalšieho vydávania tohto prepotrebného diela nám nie je známy, ale pravdepodobne z dôvodov večného kádrovania osobností nie je jeho ďalšie vydávanie želateľné. Bola by to zaujímavá ukážka, ako sa prejavila «politická mortalita» osobností.

Už v polovici 60. rokov ohlásili vydanie *Slovníka slovenskej literatúry.* Mal na ňom pracovať Štefan Drug a kolektív. Koncepcia sa ustálila podľa vzoru Slovníka českých spisovateľov. Na tento slovník dodnes čakáme. Ako dlhodobé akcie sú dva slovníky: niekoľkozväzkový *Slovník slovenskej literatúry,* ktorý má vypracovať kolektív pracovníkov literárno-historického odboru Slovenskej akadémie vied pod vedením Jozefa Ambruša, a slovník reprezentantov vedy a techniky, ktorý vzniká v oddelení dejín vied a techniky Historického ústavu Slovenskej akadémie vied. Novým podnetom pre tvorbu biografických slovníkov má byť Biografický ústav, ktorý v Matici slovenskej založili 1. januára 1969.

Nechceli sme vedome širšie načrtnúť dejiny a stav slovenského biografického výskumu. Tento stručný náčrt však pokladáme za potrebný ako východisko našich ďalších tvrdení.

Všetky tieto diela, ktoré sme vymenovali, sú z ideologických dôvodov veľmi medzerovité. Táto zámerná medzerovitosť sa týka najmä osobností, ktoré natrvalo alebo iba na čas — avšak proti vôli režimu — pôsobili v cudzine. Týka sa to najmä exulantov. A navy-

še i tých značne diferencovane. Starší exil niektoré slovníky zachytávajú, ale i tu robia výnimky. V Slovníku súčasného slovenského výtvarného umenia sú zaznamenaní Sokol, Nemeš, Bauernfreud, ale nie sú tam zastúpení Jančiarik, Schiffer a iní. V Jablonického slovníku Slovenského národného povstania sú pri určitých osobnostiach poznámky «žije v Spojených štátoch» a podobne. Ale nič viac. Nemožno z toho viniť iba autorov týchto slovníkov, je v tom i podiel neznalosti tejto problematiky a zámerná tendencia. Veľmi macošsky sa všetky tieto slovníky chovajú voči najnovšiemu exilu. V Malej encyklopédii hudby sa nespomínajú Poppová, Poláková, Masariková a iní, pretože v čase, keď vyšiel, boli už v exile. Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež sa zachoval svojrázne. Zaregistroval niekoľko emigrantov (Bešeňovský, J.C. Hronský), ale obišiel napr. Ladislava Mňačka. Pre tvorcov týchto slovníkov (resp. pre nadriadených, ktorí schvaľujú ich koncepciu) je celkom bezvýznamný fakt, že dovtedy vytvorili pre slovenskú kultúru cenné hodnoty. Okrem toho z týchto diel sú vyradení slovenskí misionári a duchovní vôbec, mystici a teozofickí spisovatelia a podobne.

Keďže exilová tvorba je pre domáce publikačné prostriedky buď tabu, alebo jej výskum zužujú na «pokrokové tradície» alebo na problematiku slovenských menšín v komunistických krajinách, nepredpokladáme, žeby na Slovensku v dohľadnom čase vznikli špeciálne biografické slovníky zaoberajúce sa účasťou Slovákov v cudzine. A ak by aj takéto vznikli, zamerali by sa predovšetkým na «ideove čistých» Slovákov. Teda: Marek Čulen v plnom rozsahu, Konštantín a Martin Čulen už len skreslene.

Ideálnym stavom by bolo, keby sa tvorba biografických slovníkov o Slovákoch a osobnostiach pochádzajúcich zo Slovenska a tvoriacich mimo nášho územia mohla oprieť o výskum doma i v exile. Mnoho z prameňov, ktoré máme my tu, sú na Slovensku neprístupné a vice verza. To, čo však bolo možné v období česko-slovenského socializmu s ľudskou tvárou, je dnes už passé.

A tak kultúrna komisia SKS vyšla z tohto stavu a navrhla, aby takýto slovník vznikol v exile. Preto poverila autora tejto štúdie, aby začal prácu na tomto slovníku. Bolo nám jasné, že zvládnuť takúto úlohu je nad sily jednotlivca. Preto SKS vynaložil úsilie, aby sa na práci zainteresoval širší kolektív. Zatiaľ sa však nepodarilo zorganizovať team-work. Práce však napriek tomu prebiehajú

a dnes máme k dispozícii okolo 3000 záznamov, zväčša excerpciou literatúry a druhotne prostredníctvom niekoľkých dotazníkov, ktoré na našu výzvu prišli. Pretože pevne veríme, že slovenský exil nezostane voči tomuto dielu ľahostajný, predkladáme náčrt koncepcie. Samozrejme na to, aby sa — podľa možnosti — stal predmetom diskusie.

Pri tvorbe slovníka sme si museli vyriešiť niekoľko kritérií. Jedným z nich je *časovosť*.

Pôvodne sme zamýšľali, že slovník obmedzíme osobnosťami, ktoré pôsobili v zahraničí po r. 1945. Potom sme od tohto medzníka ustúpili. Po prvé preto, žeby sa musela urobiť výnimka pri tých osobnostiach, ktoré pôsobili pred r. 1945, ale i po tomto roku. Oveľa závažnejším dôvodom však bol «ideologický výber» domácich slovenských slovníkov. Náš slovník zachytí účasť Slovákov a osobností zo Slovenska od najstarších čias (obrazne povedané «od Pribinu») až po tých, ktorí v posledných rokoch opustili vlasť.

Územnosť.

Je to jeden z najzávažnejších problémov. Slovensko s výnimkou Slovenskej republiky bolo vždy súčasťou iného štátneho útvaru. Ak by sme použili výraz «účasť Slovákov a osobností zo Slovenska v zahraničí», potom by sme museli vylúčiť všetky tie osobnosti, ktoré za Rakúska-Uhorska pôsobili v Maďarsku, Rakúsku, časti Rumunska a časti Juhoslávie. Prof. Michal Lacko nás upozornil na to, že mukačevské biskupstvo od r. 1939 malo niekoľko fár aj na východnom Slovensku, takže klerici zo Slovenska študovali v Užhorode a pôsobili na území Podkarpatskej Rusi, ktorá bola vtedy súčiastkou Česko-slovenskej republiky. Teda ani tí by do slovníka nepatrili. Za tých okolností by sme museli zo slovníka vylúčiť aj všetkých tých, ktorí pôsobili v Čechách a na Morave v r. 1918-1939 a od r. 1945. Domnievame sa, že treba poukázať na to, aký podiel mali Slováci v týchto oblastiach a nielen v ostatnej Európe, Amerike a na iných kontinentoch. Preto zámerne používame termín «pôsobiaci mimo nášho územia» a nie «v cudzine». I po takomto vymedzení však zložitosť územnej otázky nekončí. Ide o Slovákov, ktorí sa narodili a žili v Amerike, na Dolnej zemi a napokon o moravských Slovákov. Týchto v nijakom prípade v biografickom slovníku nemožno vynechať.

Slovenskosť.

To je tiež jeden zo zložitých problémov. V doterajšej slovenskej slovníkovej literatúre existujú dve vyhranené koncepcie. Za reprezentanta jednej by sme uviedli Tablica, ktorý vo svojom literárnohistorickom prehľade zaznamenal veršovcov «kteříž buďto v Uherské zemi se zrodili aneb aspoň v Uhřích živí byli». Reprezentantom druhej koncepcie je Celo Radvány, ktorému v Slovenskej krvi išlo o to, aby jeho dielo bolo «skromným zhrnutím kamienkov pre veľkú mozaiku, ktorá aspoň v stručných črtách predstavuje rodákov zo slovenskej krvi». Prikláňame sa ku koncepcii vytvoriť slovník osobností «kteréž se v slovenské zemi zrodili», aby sme parafrázovali Tablica, pretože práve na diele Cela Radványho možno najlepšie poukázať, ako musel urobiť mnohé licencie, len aby dokázal, že vždy ide o osobnosti zo «slovenskej krvi». Sme proti striktnému vymedzeniu čisto Slovákov, pretože si nevieme celkom dobre predstaviť, žeby sme do slovníka nezaradili Petzvala, Hella, Rumyho iba preto, že neboli Slováci. A napokon ako určiť, či Ján z Prešova, Pavol z Košíc, Ján z Tvrdošína alebo Pavol z Levoče boli zo «slovenskej krvi» alebo nie? Preto zásadne hovoríme o «Slovákoch a osobnostiach zo Slovenska.»

Činnosť.

Celkom lákavé by bolo, keby sme slovník obmedzili iba na osobnosti, ktoré pôsobili v cudzine trvalo. Teda na tých, ktorí odišli do exilu alebo emigrácie a viac sa na Slovensko nevrátili. Alebo opačne: na osobnosti, ktoré prežili v cudzine prevažnú časť svojho života a domov prišli iba dožiť. Bolo by to lákavé, pretože by sa tým rozsah práce zúžil. Lenže tým by sme zo slovníka vylúčili niektoré veľmi významné osobnosti, ktoré pôsobili v cudzine v diplomatickej službe, zahraničnom odboji, ako lektori na zahraničných univerzitách, odborníci vo výskume a podobne. Pôjde iba o to, aby sa stanovil rozsah takejto práce, ktorý by bol kritériom pre to, či niekoho zaradiť alebo nie.

Ideologičnosť.

Hovorili sme už o «ideologickom výbore» osobností v biografických slovníkoch, ktoré vznikajú doma. To však mutatis mutandis platí aj o skromnom počte biografických slovníkov, ktoré vytvo-

rili Slováci v exile. Výber osobností tu často podlieha jedinému kritériu: vyberám si tých, ktorí sú z môjho tábora. Alebo: zaradím i osobnosti z iného tábora, ale to len preto, aby som ich mohol skritizovať. Chceme sa vyhnúť jednej i druhej krajnosti. V našom slovníku musia byť zastúpení misionári rovnako ako komunistickí agitátori, ktorých vyslali do cudziny. Ideologičnosť sa však netýka iba výberu osobností, ale aj inej zlej vlastnosti slovenských biografických slovníkov, ktoré vyšli doma i v exile. Je to ideologické taxovanie, škatuľkovanie. Pochopiteľne v našom slovníku chceme určiť príslušnosť osobností k určitým politickým stranám, ak sa ako poslanci zúčastňovali v parlamentoch, ktoré sú mimo nášho územia (najmä Budapešť a Praha). Vyhneme sa však formuláciam «Čechoslovák», «komunista», «národný socialista» a podobne, lebo takéto formulácie často skresľujú profil osobnosti. Vynasnažíme sa o objektivitu za každú cenu.

Druh slovníka.

Stalo sa akýmsi nepísaným pravidlom slovenských exilových biografických slovníkov, že sa nedržia formy medzinárodných zvyklostí: čo najstručnejšieho vymedzenia základných biografických dát. Namiesto toho v naratívnej forme uvádzajú do hesiel anekdoty, citáty, výroky, polemiky. Tým heslo nielenže robia neprehľadným, ale navyše slovník stráca na vieryhodnosti. Pre náš slovník sme vypracovali systém skratiek, ktoré bez zátvoriek žnamenajú, že ide o činnosť doma, so zátvorkami, že ide o činnosť v cudzine. (Napr. Š: štúdium na domácich školách, (Š): štúdium v cudzine a podobne).

Záverom.

Ak zhrnieme všetko to, čo sme povedali, potom ako titul tohto biografického slovníka navrhujeme: «Slováci a osobnosti zo Slovenska účinkujúci mimo nášho územia». Podtitulom bude: biografický slovník.

Záhlavie hesla sa skladá z mena, označenia druhu činnosti (napr. spisovateľ, publicista a podobne) a zo značky územia odkiaľ osobnosť pochádza) či sa narodil na Slovensku, na Dolnej zemi, v Spojených štátoch alebo inde). Samotné heslo sa skladá z údajov: dátum narodenia a úmrtia (s označením krajiny, ak ide o neznáme mesto), pseudonymy, miesto a druh štúdia (vyučenia sa remeslu,

noviciát v reholiach a podobne), pracovné pôsobisko, publikovanie a iná tvorba, patenty alebo vynálezy, spolková alebo politická činnosť. Heslo zakončuje zoznam literatúry o osobnosti, pričom pri umelecky tvoriacich osobnostiach sa obmedzujeme na literatúru biografického charakteru a nie na takú literatúru, ktorá esteticky, semanticky alebo štrukturálne rozoberá diela tejto osobnosti.

Predpokladá sa, že dielo bude publikované po anglicky.

Naozaj nemôžeme vhodnejšie skončiť tento príspevok, ako apelovať na všetkých, ktorí akýmkoľvek spôsobom «účinkujú» v zahraničí, aby prispeli dotazníkom alebo inou formou.

ZAZNAMENÁVAME

Naši jubilujúci prispievatelia

DR. TEODORIK ZUBEK, O.F.M.

Skvelý teológ, vynikajúci duchovný spisovateľ a literárny historik. Zo svojej šesťdesiatky prežil takmer polovicu v exile, no zachoval si naplno živú a plodnú lásku k svojmu národu. Tá ho nadchýňala, aby dobrý dar dobrého pera nezahodil, ale zúrodňoval ho v službe Boha a národa. To bol on, ktorý svojou dobre dokumentovanou knihou *The Church of Silence in Slovakia* (1956) predstavil slabo informovanému západnému svetu krížovú cestu Cirkvi za železnou oponou a diabolsky rafinovaný ale neúprosný boj komunizmu proti všetkým hodnotám kresťanstva. Nasledovalo jeho druhé dielo *Slovak Bishops — Martyrs of Christ* (1963) a celá rada štúdií v celoamerických pastoračných, právnických a pedagogických revuách. Zapodieval sa v nich nielen čisto teologickými a pedagogickými problémami sú-

časnej duchovnosti, ale osvetľoval v nich aj čisto slovenské problémy a takzvané «kontroverziálne» osobnosti, ktoré treba chápať z osobitne slovenského dejinného vývinu. Toto bolo a je nezabudnuteľnou službou pravde a slovenskej cti, a to práve v anglicky hovoriacich cirkevných kruhoch, nedostupných našej apológii v slovenskom jazyku.

Naša slovenská tlač v podrobnej bibliografii zachytila teologickú, pedagogickú a literárne historickú žatvu Dr. Teodorika Zúbka. Je to pokojný a vyrovnaný intelektuál, s umom pevne zakotveným v pravde božej a národnej, s kryštálovo-jasnými myšlienkami. V jeho štýle niet jedného zbytočného slova a myšlienka sa rozvíja krásne a čisto ako lupene ruží zo zdravých pukov. Vážny, spoľahlivý, presný, nedoceniteľný spolupracovník. Je to len pár riadkov, o. Teodorik. Ostatok zapísali anjeli do knihy božej a do knihy tvojho vďačného národa. Vivat, crescat, floreat!

-r-

ĽUDOVIT KANDRA

V zátiší južného Ontaria v Kanade dožil sa 6. júla svojej sedemdesiatky *Ľudovít Kandra*, ktorý pod menom *Peter Klas* obohatil slovenskú exilnú literatúru niekoľkými románmi a množstvom noviel a črt zo života na Slovensku a v zahraničí. Kandra bol literárne činný už na Slovensku, kde účinkoval ako učiteľ a ľudovýchovný pracovník v šľapajách Martina Rázusa. Slovensko opustil s tisícami slovenských vzdelancov na jar 1945, aby v západnom svete volal po spravodlivosti pre svoj národ.

Krvavé udalosti bystrickej vzbury, ktoré sa odohrávali v jeho rodnej Banskej Štiavnici a v meste jeho štúdií, v Banskej Bystrici, poznačili nielen Kandrovu životnú púť, ale aj jeho literárne dielo. Vyrovnáva sa s nimi v románových skladbách *Satan proti Bohu* (dva zväzky, 1951-1952) ako aj v ďalšej práci, *Svetlo pod halenou* (serializované v 1960). V množstve noviel a črt, z ktorých roku 1959 vyšiel výber pod názvom *Na strome života* (Scranton, Pa.) Kandra zároveň oživuje mravné hodnoty a spôsob života, ktorý sa tradične prenášal z generácie na generáciu a zachránil Slovákov pred zánikom v cudzom mori.

Písané v ľahkom, plynnom štýle Vajanského a Rázusovej školy, Kandrove romány a črty zaplnili v slovenskej exilnej literatúre dôležitú medzeru tak po stránke námetovej ako aj svojou filozofickou a mravnou náplňou. Kandra sa stal pritom medzi Slovákmi v zahraničí aj významným predstaviteľom najkrajších národných tradícií, národného ekumenizmu, v duchu generácie Ľudovíta Štúra a Hlinku-Rázusa. V istom zmysle Kandra je najdôslednejším Rázusovcom v exile, ktorý dôsledne volá «nuž orme každý na svojom» a kladie «kameň na medzu», ako znak slovenskej štátnosti, vidiac v samostatnosti najvyšší ideál každého národa.

Od počiatku exilu je činný aj ako žurnalista a politický pracovník po boku Karola Sidora v rámci Slovenskej národnej rady v zahraničí, Kandra je reprezentačnou postavou Slovákov v zahraničí. Po tvrdých rokoch v Rakúsku presťahoval sa r. 1949 do Kanady, kde rozvinul svoj literárny talent a aj v roku svojej sedemdesiatky snuje plány nových literárnych prác, veriac v konečnú spravodlivosť a slobodu pre svoj národ.

Iskrenne pozdravujeme Petra Klasa pri jeho sedemdesiatke v mene prispievateľov a čitateľov Mostu a posielame do Kitcheneru naše najlepšie žičenia.

-jk-

DR. IMRICH KRUŽLIAK

Z generácie, ktorá svojím idealizmom posunula národotvorný proces k jeho zakončeniu a bola účastníkom nevídaného rastu aj tragických zvratov v živote slovenského národa, dňa 8. decembra šesťdesiatky sa dožíva *Dr. Imrich Kružliak.* Narodený v romantickej Detve, Kružliak sa stal prominentným členom mladého pokolenia medzivojnových rokov, ktoré z dedín a mestečiek išlo za vzdelaním na domáce aj cudzie univerzity, aby posunulo slovenský vývoj na úroveň ostatných slovanských národov a draho muselo platiť v žalároch alebo v exile za svoj patriotizmus.

Kružliak bol známym kultúrnym pracovníkom už na Slovensku svojimi esejami, veršami a úvahami, ale významné miesto v slovenskom literárnom a kultúrnom živote si vydobil najmä v exile, do ktorého odišiel roku 1949 po trpkých skúsenostiach v žalári a policajných mučiarniach, v ktorých od roku 1947 režim «prevychovával» slovenskú katolícku inteligenciu.

Okrem veľkého počtu básní a veršov, ktoré Kružliak uverejňuje v slovenských literárnych časopisoch a publikáciach (Most, Literárny Almanach, Kalendár Jednoty a iné) alebo v Horizonte a Slováku v Amerike pod menom Marian Žiar, slovenský literárny život v exile obohatil množstvom literárno-historických úvah, recenzií, prekladmi a zredigovaním zborníkov. Niektoré literárne úvahy Dr. Kružliaka patria svojím štýlom, analýzou a postrehmi medzi najlepšie v exile. Spomenúť treba najmä pohľady na slovenskú literatúru a kultúru pod komunizmom v slovenčine (Most, 1958) a angličtine (Slovakia in the 19th and 20th Centuries), jeho štúdie «Shakespeare a Slováci» (Most, 1964), «Písomné a výtvarné prejavy cyrilometodského kultu» (Most, 1963), «Ľudovít Štúr» (Most, 1965), «Sto rokov Matice slovenskej» (Lit. Almanach, 1963) a mnohé iné.

V slovenskom literárnom živote v zahraničí Kružliak zaplnil však dôležitú medzeru aj ako zostavovateľ a vydávateľ antológií poézie. Roku 1955 vydal básne väzňov v komunistických žalároch *Modlitby v putách,* a roku 1957 preklady z poézie maďarskej, poľskej a ruskej, *Podaj nám*

ruku, Európa! Zásluhu má aj na vydaní zborníka *Rekviem za maliara* na počesť Martina Benku. Niektoré jeho väčšie literárne štúdie vyšli cyklostylovane.

Tragédie a životné osudy generácie, ktorej Kružliak od študentských rokov v Bratislave bol vedúcim zjavom, poznačili aj jeho život, ale nezlomili jeho ducha a vieru v slovenskú budúcnosť. V štúrovskom idealizme aj na prahu šesťdesiatky pozerá na Slovensko a pracuje za jeho spravodlivé miesto v rodine slobodných európskych národov. Zdravíme ho s úprimným želaním, aby Boh splnil jeho túžby vidieť slovenský národ slobodný a zrovnoprávnený. Ad multos annos!

-jk-

DR. JOZEF PAUČO

— Vydržať a nepopustiť! — to bol slovenský politický testament básnika Valentína Beniaka. Tento ideál, i ten štúrovský o službe ducha a ceste tŕnistej nieslo si jedno slovenské pokolenie do vyhnanstva r. 1945. Mnohí sa predčasne zodrali v službe tohto ideálu a ich hroby sú rozosiate po cudzích krajinách sveta.

Mnohým tento ideál vybledol a udusili ho tŕnie a burina exilného života. No ostalo ešte veľa tých, ktorých osud nezlomil a hrozba nesklonila. Dr. Jozef Paučo patrí medzi tých, ktorým nijaké povíchrice, nijaké údery osudu nevyrazili zo srdca hlboko, bytostne zasadený výsostný znak Slovenskej republiky. Každý tlkot ich srdca, každá špetka ich ľudskej energie patrí národu, jeho boju za svoje právo, slobodu a česť.

Nedať zhasnúť bytostnému ideálu svojho národa, slabikovať hrdinsky jeho najsvätejšie túžby, perom i slovom ich brániť, netrtľať, ale oslávit svoj národ tvrdou či už politickou, či kultúrnou robotou a odzrkadliť vo vlastnom živote to najkrajšie, to najbytostnejšie z národnej duše — to je mierou a zarovno slávou slovenskej ľudskosti.

Pri šesťdesiatke Paučovej radi privolávame: Česť komu česť, sláva komu sláva! Viac než chleba každodenného, treba nám vospolnej slovenskej úcty a žičlivosti. Dr. Paučo už aspoň štyridsať rokov horí ako jasná svieca slovenskosti a idealizmu na oltári svojho národa. Osudom sviečky je zhárať a raz dohorieť. Jej slávou je, že svietila.

-r-

O. IMRICH G. FUZY.

Tiež už šesťdesiatnik. Jubilujúci prispievateľ nie do Mostu, ale na Most. Najštedrejší mecenáš z chudobnej fary sv. Cyrila a Metoda v Hamilton,

Ont., Kanada. Veľký náš básnik Ján Hollý písal oslavné ódy na vydavateľov svojho diela a na diela Slovenského učeného tovarišstva. Prečo by sme neoslávili aspoň niekoľkými riadkami úprimnej srdečnosti a obdivu jeho oltárneho brata, ktorý pokračuje tak veľkodušne v tradícii slovenských rodoľubov a mecenášov slovenskej kultúry? Slobodná slovenská kultúra v zahraničí potrebuje nielen svojich tvorcov, ale aj svojich podporovateľov. Tak, Imro, nech ťa Boh drží pri dobrom zdraví! S tvojou štedrosťou ľahšie sa bude žiť aj redaktorovi Mostu.

-r-

RADOSTNE BLAHOŽELÁME Dr. Marianovi Stolárikovi k doktorátu historických vied, ktorý dosiahol na University of Minnesota, Minneapolis. Je to ďalší slovenský emigrant, ktorý tvrdou vedeckou a výskumnou prácou dosiahol v cudzine tejto akademickej hodnosti. Už jeho majstrovská téza (M. A.) naznačovala, akým smerom sa bude uberať jeho vedecká činnosť (The Role of American Slovaks in the Creation of Czecho-Slovakia, 1914-1918). Svoju doktorskú pramennú dizertáciu venoval príčinám a problémom slovenského vysťahovalectva do USA. Nateraz je Dr. Marian Stolárik profesorom amerických dejín a najmä dejín prisťahovalectva na Cleveland State University. Je výborne pripravený na svoju vedeckú kariéru a vkladáme doň veľké a oprávnené nádeje.

most
KNIHY

Rozsievač perál, zborník k šesťdesiatke a k 25. výročiu kňazstva Gorazda Zvonického. Obsahuje príspevky týchto autorov: Rudolf Dilong, Jozef Milučký, Ján Okáľ, Karol Strmeň, Mikuláš Šprinc, Eugen Vesnin, Imrich Kružliak, Jozef Paučo, Jozef Vavrovič, Jozef M. Rydlo. Zredigoval Štefan Náhalka. Graficky upravil Eugen Pauliny a vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Strán 312.

Tento rozsiahly a obsiahly zborník je pripomienkou, že kedysi doma bývalo zvykom literátov osláviť životné jubileum kolegu od pera zborníkom, antológiou, alebo inou publikáciou. Obmedzené možnosti slovenskej literárnej diaspory takúto činnosť veľmi zriedka dovolia a celkove je to iba druhý zborník tohto druhu, čo vyšiel v zahrani-

čí. Prvú antológiu zostavili priatelia na počesť umeleckého historika Dr. Jozefa Cincíka a vydali pod názvom *Odkaz* v edícii Dobrá kniha u slovenských jezuitov v Galte. Táto knižka obsahovala iba poéziu Dilonga, Okáľa, Strmeňa a Šprinca a krátke laudatio napísal tiež Karol Strmeň. Zborník, vydaný na počesť Gorazda Zvonického má oveľa viac autorov a okrem poézie sú v ňom biografické štúdie a osobné spomienky priateľov, ale zo všetkých príspevkov nielen najrozsiahlejší, ale vari aj najdôležitejší je bio-bibliografia Gorazda Zvonického, ktorú napísal Jozef Rydlo. Bez pomoci a bohatého materiálu samého autora bolo by bývalo v cudzine nemožné zostaviť takéto náročné dielo. Autor, ako každý dobrý hospodár vedel, kde svoje perly seje a to umožnilo Rydlovi pozvážať úrodu pod jednu strechu. A tu nám prichodí povzdychnúť si, že väčšina našich autorov, či už majú perly alebo neperly, namiesto rozsievania ich rozhadzujú a nikomu na tomto svete sa už nikdy nepodarí pozbierať ich a usporiadané uložiť do pokladnice slovenskej kultúry. Preto keby už pre nič iné, oceniť musíme túto knižku ako vzor, ako dobrý príklad, ktorý hodno nasledovať, ak máme zanechať po sebe v cudzine dielo ako-tak ucelené a prístupné komukoľvek, čo sa raz bude oň zaujímať.

AB.

ZLATICA MILUČKÁ, *Žalmy*. Zbierka poézie, ktorú v edícii Slovo č. 5 vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme, strán 92, cena neudaná.

Čo ako vítame každú novú knižku, ktorá vyjde od slovenského autora v diaspore, jednako sa nám zdá, že vydaním debutu (aspoň v exile ide o debut, lebo v prípadných knihách autorky, vydaným vo vlasti nemáme pristup) Zlatice Milučkej sa mohlo počkať. Debut je veľký krok v živote každého autora, a tak ako môže na dlhé roky ovplyvniť prijatie druhej a ďalších jeho kníh, tak mu môže na dlhý čas hatiť publikačné možnosti, prípadne zapríčiniť zdržanlivosť u čitateľov, čo je skoro to isté, lebo niet veľa rozdielu medzi knihou nevydanou a nečítanou. Novej knižke Zlatice Milučkej možno vari najviac vyčítať, že nie je tým, čím sľubuje byť. Aj keď sa vekmi často menil obsah a poslanie zaužívaných básnických foriem, predsa sa očakáva, že žalm bude silná, zhustená poézia nabitá obrazmi ako elektrická batéria ženúca živelný prúd k pevnému bodu. Poetická štylizácia nestačí a nestačí ani vznešenosť myšlienky, ak sú nie slová až samodruhé tou mohutnosťou zaklínačského poetického čarodejníctva. Ako biblický žalm bol, dalo by sa povedať prinucovaním Boha, aby zhliadol na človeka, tak moderný žalm mal by znásilňovať myseľ a

vôľu čitateľa, ak sa má volať žalmom. Tejto mohutnosti Žalmy Zlatice Milučkej nemajú. Sľúbila viac ako mohla dať, lebo popierať sa nedá, že jej verše majú poetickú hodnotu. Ale volať ich žalmami je nadsádzka.

J.O.

Na Igricovom kare, zväzok sonetov od GORAZDA ZVONICKÉHO. Vyšiel v redakcii Jozefa M. Rydlu vo vydavateľstve Liber, Lausanne, na Vianoce 1973. Illustroval a upravil Eugen Paulíny. Vyšlo v tristo nepredajných výtlačkov, z ktorých päťdesiat je číslovaných a podpísaných autorom.

Toto bibliofilské vydanie sonetov Gorazda Zvonického vyšlo síce s venovaním Martinovi Mazákovi k jeho šesťdesiatke, ale ide v ňom o vyspievanie žiaľu nad smrťou «Igrica», Valentína Beniaka, posledného slobodne zvoleného predsedu Spolku slovenských spisovateľov a národnému bardovi, ktorého veľkosť ešte nebola docenená. Najmä nie doma, kde tvoril za posledné desaťročia i zomieral odsunutý na okraj kultúrneho prúdu, ale pevne zakotvený v srdci slovenského milovníka krásneho slova a múdrosti nesmrteľných veršov. Zvonický zrejme úmyselne volil si nielen formu sonetu, ale aj rytmus Beniakových sonetov z diela *Strážcovia a ochrankyne,* ktoré zložil na sériu obrazov Martina Benku. Niekedy by sa skoro dalo povedať, že sa vtesnil do najtesnejšieho objatia básnického výrazu Beniaka a hovorí akoby v jeho mene zo záhrobia. Sila Beniakovho básnického výrazu sa odráža ako v zrkadle, alebo prichodí nám v ozvene ponad útesy hrobu a smrti. Zvonický je virtuóz formy a len tomu možno ďakovať, že túto metamorfózu vedel zvládnuť tak dokonale. A dokonale so štýlom knižočky splýva aj dityrambický predslov Jozefa Rydlu. Pretože ide o bibliofilské vydanie, žiada sa napísať niekoľko slov o tom, ako sa mohlo predísť niekoľkým veciam, ktoré dielku škodia ako bibliofíliu. Zaprvé, takáto knižočka sa má viazať podľa možnosti farebnou šnôrou a nie šiť oceľovým drôtom. Zadruhé, v takomto vydaní by sa nikdy nemalo používať kvôli variácii tučného typu, ale skôr kurzívy a to tým viac, keď papier v podstate kvalitou i farbou veľmi dobre volený, vyžaduje na prijatie tučného písma toľko tlaku, že sa ukazuje aj na druhej strane. V bibliofilskom vydaní litera má iba bozkať papier a nikdy ho neprerážať. Keby sa toto pravidlo bolo dodržalo, aj ilustrácie Andreja Paulínyho by boli oveľa pôsobivejšie vyzneli. Ale keď dielko posudzujeme ako prísľub, len vítať ho môžeme.

J.O.

The Pilgrim People a Vision with Hope. The Villanova University Symposium edited by Joseph Papin. Vol. IV. The Villanova University Press. 1970. pp. 192. $6.99.

Toto je 4. zväzok Villanova Univerzitnej série knižne vydaných prednášok, ktoré r. 1970 zorganizoval prof. dr. J. Papin v rámci Teologického Inštitútu tejto univerzity. Toto sympózium sústredilo desiatky svetoznámych prednášateľov z celého sveta a ich prednášky postupne vychádzajú knižne v horemenovanej edícii tejže univerzity pod hlavným redaktorstvom J. Papina. Doposiaľ vyšlo 6 objemných zväzkov, ktoré nám nielen ukazujú súčasný stav teologického myslenia a bádania v temer všetkých odvetviach teológie, ale sú spolu i majákmi a ukazovateľmi nových ciest dynamiky v kresťanskom myslení a v kresťanskej činnosti.

Prvým článkom v tomto 4. zväzku je práca J. Papina: *Moderná kresťanská dospelosť pútnika vo svete: Stretnutie medzi Východom a Západom.* V Prehľade západných kresťanských myšlienkových prúdov Papin sa dotýka grécko-rímskeho ideálu, «múdrosti», ktorá spočívala v dosiahnutí vnútorného pokoja života. Oproti nemu stavia ideál východného filozofa-mudrca, ideál dokonalej ľudskej osobnosti spájajúcej jej oddelené časti (dichotomia). Nad tieto dva ideály pohanskej filozofie stavia ideál, ktorý vytvorila kresťanská múdrosť: Nový ideál transfigurácie, premenenia človeka v nové stvorenie, duchovne dobýjajúce starú prirodzenosť človeka. Sleduje tento ideál v kresťanskom myslení a konaní od najstaršieho prvokresťanského katechetistického a pastorálneho spisu *Didaché* cez stáročie kresťanských dejín cez kardinála Newmanna, ktorého nazýva «Anglickým Solovjevom» až po najnovšie prúdy v kresťanskej filozofii a teológii na západe. Zaoberá sa tiež vývojom duchovosti na východe, jak u pohanských východných náboženstiev, tak i u mysliteľov v pravoslávnej Cirkvi, kde vyzdvihuje ideály Solovjevove, ktorého nazýva «Ruským Newmanom». Poukazuje na príbuznosť ich myslenia, duchovnú príbuznosť týchto géniov filozofie a teológie a vidí budúcu záchranu sveta v syntéze duchovosti Východu a Západu na kresťanskom podklade. Táto Papinova 20 stranová štúdia je veľmi informatívna a povznášajúca ukazujúc ako kresťanská pospolitosť postupom času dozrieva v karitatívnu komunitu — pospolitosť lásky. Papin tu s hrdosťou prezrádza svoj slovenský pôvod, keď si všíma i cyrilometodskej epochy, legalizovanie slovenčiny ako liturgického jazyka v nej, a spomína teológov slovenského pôvodu ako protestantského bohoslovca J. Pelikána, cituje slovenské časopisy a zapája umelecké dielo Kolomana Sokola

do výrazu a zobrazenia borby putujúceho ľudu božieho. Sú to pozornosti nám veľmi vzácne.

Ďalším príspevkom je 24 stranová prednáška *George B. Cardinal Flahiffa,* winnipegského arcibiskupa: *Ery otvorenosti v cirkevnej histórii putujúceho ľudu Božieho.* Putujúci ľud Boží. Tento výraz môže zahrňovať v sebe celé pokolenie ľudské, hovorí Flahiff. Ale dodáva: slovo pútnik, putujúci naznačuje vedomie svojho určenia za hranicami viditeľného sveta, povolanie k cieľu prekračujúcemu, transcendentnému nad prítomný systém a éru. Kresťan je vyvolaný, povolaný (ekklesia) z tohoto sveta, ale kým dosiahne svoj cieľ, žije a pracuje v tomto svete. Je to stála cesta napred, ale je to púť človeka, nie anjela bez ľudskej prirodzenosti, ani nie je to ľujazdenie splašeného utečenca z mesta pozemského, zamoreného morom, do mesta Božieho. Napätie tohoto paradoxu v živote Cirkvi a kresťanov bolo od začiatku: Prítomnosť v skorumpovanom prítomnom svete — meste pozemskom a ideál integrity, neskazenosti v meste Božom, Kráľovstve Božom, ktoré je vlastne transcendentným, prekračujúcim, ponad tento svet. A k tomu Flahiff poznamenáva: Na prvý pohľad je to dosť paradoxné, ale po (dlhšom) uvažovaní je to logické, že sama transcendencia posledného kresťanského cieľa slúži ako absolútna garancia, že pravá Cirkev sa nemôže nikdy uspokojiť so stagnantným odmietaním zmeny v ľudskej socio-politickej sfére. Pútnik podľa neho je intímny účastinár vo svete, kresťanská pospolitosť večite hľadá v čase potlačiť dopredu to, čo je časné k jeho dokonalosti, ktorá sa však môže naplniť len vo večnosti.

Z tohoto napätia medzi časným a večným a vzájomného ich vzťahu vo svete počnúc od primitívnej Cirkvi až po dnešné dni vynárali sa rytmy vo vzťahu k svetu. Dobové rytmy otvorenosti k svetu a opozície i tvrdej opozície k svetu, rovnajúcej sa úniku zo sveta.

Kardinál Flahiff rozoznáva tri také veky otvorenosti v Cirkvi. Prvý bol za času Konštantína Veľkého, kedy Cirkev sa pretvorila zo zavrhovanej tajnej spoločnosti, denunciúcej okolitý skazený svet, v stav oficiálneho náboženstva svetového císarstva «v ekumené».

Ekumené bol pôvodne sekulárny výraz označujúci politický titul rímskeho impéria označujúci podstatne jeho nerozdelenú a nerozdielnu jednotu, kryjúcu sa s pochopom civilizovaného sveta ako protiva vonkajšieho barbarizmu. Neskôr slovo ekumené v politickom zmysle upadlo do zabudnutia a žilo až dodnes v náboženskom cirkevnom zmysle. Lebo počnúc touto dobou otvorenosti Cirkev prebrala postupne na seba úlohu udržovania občianskeho poriadku a ochrany civilizácie pred barbarskými hordami. A to jednak odrážajúc ich fyzické útoky a jednak obracajúc ich na kresťanstvo a k súčasnej kresťanskej vzdelanosti. Pravda, i toto nebolo bez obáv a opozície, lebo mnohí sa báli,

že miešanie sa do svetských vecí, prenikanie nových myšlienok do formujúcej sa kresťanskej životnej filozofie znamená koniec Cirkvi. Mnohí zostali stagnujúci na mentalite katakombovej a odmietali ísť s časom. Najstaršia cirkevná pospolitosť bola proti pohanskému gréckemu a rímskemu umeniu ako hriešnej svetáckosti. Ale už v katakombách vidno začiatky otvorenosti k umeniu a jeho zapojeniu do služby spasenia, čo sa potom ešte viac vystupňovalo. V myšlienkovom prúdení nielen po stránke filozofickej nastala otvorenosť, ba ako Leslie Dewart hovorí, ešte i na poli teologického jazyka kresťanstvo si osvojilo grécku terminológiu. Pravda, nie bez opozície, ktorá v tom videla koniec kresťanskej pravovernosti a pravého náboženstva vôbec.

Cirkev postupne išla k tzv. barbarským národom, prijala ich zvyky, ba v prípade Slovákov sankcionovala ich reč ako liturgickú reč Cirkvi. Ohľadom cirkevne-štátnych vzťahov sa utvoril úplne nový pochop spolupráce, ktorý bol v priamom opaku prvotného úniku zo sveta.

Druhá doba otvorenosti v Cirkvi je omnoho zložitejšia než 4. storočie. Je charakterizovaná pozoruhodným stupňom čerstvosti, novosti života, temer vlastnosťou jara v aspektoch života tak odchodných, ako politického, ekonomického, sociálneho, kultúrneho, artistického a náboženského. Západné kresťanstvo berie na seba úplne nový vzhľad.

Feudálny vek je transformovaný novými národnými monarchiami, ktoré sa začínajú uplatňovať a začínajú uzdiť odstredivé sily feudálneho systému. Vznikom miest, s ich novými spolčeniami a loyalitami, s novými obchodnými a remeselníckymi grupovaniami, s urbanizujúcim pohybom sa pre týchto zaisťuje väčší stupeň nezávislosti. Krížové výpravy otvorili nové cesty do stredozemia, Afriky a Ázie; nielen fyzicky, ale i duchovne. Vynálezy východu a juhu stredozemia, nové výrobky týchto krajov našli cestu do Európy spolu s novými myšlienkami. Rozmohol sa obchod a s ním postupne blahobyt. Ťažisko Európy sa postupne posunovalo ako sa šírili obzory výskumných a obchodných ciest. Po stredomorských plavbách prichodia plavby atlantické, objaviteľské a ťažisko Európy sa premiestilo z úzkeho okruhu stredozemia: Rím-Byzancia do blízkosti Atlantiku.

Nové filozofické smery, vplyv arabskej filozofie, novoobjavené spisy starých filozofov, prekladané a zvelebované, nový racionalizmus, pod ich vplyvom renezancia rímskeho práva, sociálne zmeny, vznik prvých univerzít, ktoré boli tak odlišné od prvšieho spôsobu vzdelania, to všetko ústilo v nový prúd humanizmu, nové pozitívne zhodnotenie svetských hodnôt. Mnohí veriaci a ich vedúci dostali z toho všetkého strach, že Cirkev bude zamorená vonkajšími svetárskymi nepriateľ-

mi a rozložená vnútornou infekciou sekularizmu, ktorá sa z okolia blížila do štruktúry a organizmu Cirkvi. A Cirkev prežila i to, lebo všetky tieto prúdenia duchovné a i ten humanizmus ako časť kresťanského kontextu, ktorý je zakorenený v Inkarnácii — vo Vtelení Syna Božieho. Humanistická romantika literatúry čoskoro sa povzniesla nad čisto ľudské putá, a číro živočíšne uspokojenie, a našla si ideál v hľadaní a dobývaní Sv. Grálu. Eros a Agapé sa hľadia zmieriť tým, že Agapé sa zohrieva v ohňoch Erosa a Eros sa očisťuje v plameňoch Agapé. Úcta k žene sa povzniesla a zidealizovala. A Inkvizícia, ktorá kulminovala za Lúcia II., 1184 bola vlastne založená na skúmanie a potrestanie katarov, ktorí oživovali manichejský blud zatracovania svetských, pozemských a telesných hodnôt, podceňovali alebo zavrhovali manželstvo a pohlavný život, zavrhovali odpustenie hriechov a ich následkov, hlásajúc, že materiálne veci, včetne tela, sú samy v sebe, čiže vnútorne, hriešne.

Táto éra potom priniesla rozšírenie a prehĺbenie Marianskej úcty, vnorenie ľudskej humanity do Humanity Kristovej, Kristocentrizmus sv. Bernarda, Pieseň o slnku sv. Františka z Assisi. Novú vlnu praktizovania čností pokory, pokánia, chudoby a čistoty v žobravých rádoch a bratstvách kresťanskej kajúcnosti atď. Éry, doby otvorenosti sa rozlišujú vo svojom charaktere, otvorenosť nezahrňuje nutne morálne zdokonalenie, aspoň nie ihneď. Je to skôr prijatie začlenenia sa v nové, rapídne zmietajúce sa hnutie v ľudských dejinách. Reformné hnutie prichádza potom. A predsa i protireformačné hnutie, alebo lepšie povedané, katolícka reforma, vďačí tak moc tomu, čo prišlo pôvodne z prvotnej renesancie. Tak napr. typ výchovy zavedený Spoločnosťou Ježišovou.

Po zmienke o otriasajúcej «Veľkej schizme Západu» a rozdelení kresťanstva 1378-1417, Flahiff, vypočítajúc jej hrozné následky, dodáva: «Keď sa hovorí o otvorenosti k veku sveta, nikdy sa nemôžu očakávať len ohniví, k Premeneniu — orientovaní, svätci kresťanskej pospolitosti, ktorí otvárajú seba len preto, aby premenili svet. Skúškou otvorenosti je stupeň ochoty držať krok s jestvujúcou fyziognómiou patričného veku. A skúškou kresťanstva je nikdy nedovoliť, aby tá fyziognómia svojou agresívnou dotieravosťou nevymazala základné kresťanské črty slávy Božej, ktorá je «životom človeka». A v ich verejných vyhláseniach a činoch — i keď nie vždy v ich privátnej morálke, — renesanční pápeži chvályhodne vydržali svoje skúšky.»

Tretia doba otvorenosti nastala 1958, keď 77 ročný človek bol zvolený za domovníka a prechodného pápeža Ján XXIII. a dal impulz k Vatikánskemu II. snemu.

Situácia v dnešnom svete je omnoho viac komplikovaná ako v pre-

došlých érach otvorenosti 4. a 12. storočia alebo i 16. storočia, ale popri všetkej perplexite komplikovaných okolností a intenzívnej špecializácie technológie, život človeka je úplne jednoduchý v jeho základných problémoch. Niektoré z nich sa priblížili k nebezpečným extrémom, napr. ekologické špinenia až k uduseniu pokolenia ľudského, bojachtivosť atomickej záhuby, psychologické problémy vystupňované v psychózy, hospodársky nedostatok ústiaci v podvýživu a hlad más, nielen jednotlivcov; sociálne rozdiely a z nich plynúce nepokoje. A napriek tomu vreniu, úzkosti, chaosu a nepokojov Kardinál Flahiff sa zhoduje s posolstvom sv. Otca Paula VI., že pravá nádej Vzkrieseného Krista založená na viere pomáha človeku na púti života.

V ďalšej práci filozof B. Lonergan rozvádza význam kresťanskej záväznosti. Zdôrazňuje, že náboženský život nie je len žitie v prítomnosti mnohých symbolov, ale je žitím zapojenia sa, osobnej zodpovednosti voči Bohu, blížnemu a okolitému vesmíru.

Paul Ramsey sa ďalej zaoberá aktuálnymi lekársko-morálnymi genetickými problémami, terapiou a manipuláciou gén.

Charles E. Curan sa zaoberá položením alebo morálnym horizontom teológie. Novým chápaním hriechu, vzťahom Vtelenia k hriechu, Určením, cieľom vykúpenia a vzkriesenia.

Michael M. Scanlon skúma vzťah pútnika k polis, svetskému mestu jako protive mesta Božieho s modernou sekularizáciou, ktorá preniká i do kresťanskej eschatológie. Skúma vzťah ideológie a kresťanstva, sledujúc ideológiu od vzniku osvietenstva podľa definície Antoine Destuttde ako systému normatívnych ideí a počiatočnej kritiky samotného pochopu absolútnych noriem a ako ideologisti futrovali revolúciu liberálnymi politickými ideálmi, ktoré hodlali realizovať. Poukazuje na strohý proti ideologistický postoj konzervatívneho katolicizmu. Dotýka sa Blondelovej filozofie, ktorá vniesla nový závan do katolíckeho teologického myslenia. (Len si uvedomme, akú kontroverziu vzbudila u nás Polakovičova obhajoba Blondelizmu pred 40 rokmi!) Spomína nový transcendentálno-antropologický postup v teologických pokusoch o vyrovnanie, balancovanie medzi transcendentálnymi a historickými dimenziami ľudskej kondície. Konečná kapitola jeho práce sa zaoberá predstavou nádeje v putujúcej Cirkvi.

Teológ G. H. Tavard v poslednom príspevku sa zaoberá Ekumenickými dimenziami a novou nádejou a víziou jednoty. Sledujúc históriu kresťanskej nejednoty, ďalej snahy po zmierení vonkajšej nejednoty, príčiny reformácie, protireformáciu až po moderné pokusy za hľadaním *dominantných znakov* jednoty, ktoré by mali byť podkladom pre ďalšie kroky v zmierení a zjednocovaní. Zhodnocuje prácu v tomto smere kresťanských mysliteľov, katolíckych i protestantských a prá-

cu Vatikánskeho II. cirkevného snemu, oceňuje úsilie dialógov, nielen medzi kresťanmi samotnými, ale i medzi kresťanmi a židmi, kresťanmi a mohamedánmi, i budhistami. Končí vyslovením nádeje širšej všetkoobjímajúcej katolicity.

Toto dielo na naslovo vzatej teologickej úrovni, nie je pre širokú pospolitosť, ale je pramenným dielom pre mysliaceho katolíckeho a vôbec kresťanského intelektuála. Vyžaduje intelektuálnu námahu, ale odmena za tú myšlienkovú námahu je stonásobná, lebo je to ozaj rozumovým pôžitkom sledovať hlbiny týchto veľkých kresťanských mysliteľov a bohoslovcov. Kto len koľko-toľko je schopný filozofického myslenia alebo teologického bádania, nech siahne po tomto cennom zväzku a neobanuje. Lepšie pochopí nové myšlienkové prúdenie v našom okolí, nadchne sa krásou týchto ideí a naplní sa nádejou v novú otvorenosť pútnika za večným cieľom.

Msgr. J. Rekem

FUNK AND WAGNALLS, *Guide to Modern World Literature.* Redaktor: Martin Seymour-Smith. New York, Funk and Wagnall, 1973. Str. 1206.

Výstižnosť, vecnosť a stručnosť sú zásady, podľa ktorých zostavovatelia príručiek, sprievodcov alebo rukovätí na akomkoľvek poli ľudského počinu alebo tvorby sú obyčajne vedení. Pre prvé kroky a informáciu do neznámej oblasti, pre správnosť budúceho náhľadu aj v širšom zmysle i pre ďalší záujem výber a zostava podstatných zjavov, prúdení a znakov je preto dôležitá. Zostavovanie encyklopedicky osnovovaných informatívnych príručiek pre širokosť zásahu - na pr. aj v dejinách modernej literatúry - vyžaduje spoluprácu viacerých odborníkov alebo informátorov redakcie príručky. O ich odbornosti alebo vecnosti pri výbere prispievateľov koniec koncov rozhoduje zostavovateľ-redaktor. On je aj prvým kritickým upravovateľom rukopisov, pripravených pod tlač a preto znáša zodpovednosť za príručku alebo sprievodcu aj za koncepciu a náplň toho-ktorého hesla alebo kapitoly.

Pod zorným uhlom spomenutých zásad čítame nedávno vydaného sprievodcu po modernej svetovej literatúre. Dielo vydalo známe americké nakladateľstvo slovníkov a encyklopédií Funk and Wagnall v New Yorku ako sprievodcu v redakcii Martina Seymour-Smitha a jeho prvé vydanie s menším časovým rozdielom vyšlo v Anglii. Hľadáme v objemnom zväzku so záujmom heslo alebo odstavec, ktorý by mal stáť pod titulom «Slovak literature». Nenachodíme ho. Hoci píšeme už rok 1973 a nie 1923.

Pred polstoročím so zámernými politicko-kultúrnymi snahami a koncepciami, vychádzajúcimi z centralizujúcej Prahy - nadovšetko z Masarykovsko-Benešovských úsilí o postupné jazykové počešťovanie slovenčiny - beztak len vraj «dialektu československého» a akejsi jednotnej kultúrnej tradície (začínajúcej sa kdesi v XVII. storočí s češtiacou 'bibličtinou') umele a nevecne bol forsírovaný názov «československá literatúra», najmä pred tvárou neinformovanej cudziny. Takto terminológiou v kategórii «štátnosti československej» bol - nezodpovedajúc ani historickému vývoju kultúr oboch národov, ani rázu ich zvláštneho etnického podkladu i povahy, alebo celkovému esteticko-etickému svetonázoru - zdeformovaný, nevýstižne a nevecne, pohľad na základy, ráz i vývoj slovenskej kultúry, a tak aj literatúry. Jej obraz, podľa meradiel používaných pre českú literatúru a zákonitosti jej vývoja, bol na základe mechanickej porovnávacej metódy v súlade s politicko-kultúrnymi zjednocovacími snahami štátnosti vtedajšej, len náčrtkovo naznačený ako literatúra, zostávajúca viacmenej za svetovými prúdeniami, alebo novšie stojaca vo vleku vyspelejšej kultúry a literatúry českej.

Princíp závislosti slovenskej, najmä novodobej literatúry na českých vzoroch presadzoval sa a «objavil sa» aj tam, kde toho vôbec nebolo a v pomere oboch literatúr rozvinula sa akási školsko-úradná «vplyvológia», psudovedecká porovnávacia metóda. Ňou páchli všetky stredo-, ba i vysokoškolské učebnice slovenskej alebo českej literatúry. Ani čo by slovenskí autori tiež neboli čítali v pôvodných rečiach Danteho, Rousseaua, Goetheho, Byrona, Miczkiewicza, Turgeneva, alebo ako by ich rastenie nebolo bývalo zapojené a inšpirované svetovými zjavmi západo i východo-európskych literatúr a na všetko museli hľadieť podľa kritérií pražských informátorov cez okuliare, sprostredkované druhotnou, susedskou literatúrou, hľadieť tiež z malej polabskej kotliny na svetové zjavy a prúdy veľkou hlavou Prahy, ušpekulovanej kultúrtrégerskými alúrami a spôsobmi pomýlenej agresivity na Východ, ktorú v kultúrnej politike Praha tak verne od nemectva «a v zlom» kopírovala až do polovice XX. storočia, použijúc ju voči Slovákom.

Začalo sa to voľakedy potuteľnými spôsobmi a osvetársko-antialkoholickými písačkami Karola Kálala a končilo sa to s prisluhovačskými definíciami Bujnáka-Menšika. A napokon v r. 30-tych vrcholilo to v tzv. vedecko-autoritatívnych, ale vlastne v kultúrno-politických násilnostiach a písačkach Alberta Pražáka alebo v jazykových, silených normalizáciách - dokonca aj slovenčiny - Václava Vážneho v známom spore s Maticou Slovenskou r. 1932 o základné i terminologické otázky slovenského pravopisu.

Česká všetečnosť, hraničiaca až s netrpezlivými spôsobmi oku-

pantov a zjednocovateľov, miešala sa a chcela nasilu usmerňovať etnicky kultúru Slovákov, jej tradície a prehodnotiť ju a vtlačiť jej svoj a odlišný obraz. Aspoň predstierala, že je oprávnená za slovenskú civilizáciu hovoriť, keď už nie inakšie, tak informovať v duchu «čechoslovakistickom» umelého jednotného «štátotvorného» národa. Z katedry «Historických českých zemí» (ani čo by boli zeme a národy aj bez histórie); vraj prostredníctvom pokrokovejších príručiek, vydávaných pre neinformovanú cudzinu.

Redaktori osobne nie dosť zbehlí v kultúre iných národov a svetadielov - aj so slabou kritičnosťou - v minulosti naleteli na informácie, ktoré im o slovenských veciach nesprávne a nevýstižne pod zpriahajúcim názvom územno-štátnym «Czechoslovakia» podávali pražské úradné miesta informácií. Slovenskú vzdelanosť zmenšovali na úlohu akéhosi epigónstva českej národnej literatúry a prehodiac ju z podunajského ovzdušia a vývoja do česko-nemeckej severskej kotliny. Biľagovali ju vždy ako prívesok alebo odlesk českej pokrokovej a svetovejšej vzdelanosti z vysokého koňa «srdca Európy» t.j. Prahy. S prehnanou sebeckou centrmániou malomeštiactva osvetárskeho a buržoázneho českého nacionalizmu, plného komplexov neuspokojenosti.

V podobnom zmysle a tradičnou príchuťou čítame v podtexte aj informácie vo Funk and Wagnallovom «Guide» o svetových moderných literatúrach a v ktorom duch, výber a vecnosť prezrádzajú ešte aj po pol storočí hlasovým zafarbením zatuchnuté kritéria pražskej školy a jej tendenčnosti. Známu zakrpatenú názorovosť na slovenskú vzdelanosť i literatúru, ktorá sa nevie zmôcť ani len na ojedinelú objektivitu F. X. Saldu, hľadiaceho na zvláštnosť slovenského moderného písomníctva už v r. 30-tych.

Informátorov a pôvodcov kontextu o tzv. «Czechoslovakian Literature» (str. 349-362) podľa ich hlasu i pokrivkávajúceho výberu a hodnotenia - aj ich vlastnej literatúry - zjavne musíme považovať za verných a zaostalých žiakov a vnukov takých českých kulturpolitikov, ktorí prepadli už v prvej polovici nášho storočia.

Hoci podávajú svoje informácie už v slobodnom svete emigrantov na Západe a mohli si už dávno korigovať aspoň celkový prístup a zástoj i obidvoch literatúr, ešte vždy mätú a pletú svet s nevecnou a nevýstižnou terminológiou, zamieňajú štátny pojem za etnicko-kultúrny a nedistingvujúc, zle učia anglo-saskú verejnosť. Stavajú aj jej redaktora M. Seymour-Smitha v Londýne do zlého svetla redaktora zle informovaného, redaktora s oneskorenými názormi literárno-historickými a kritickými, aspoň čo sa slovenskej a českej literatúry týka.

Ak ešte aj dnes zdôrazňovanie rozkladačských švejkiád a dacanov-

ský humor Jaroslava Haška alebo meštiacky a dvorný prístup Karola Čapka je znakom vraj svetovej českej literatúry, tak proti tomu, českým informátorom redaktora «Guide» námietok nemáme. Nech hovoria sami za seba a svojich veciach, teda o literatúre ich vlastného a českého etnika. Hoci tak tendenčne, ako hovoria o Jakubovi Demlovi. Hovoria o ňom tiež slovami omeškancov. Nevedia ani po časovom odstupe ozrejmiť si v ňom predchodcu a vlastne započínateľa surrealizmu v českej literatúre, ale vidia v ňom akéhosi predstaviteľa zatrpknutého katolicizmu. Hoci Nezval správne označil Demla za svojho učiteľa.

Takým istým kritériom literárno-vedeckým, konfesionálne tendenčným - ba politizujúcim - spakručne odbavili na pr. poéziu Rudolfa Dilonga. Hádžu ho na okraj literatúry in toto a šmahom. K čomu ani etnického ani iného práva nemajú. Vyhodnotenie a vecná, výstižná a stručná charakteristika aj tohoto slovenského básnika patrí do rúk a pod skúmavé pero slovenskej literárnej histórie a nie všetečných a tendenčných samozvancov «čechoslovakistickej» deformujúcej literárnej histórie a kritikárstva.

Zatiaľ čo už encyklopedické slovníky a lexiká v Nemecku, Taliansku, Francúzsku, v Amerike a Poľsku i v samom Sovietskom Rusku pod osobitným záhlavím a na základe informácií, získaných priamo v Bratislave, píšu distinguovane pod heslom «Slovenská literatúra» (napr. Brockhaus, Encyclopedia Italiana, ba i 3 zväzkové dejiny Česko-Slovenska, vydané Moravskou akadémiou vied už r. 1956) informátori a spolupracovníci redaktora Seymour-Smitha,pod etatisktickým termínom centralisticky neprirodzene spriahajú obidve literatúry etnicko-národných kultúr a nasilu hovoria aj v mene iných. Uľahčili si to aj typickým rozdelením svojho príspevku na kapitoly o poézii, próze a dramate tzv. «Czechoslovakian» literatúry, aby si obľahčili prácu bez postavenia a zdôvodnenia kritérií vlastných pre vývojovú líniu slovenskej literatúry.

Slovom Funk and Wagnall, *Guide to Modern World Literature* nesplnila na úrovni slovenskej literatúry objektívnu úlohu, ktorá je obsahom klasického príslovia «Qui bene distinguit...», hoci podáva školsky zneužívané schémy o autoroch slovenskej prózy, počínajúc Martinom Kukučinom a končiac slovakizovaným Ladislavom Mňačkom. V poézii Vajanským (vraj ovplyvneným «nemeckými vzormi», ani čo by nikdy na pr. Puškina a Turgeneva nebol čítal), až po poéziu «konzervatívneho katolíckeho pohybu» Dilonga (ináč literárno-kriticky dôležitá a jediná jeho charakteristika v modernej svetovej literatúre, lebo je vraj «...another Slovak separatist and suporter of Tiso's German-protected Slovakia. He fled at the end of the war and

remained in exile.» str. 361) a punktum. Že by si z takejto trojriadkovej informatívnej charakteristiky vo Funk and Wagnallovom «Guide» o modernej svetovej literatúre mohol neinformovaný záujemca urobiť aspoň hmlistú predstavu o jeho poézii, veľmi pochybujeme. Naopak takáto informácia, celkom nevecná, zapácha už nielen hriechami čechoslovakistického deformovania, ale priam typickým udavačským duchom pražských politických zoznamov «k potřebě, popřípadě i ciziny», zostavenými v duchu pomstychtivom Edvarda Beneša. Česká gestapáčtina, ku ktorej si schválenie na Slovákov vymodlikal vopred Beneš u stalinovského Molotova ako špeciálnu licenciu «na trestání zradných Slováků» bez medzinárodných zápletiek a pre policajtské a šibeničné disciplinovanie celého národa po druhej svetovej vojne. V duchu takejto licencie štvavo a politicko-pražsky sa v troch riadkoch pred svetom «zvážila» životná tvorba básnika Rudolfa Dilonga ešte aj po 30-tich rokoch od licencovania Beneša u skeptického Molotova, a predsa len lepšie distingujúceho. (Viď Dr. Mastný, «Svědectví»)

Po povšimnutí si dramatickej tvorby Ivana Stodolu a Petra Karvaša takýmito tendenčnými prispievateľmi zodpovedného redaktora Seymoura-Smitha redakcia Funk and Wagnall «Guide»-u neurobila veľkú a vecnú službu slovenskej modernej literatúre. Z emigrantskej slovenskej literatúry zámerne a s čisto politickou a neliterárnou charakteristikou a vyhodnotením -dokonca antiklerikálnym - vychytila len meno jedného básnika akoby na výsmech, zatiaľ čo nezabudla spomenúť aj menšie zjavy v literárnej obci českých disidentov na Západe.

Preto Funk and Wagnallov «Guide» s čistým srdcom, pokiaľ ide o časť o slovenskej literatúre, neodporúčame ako informačnú príručku.

M. B.

HOLM SUNDHAUSSEN, *Der Einfluss der Herderschen Ideen auf die Nationsbildung bei den Völkern der Habsburger Monarchie.* (Buchreihe der südostdeutschen historischen Kommission, Band 27), Verlag R. Oldenbourg, München, 1973, str. 191.

Je to pekná práca o vplyve Herderových ideí na národnotvorný vývoj u národností habsburskej Monarchie. V prvej časti sa zaoberá samým Herderom, jeho predstavami o štáte a slovanstve, a o tom, odkiaľ Herder čerpal poznanie slovanského sveta. Autor medzi iným upozorňuje na Daniela Sinapia-Horčičku. V druhej časti sleduje vývoj Herderových ideí u jednotlivých národov: Maďarov, Slovákov, Čechov a Južných Slovanov. Podľa neho zo Slovanov Habsburskej Monarchie Herder najviac pôsobil na Slovákov (venuje im strany 101-133), a to

hlavne skrze Kollára a Šafárika, ktorí študovali v Jene, a potom skrze Štúra. O vplyve Kollára autor usudzuje, že jeho idey spomaľovali národotvorný proces u Slovákov. V tejto kapitole autor v texte a v poznámkach hodne sa odvoláva na práce L. Gogoláka (nakoľko píše po nemecky). Zo zahraničných slovenských autorov cituje Ďurčanského a Kirschbauma. Celkove dobrá práca, v ktorej Slováci majú svoje miesto.

M. Lacko.

JOZEF TOMKO, *Blaženstvá.* Vydal Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme r. 1973, str. 132.

Dr. Jozef Tomko je význammným teológom, vysoko postaveným pracovníkom Posv. Kongregácie pre náuku viery. Bohoveda je jeho každodenným chlebom. Je zvyklý na presné vyjadrenie myšlienky, ako to bohoveda a jeho úradné postavenie vyžadujú.

V knižke *Blaženstvá* O. Tomko podáva svoje rozjímania o Kristovej Reči na hore a najmä o jadre tejto reči, o ôsmich blaženstvách. Nebolo Tomkovým úmyslom podať biblický komentár k tejto významnej časti evanjelia alebo napísať o nej učený teologický traktát. Sú to osobné úvahy vysoko vzdelaného a hlboko založeného kňaza o slovách Majstra, ktoré autor nazýva «evanjelium v tabletke» alebo «zhustenou symfonickou piesňou» celej Reči na hore. Ako je pri meditáciach žiadúce, Tomkove úvahy sú zamerané na praktický život. Sú to návody, ako uviesť do života jednotlivca i spoločnosti ten nový revolučný kvas, ktorý nám Kristus dal v ôsmich blaženstvách.

Teologická erudícia Dr. Tomku však preráža i v jeho meditáciach. Pri každom blaženstve Dr. Tomko harmonizuje logicky slová Kristove s patričnými textami z iných miest Svätého písma, podáva ich správne porozumenie v celom kontexte a konfrontuje kresťana ako jednotlivca i kresťanskú spoločnosť s touto novou náukou Ježiša Krista.

Kniha *Blaženstvá* je napísaná jasným a lahodným slohom. Dôvody sú podané logicky, praktická aplikácia je presvedčivá. Je skutočným pôžitkom čítať túto knihu nášho vynikajúceho teológa Dr. Jozefa Tomku a pod jeho vedením rozjímať o poklade, ktorý nám božský Učiteľ zanechal vo svojej Reči na hore a najmä v ôsmich blaženstvách.

T. J. Zúbek, O.F.M.

GÜNTHER WYTRZENS, *Bibliographische Einführung in das Studium der slavischen Literaturen* (Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie, Sonderheft 13). Verlag Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main, 1972, str. 348.

Autor je profesorom slavistiky vo Viedni a tento *Bibliografický úvod do štúdia slovanských literatúr* pripravil ako príručku pre študentov a pracovníkov na poli slavistiky. Zozbieral a podal tu veľmi obsiahlý materiál, ktorý účelne zadelil do odsekov podľa vedeckých disciplín. Celkove kniha obsahuje 5.029 záznamov a k tomu ešte asi 300 dodatkov, teda spolu asi 5.329 záznamov. Neobmedzuje sa iba na príručky dejín literatúry, ale svoju úlohu chápe v širšom poňatí: zaujíma ho slovanská kultúra vo všeobecnosti. V tom je zahrnutá slavistika, slovanské jazyky a ich dejinný vývoj, národopis, bibliografie všeobecné, kultúrne, životopisné, súpisy časopisov atď. Napriek titulu, lepšie by sme charakterizovali toto dielo ako «Bibliografia slovanskej kultúry».

Rozumie sa, že v takom diele je zastúpená aj slovenská kultúra, a síce tak ako sa patrí. Pod čiste slovenskými záhlaviami je uvedených 225 titulov (napr. pod záhlavím «Slovenská literatúra» je 96 titulov, «Bibliografia slov. literatúry» je 34 titulov, atď.). Okrem toho niekoľko titulov je v iných pododdeleniach, a rozumie sa, že mnoho všeobecne slovanských titulov týka sa aj Slovenska. V porovnaní s celkovým počtom iste nie je to veľa, ale myslím, že autor mal najlepšiu vôľu a všetko vážnejšie zaznamenal.

Tu chcem ešte podotknúť, že autormi bibliografických jednotiek z najväčšej časti sú Slováci žijúci na Slovensku, a vo veľmi malej miere aj Slováci žijúci v zahraničí a aj niekoľkí neslováci. Zahraniční Slováci sú títo: *H. Bartek* (kniha vydaná ešte na Slovensku: K základom slovenskej prozódie, 1935); *M. Lacko* (Slovak bibliographie abroad 1945-65: Slovak Studies VII; Výskum cyrilometodského obdobia v rokoch 1946-1958: Most VI (1959) 50-60); *S. Mečiar* (práca vydaná ešte na Slovensku: Tatry v slovenskej a poľskej poézii, 1932); *St. Paličkár* (Slovakian culture in the light of History, 1954); *F. Vnuk* (Sedemnásť neúrodných rokov, 1965). Aj tu možno by sa boli hodili aj iné tituly, ale či ich autor mal k dispozícii?

M. Lacko, S.J.

ALEXANDER BARAN, *De processibus canonicis Ecclesiae Catholicae Ucrainorum in Transcarpathia* (Monumenta Ucrainae Historica, Vol. XIII), Romae 1973, p. XII + 281.

Hneď na začiatku chcem vysvetliť, prečo sa tou knihou zaoberám. Nakoľko gréckokatolíci na Slovensku do roku 1818 patrili do mukačevského biskupstva, všetok materiál uverejnený v tomto zväzku týka sa aj nás. Po druhé, chcem vysvetliť, že tu neide o súdny proces nejakej osoby, ale o vyjednávanie ohľadom «kanonizácie», čiže osamostatnenia mukačevského biskupstva. Celý tento zväzok obsahuje doku-

menty z Vatikánskeho archívu (Sacra Congregatio Consistorialis), od roku 1766 (keď cisárovna Mária Terézia podala žiadosť o osamostatnenie pápežovi Klementovi XIII) až do roku 1771, keď Klement XIV bulou «Eximia regalium» zo dňa 19. septembra 1771 to buskupstvo osamostatnil.

A. Baran (kňaz z podkarpatskej Ukrajiny a teraz profesor vo Winnipegu, Kanada) uverejňuje tu materiál tak ako sa nachádza v archíve vo zvláštnom zväzku. Titul daný autorom nie je vhodný, lebo tie dokumenty sa týkajú nielen Ukrajincov (v dokum. je «Rutheni»), no treba oceniť pozitívne, že aspoň v poznámkach k niektorým dokumentom, a hlavne k miestnym menám, uvádza ich slovenské znenie a vysvetlivku, že je to na Slovensku. Slovenska sa zvlášť týkajú správy dekanov uverejnené na str. 223-250. Okrem troch, všetky ostatné sa vzťahujú na župy: Abauj, Šariš a Zemplín.

Najväčšiu časť dokumentov zaberajú dva *Memoriály*, vypracované konsistoriálnymi advokátmi: De Angelis a Cocquelinus z jednej strany a Marzocchi z druhej strany. Prví dvaja bránili pozíciu gréckokatolíckeho biskupa Manuela Olšavského, a tretí bránil pozíciu jágerského rím.- kat. biskupa Karola Eszterházyho. Kým Olšavský žiadal osamostatnenie, Eszterházy bol proti tomu. Advokáti obidvoch stránok vypracovali *Memoriály* na základe dokumentov, čo im doručili vyššie spomenutí biskupi. Nakoľko vo svojich prácach sa odvolávajú na niektoré staršie dokumenty, tie potom aj doslovne citujú ako doklady. Viaceré dokumenty sú tie isté, a tak sa aj tu v tomto vydaní opakujú. Celkove materiál je hodnotný, lebo nám podrobne podáva situáciu gréckokatolíkov v XVIII. storočí. Iba že ho treba s rozsudkom čítať, totiž vedieť z ktorej strany pochádza. Napr. vyššie spomenuté správy z dekanátov na Východnom Slovensku pochádzajú od rím.-kat. dekanov a život gréckokatolíckych kňazov opisujú veľmi čierne. Tu chcem ešte poznamenať, že tento materiál bol už vedecky spracovaný.

No aj tak hodnota uverejnených dokumentov ostáva. Za to si Rev A. Baran zasluhuje uznanie. Tu musím spomenúť aj dosť veľký nedostatok tejto publikácie: a to sú početné chyby v texte. Niektoré chyby sú asi tlačové, ale iné sú zavinené asi autorom pri prepisovaní textu z archívnych rukopisov. Predpokladám tiež, že v niektorých prípadoch sa autor chcel presne držať toho čo v rukopise našiel, a nakoľko talianskí advokáti rôzne slovanské mená (osobné a zemepisné skomolili, aj autor ich takto skomolene uverejnil). Podobne je to aj s veľkými písmenami a s rozdeľovaním viet (interpunkciou).

M. Lacko S.J.

202.133

Jozef A. Mikuš: **Dr. Ferdinand Ďurčanský: In memoriam — 46**
Gorazd Zvonický: **Oznove — 50**
Gorazd Zvonický: **Nepomenovanému — 51**
Imrich Kružliak: **Zamyslenie po oslavách — 52**
Jozef M. Rydlo: **Alexander Solženicyn — 56**

S T A N O V I S K Á

Imrich Kružliak: **Nový osud Matice — 67**
Jozef Špetko: **Ku koncepcii prepotrebného biografického slvoníka — 71**

Z A Z N A M E N Á V A M E

Naši jubilujúci prispievatelia:
Dr. Teodorik Zúbek, O.F.M. — **77**
Ľudovít Kandra — **78**
Dr. Imrich Kružliak — **79**
Dr. Jozef Paučo — **80**
O. Imrich G. Fuzy — **80**
Radostne blahoželáme Dr. Mariánovi Stolárikovi — 81

K N I H Y

Kolektív autorov: **Rozsievač perál** *(AB.)* — **81**
Zlatica Milučká: **Žalmy** *(J.O.)* — **82**
Gorazd Zvonický: **Na Igricovom kare** *(J.O.)* — **83**
Joseph Papin: **The Pilgrim People a Vision with Hope** *(Msgr. J. Rekem)* — **84**
Guide to Modern World Literature *(Funk and Wagnall, N.York), (M.B.)* — **89**
Holm Sundhaussen: **Der Einfluss der Herderschen Ideen auf die Nationsbildung bei den Völkern der Habsburger Monarchie** *(M. Lacko, S.J.)* — **93**
Jozef Tomko: **Blaženstvá** *(T.J. Zúbek, OFM)* — **94**
Günther Wytrzens: **Bibliographische Einführung in das Studium der slavischen Literaturen (M. Lacko, S.J.) — 94**
Alexander Baran: **De processibus canonicis Ecclesiae Catholicae Ucrainorum in Transcarpathia** *(M. Lacko, S.J.)* — **95**

OBÁLKU NAVRHOL DR. JOZEF G. CINCÍK
Vytlačila a upravila: DOBRÁ KNIHA, GALT, ONTARIO, CANADA